

III. Қаржы делдалдығы институттары

4. Қаржы секторының экономикадағы ролі

4.1 Қаржылық қатынастарды дамытудың деңгейі

Алдыңғы кезеңдерге тән кредиттеудің жоғары өсу деңгейі өз кезегінде елдегі қаржылық қатынастардың даму деңгейіне әсер етпей қоймайтын едәуір қалыпты қарқынмен ауыстырылды.

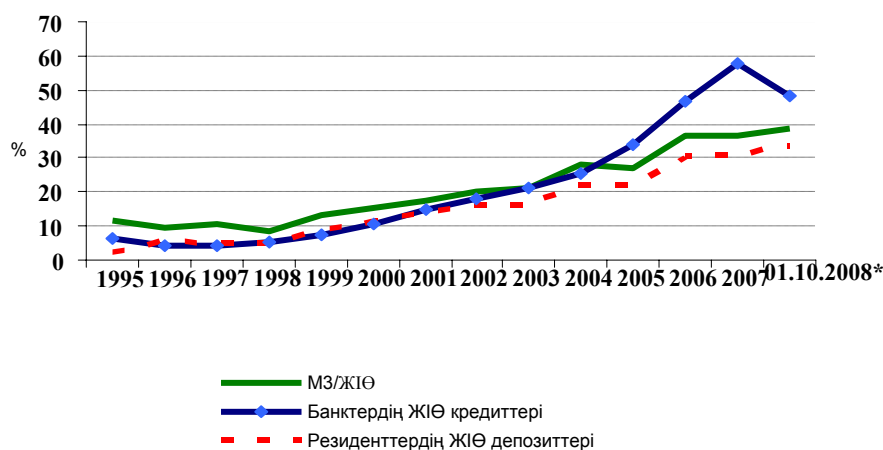
Сыртқы нарықта қорландыру бойынша талаптарды қатаңдату өз кезегінде банктер тарапынан кредиттеу талаптарын қатаңдату және банктердің пайыздық ставкаларды көтеруі түрінде қаржы секторының қызметін ішкі пайдаланушыларына қатысты жауапты шараларға әкеп соқты. Кредиттеудің стандарттарын қатаңдату жағына өзгерту қаржы секторының кредиттік белсенділігінің төмендеуіне әкелді.

Осының салдары болып экономикадағы ЖІӨ-ге 2007 жылдың аяғында 57,8%-дан 2008 жылғы 3-тоқсанның аяғында 38,8%-ға дейін кредиттің қатынасы ретінде көрінген қаржы делдалдығы деңгейінің көрсеткіші айтарлықтай төмендегені атап өтелді. Өз кезегінде сырттан ресурстарды тарту деңгейінің төмендеуі және банктер тарапынан ішкі экономиканы қорландырудың қысқаруы кредит беру мен халықтың жинақтарының деңгейі, сондай-ақ экономиканы монеталандыру деңгейі арасындағы айырманың қысқаруына айтарлықтай әсер етті. Осы үрдіс ресурстарды экономиканың ішкі көздері есебінен тарту және орналастыру арақатысын теңдестіруге оң әсер етеді.

Қазақстанның банк жүйесі үшін қалыптасқан күрделі талаптар өз кезегінде олардың болашақта негізгі өсу факторларын айқындау бойынша жаңа мүмкіндіктер жасайды. Бұл, бірінші кезекте, ресурстік базаны одан әрі әртараптандыру, тәуекел-менеджемент басқару жүйесін жетілдіру және корпоративтік басқарудың халықаралық қағидаттары негізінде басқару сапасын көтеру сияқты даму бағыттарын қамтуы тиіс.

4.1.1-график

«Қаржылық қатынастардың даму тереңдігі»

Дерек көзі: ҚРҰБ, ҚРСА.

4.2 Қаржы секторының құрылымы

2007 жылғы жаздан басталған әлемдік қаржы дағдарысы қаржы секторы активтерін қаржы институттарының санаттары бойынша бөлу құрылымына ешқандайда әсер еткен жоқ. Алайда, қаралып отырған қаржы секторының құрылымында банк секторының дәстүрлі ірі сегменті болып табылатын активтерінің үлесі бірішама төмендеді, бұл отандық банк секторы үшін галамдық тұрақсыздықтың анағұрлым ауыр салдарына себепші болды. Банктік емес сектордың қаржылық сектор активтерінің құрылымындағы үлесі өсті.

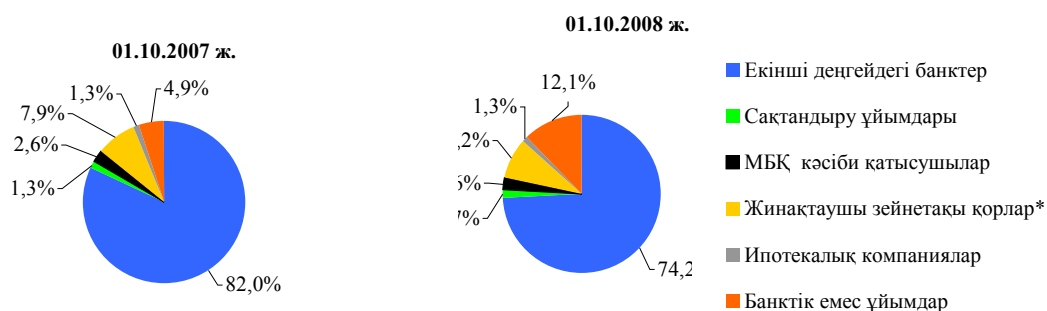
Соңғы жылдары арзан шетел капиталының әкелінуі негізінде қарқынды түрде дамып келе жатқан Қазақстанның банк секторы өткен жылдың қазанынан бастап 2008 жылғы қазан аралығында активтердің ең төменгі өсу қарқынын басқа қаржы институттарына (9%), қатысты жариялады, оның қаржы секторы активтеріндегі үлесінің 82,0%-дан 74,2%-ға дейін төмендеуінен көрінген. Сонымен қатар, қаралып отырған кезеңде активтердің ең жоғары өсу қарқынымен қаржы секторындағы активтеріндегі өз үлесін 4,9%-дан 12,1%-ға (4.2.1-график) дейін ұлғайта отырып, шамамен 3 есеге өскен банктік ұйымдардың жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдардың активтері бойынша қалыптасқан. Олардың арасында Қазақстан Республикасының әлеуметтік-экономикалық дамуының тұрақтылығын қамтамасыз ету бойынша мемлекеттік бірінші кезектегі іс-әрекеттері шеңберінде экономиканың басым салаларын, шағын және орта бизнес субъектілеріне қаржылық қолдау көрсету бойынша шараларды іске асыру мақсатында мемлекет тарапынан капиталдандыруды ұлғайту арқылы тұрақсыздық кезеңінде өз қызметін белсенді түрде кеңейткен жалғыз акционері (қатысушысы) мемлекет болып табылатын ұйымдар болатындығымен түсіндіріледі.

2005 жылдан бастап кезеңде қаржы секторының дамуын талдау банк секторы мен зейнетақы қызметі секторы активтері үлесінің төмендегенін, сонымен қатар банктік емес, сақтандыру және бағалы қағаздар нарығының кәсіби қатысушылары секторының үлесі ұлғайғанын көрсетіп отыр (4.2.2-график). Банк секторының қаржы секторы активтерінің құрылымындағы үлесінің тарылуына қарамастан, 2008 жылғы 1 қазандағы жағдай бойынша ЕДБ корпоративтік облигациялардың жалпы санының 35%-нан астамын немесе басым бөлігін шығаратын корпоративтік облигациялар нарығында банктердің болуымен көрінетін елдің қаржы секторы үшін банк секторының маңыздылық деңгейі жоғары болуда. Бұл ретте, олардың жалпы көлемінің 60%-нан астамы қаржылық емес сектор ұйымдарының және басқа да инвесторлардың портфелінде тұр (4.2.3-график).

Қаржы секторында шоғырланудың анағұрлым жоғары деңгейі салыстырмалы түрде ол сақтандыру секторында жоғары емес деңгейде болса, зейнетақы қызметі және банк секторында байқалады (4.2.4-график). Қаржы секторының институционалдық құрылымына келетін болсақ, талданып отырған кезең ішінде сақтандыру және бағалы қағаздар нарығының кәсіби қатысушылары секторында субъектілер едәуір көбейді (4.2.1-кесте).

4.2.1-график

ҚР қаржы секторы активтерінің институционалдық құрылымы, %

Дерек көзі: ҚҚА

**Қаржы секторының институционалдық құрылымы
(қаржы институттарының саны)**

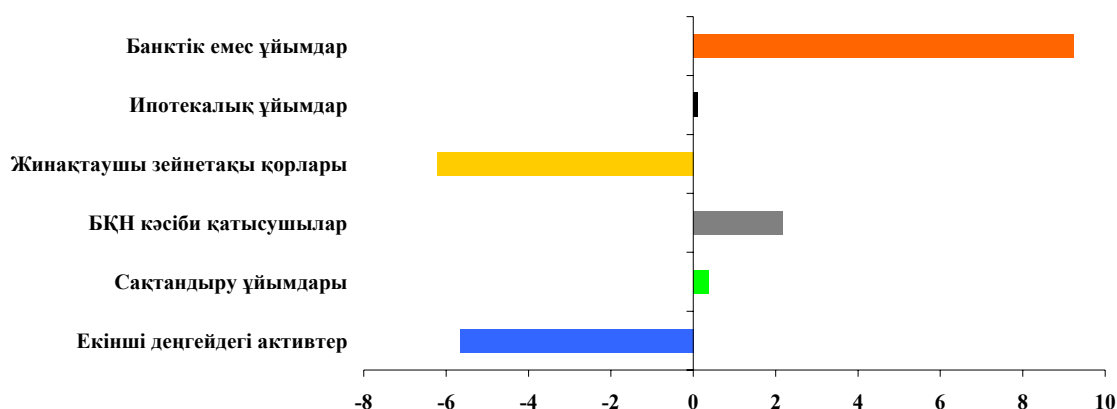
	01.01.2006	01.01.2007	01.01.2008	01.10.2008
Екінші деңгейдегі банктер	34	33	35	36
Сақтандыру ұйымдары	37	40	41	44
Сақтандыру Ақтуарийлері	30	33	44	49
БҚН кәсіби қатысушылары *, оның ішінде:	130	147	208	217
Брокерлер-дилерлер	62	70	106	106
Тіркеушілер	18	16	17	15
ООИУПА	11	13	11	13
УИП	28	37	61	68
Кастодиандар	11	9	10	11
Трансфер-агенттер	0	2	3	4
Сауда-саттықты ұйымдастырушылар	1	1	1	1
Жинақтаушы зейнетақы қорлары	14	14	14	14
Ипотекалық ұйымдар	7	10	12	12
Банктік операциялардың жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдар	32	16	23	23
оның ішінде инвестициялық компаниялар	0	1	4	4

* -берілген лицензиялардың саны

Дерек көзі: ҚҚА

4.2.2-график

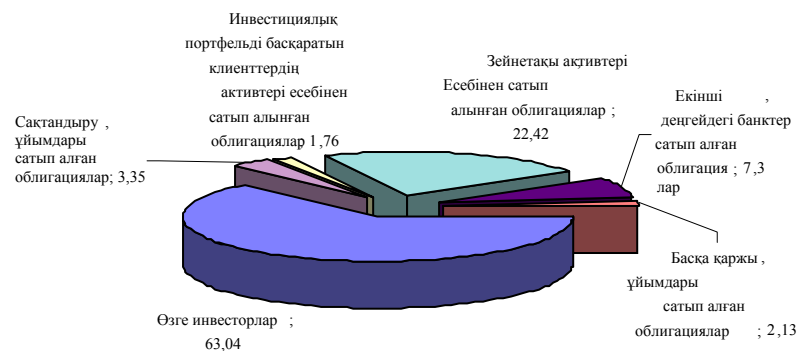
**Қаржы секторының активтеріндегі үлестің 01.01.2005 - 01.10.2008 ж.ж өзгеруі
(пайыздық тармақтарда)**

Дерек көзі: ҚҚА

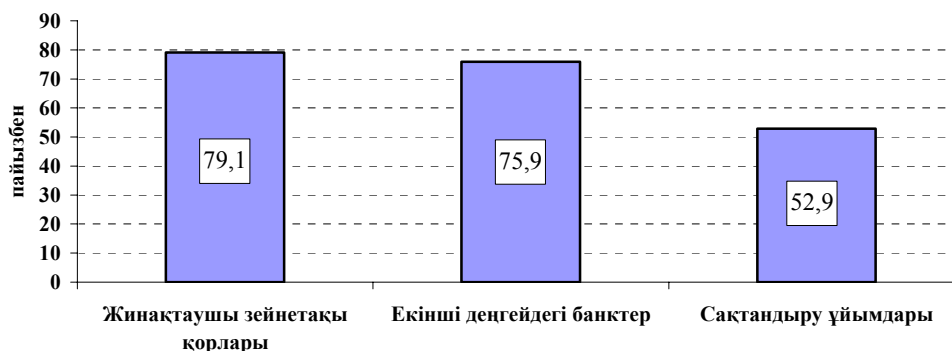
4.2.3-график

**ҚР корпоративтік облигациялары нарығындағы негізгі инвесторлар
(%-бен, 2008 жылғы 1 қазандағы жағдай бойынша)**

Дерек көзі: ҚҚА

Қазақстанның қаржы секторы сегменттерінің шоғырлануы*
(01.10.2008 жылғы жағдай бойынша)

*Жалпы активтер сегментіндегі әрбір сегменттің 5 ірі қаржы институттары активтерінің үлесі
Дерек көзі: ҚҚА

5. Банк секторы

5.1. Банктік қызмет көрсету нарығының жай-күйі, инфрақұрылымы және шоғырлануы

Соңғы жылдары Қазақстанның банк жүйесіндегі шоғырлану деңгейі төмендеуіне қарамастан, Еуроодақ елдерінің орташа көрсеткіштерімен салыстырғанда жоғары болып қалып отыр. Негізгі көрсеткіштер арасында, әсіресе, 5 ірі банктің банк жүйесінің кредит портфеліндегі үлесі жоғары, бұл олардың соңғы жылдары сыртқы заем алуға да қатысты, және оларды одан әрі орналастыруға да қатысты анағұрлым өктемдік саясатқа қол көрсететіндігімен түсіндіріледі.

Әлемдік нарықта қалыптасқан үрдіс Қазақстанның банктік қызмет нарығына шетелдік қатысушылардың келуіне себеп болды.

Қазақстанның банк жүйесіне соңғы жылдар бойы негізінен тұрақты болып қалып отырған шоғырландырудың жоғары дәрежесі тән (5.1.1-график). Елдің 5 ірі банкінің активтерінің үлесі 01.10.2008 жылғы жағдай бойынша Қазақстанның банк жүйесінің жиынтық активтері жыл басынан 2,1 п.т. біршама төмендеп (01.01.2004 ж. – 73,9%). 75,9 %-ды құрады. Банктік активтерді Қазақстан бойынша шоғырландыру көрсеткіші біршама төмендеуіне қарамастан 20 еуропа елі бойынша орташа көрсеткіштен айтарлықтай жоғары (5.1.2-график).

Ағымдағы жылдың басынан тәжірибе жүзінде өзгермеген банк жүйесінің кредит портфелінде бес ірі банктік шоғырландыру дәрежесі 79,3%-ды құрап, әсіресе маңызды.

Ағымдағы жылдың басынан банк секторының меншік капиталында 5 ірі банктің шоғырлануында біршама ұлғаю байқалды, бұл банктік активтер сапасының төмендеуі жалғасқанына банктердің жауап беру реакциясымен байланысты.

Нарықтық шоғырлануды бағалау үшін қолданылатын Херфиндаль-Хиршман индексі банктік активтер бойынша 01.10.2008 жылы 1 454, өткен жылдың осы күні 1 486 болды.

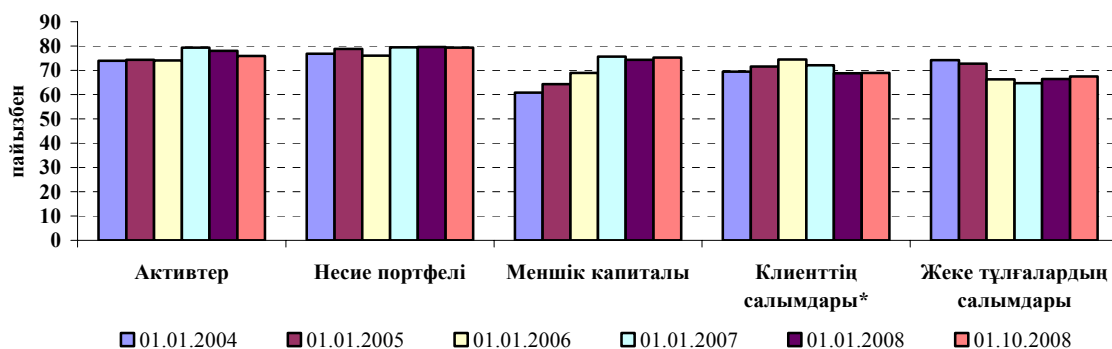
Әлемдік қаржы нарығындағы жалпы жағдай Қазақстанның ЕДБ акциялар пакеті бағасына әсер етті, оларды шетелдік инвесторлардың сатып алуы үшін тартымды объектілері болып отыр. Қазақстан банк нарығына жаңа акционерлер, оның ішінде РФ-нан, Италиядан, Оңтүстік Кореядан, Түркиядан, БАӘ-нен, («Ресей Федерациясының ЖинақБанкі» ААҚ, UniCredit итальян банктік тобы, Bank Haroalim израиль тобына кіретін Bankpozitif Kredi ve Kalkinma Bankasi түрік банкі, Kookmin Bank оңтүстік банкі, Alnair Capital араб инвестициялық компаниясы) келді, бір жағынан, Қазақстанның банк жүйесіне деген қызығушылықтың жоғарылағандығын куәландырады, ал екінші жағынан, әлемдік қаржы

нарығында тұрақсыздық болып тұрған жағдайда шетелдік бас компаниялардың жағдайына байланысты белгілі бір тәуекелде болады. Бұл ретте, негізінен барлық мәмілелер ірі сатып алулар болып табылады, бұл инвесторлардың ұзақ мерзімді жоспары туралы куәландырады.

Сонымен, 2008 жылдың басынан банк жүйесінің жиынтық активтеріндегі шетелдік қатысумен банктер активтерінің үлесі 15,8%-дан 14,8%-ға дейін төмендеді, бұл Орталық және Шығыс Еуропа елдерінің деңгейінен анағұрлым төмен. Бұл ретте банк жүйесінің жарғылық капиталында шетелдік қатысуы бар банктердің жарғылық капиталдарының үлесі осындай кезеңде 15,4%-дан 17,6%-ға дейін ұлғайған (5.1.3, 5.1.4-графиктер).

5.1.1-график

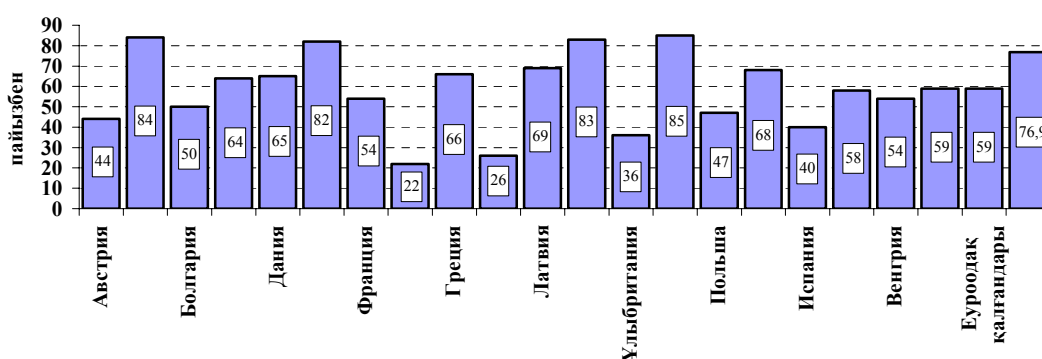
5 ірі ЕДБ-ның шоғырлануы

* SPV салымдарын есептемей
Дерек көзі: ҚҚА

5.1.2-график

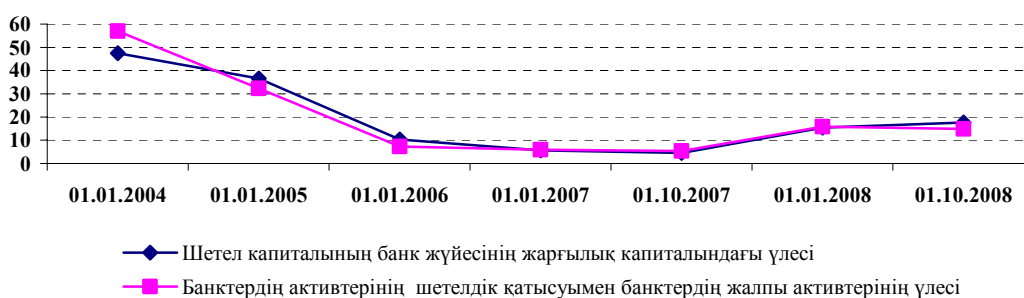
Банк жүйесінде шоғырланудың деңгейлерін еларалық салыстыру (5 ірі кредит ұйымдарының жиынтық активтерінің %-бен үлесі*)

*Еуроодақ елдері үшін 2006 жылғы деректер
Дерек көзі: ұлттық дерек көздер, ЕСВ, ҚҚА

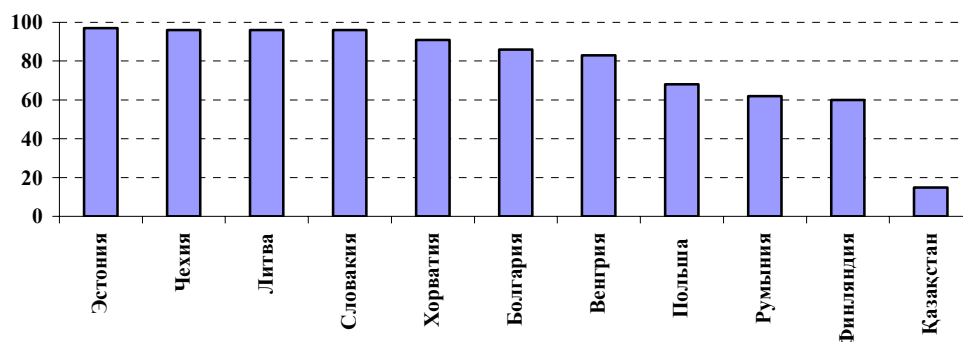
5.1.3-график

Қазақстан Республикасының банк жүйесіне шетелдік қатысу (пайызбен)

Дерек көзі: ҚҚА

Шетелдік банктердің банк секторының жиынтық активтеріндегі үлесін еларалық салыстыру*

* елдер бойынша 2006, 2007 жылдардағы деректер
Дерек көзі: ұлттық және басқа да дерек көздері, ҚҚА

5.2 Кредиттік тәуекелдер

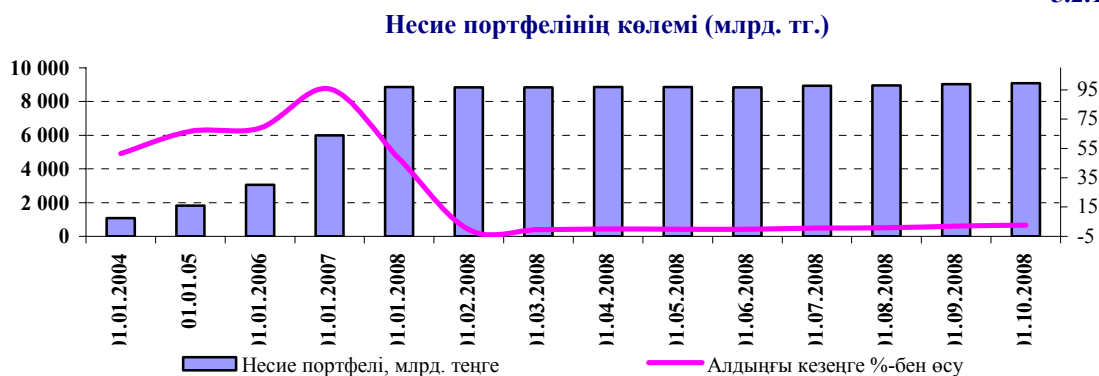
Әлемдік қаржы дағдарысының салдары отандық ЕДБ қызметіне әлсіз жақтарын «жұқтырды» және әсіресе, реттейтін органдар бұрындары бірнеше рет көрсеткен активтердің сапасына қатысты мәселелерді сыртқа шығарды.

Кредит портфелінің күтілгендей нашарлап келе жатқан сапасы, өтімділіктің тапшылығы банк секторының тұрақты жұмыс істеуіне және даму болашағына әсер ететін негізгі факторлар болып табылады.

Ғаламдық тұрақсыздық банк секторының негізгі көрсеткіштерінің, әсіресе соңғы жылдары оның жылдам өсу қарқынын көрсеткен кредит портфелінің өсу қарқынының қысқаруына себепші болып отыр (2005 жылы – 68,9%, 2006 – 95,7%, 2007 – 48,0%). Сонымен, 01.10.2007 - 01.10.2008 жылдар аралығында банктердің кредит портфелі негізінен 4,5%-ға ғана ұлғайып, іс жүзінде 2007 жылдың деңгейінде тұрды (5.2.1-график). Бұл ретте жылжымайтын мүлік және құрылыс секторларында кредиттеу, сондай-ақ өз бизнесін негізінен банктік ресурстары есебінен тұрақтылық жағдайында ұстап тұрған және соңғы жылдары елдегі экономикалық өсудің алдыңғы факторлары болып отырған шағын кәсіпкерлік субъектілеріне кредит беру көлемі айтарлықтай төмендеді (5.2.2-график). Істің осындай жағдайы экономикалық белсенділікке әсер етпей қоймайды, және де осының салдары олар ЕДБ алдындағы міндеттемелеріне қызмет көрсету қабілеті. Сондай-ақ заем алушылардың төлем тәртібіне әсер ететін факторлардың біреуі ағымдағы жылы байқалып отырған инфляциялық процестің қатаңдануынан халықтың нақты кірісінің төмендеуі аясында банктер тарапынан кредит берудің талаптарын қайта қарауында жылжымайтын мүлік нарығында бағаның өзгеруі болып отыр.

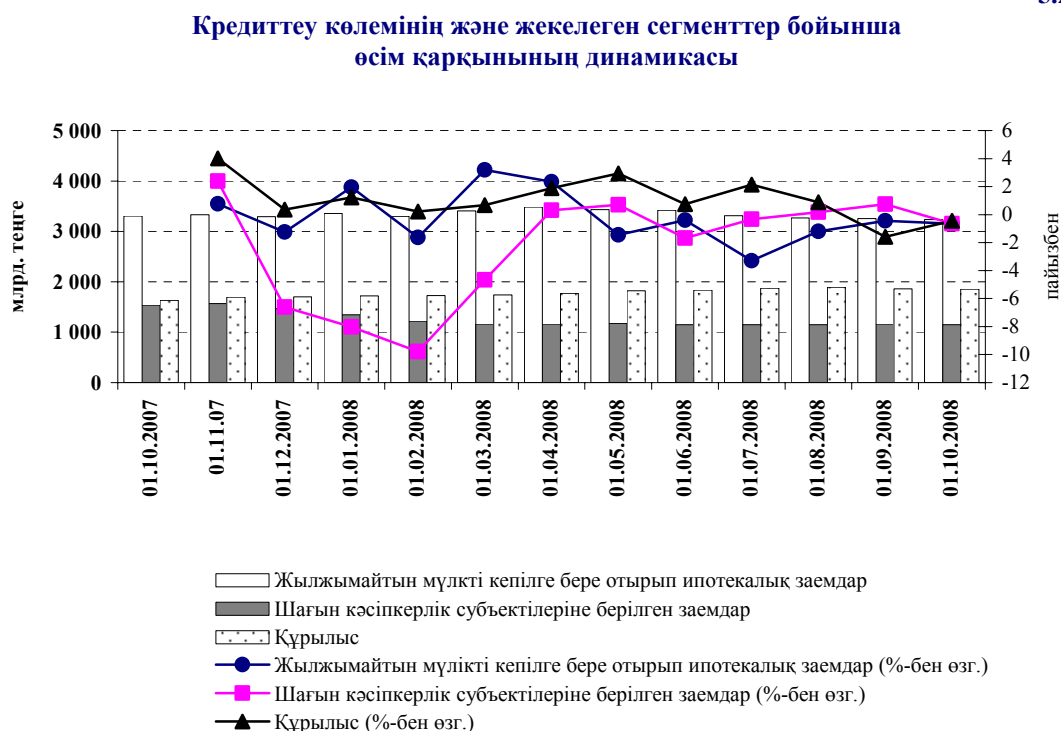
Кредит берудің жоғары өсу қарқынында кредиттердің сапасы қайта қаржыландыру үшін заем алушылардағы мүмкіндік болғанда «жасырынып қалады». Алайда, осындай жағдайда экономиканы және халықты кредиттеу көлемінің айтарлықтай төмендеуі ЕДБ кредит портфельдеріне қатысты нақты істің жайын анықтады.

5.2.1-график

Дерек көзі: ҚҚА

5.2.2-график

Дерек көзі: ҚҚА

Кредит портфелінің сапасын бағалаудың көрсеткіші рұқсат етілген ең жоғары мәндерден аспайтынына қарамастан олар банк секторының тұрақтылығына қауіп төндіре отырып динамикада тұрақты өсуімен сипатталады. Байқалып отырған үрдіс жағдай нашарлайтынын көрсетіп отыр. Әлуатті шығынды жұту үшін резервтеу деңгейі кредит портфелі сапасының нашарлауына қарай көтеріледі, алайда оның барабарлығы күмәнді.

Экономиканың өсуі баяулаған жағдайда активтердің сапасына қауіп төндіретін тәуекел факторы сияқты активтердің жоғары өсу қарқынына қатысты барлық қауіптер қысым көрсетілген кезде отандық экономика үшін ғаламдық турбуленттіліктің салдары ақталды. Қазақстан банктерінің кредиттік белсенділігінің төмендеуі кредит портфелі сапасының алдағы нашарлауымен қатар жүр.

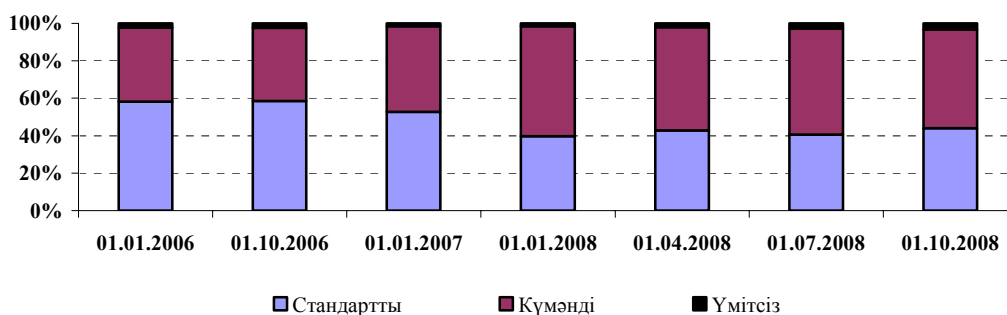
Банктердің кредит портфелінің құрылымында стандартты кредиттер үлесі сақталған және де ұлғайған кезде де (44,0%) үмітсіз кредиттер талданып отырған кезеңде 2,7 есе 01.10.2007 жылы 1,2%-дан 3,3%-ға өскен, бұл 300,1 млрд. тенге абсолюттік мәнді құрап, соңғы 4 жылдағы ең жоғары көрсеткіш болып отыр (5.2.3, 5.2.4-графиктер).

Бұл ретте күмәнді кредиттер құрылымында кредиттердің анағұрлым нашар сападағы заемдар санатына тұрақты түрде көшуі байқалып отыр. Сонымен, күмәнді бірінші (27,4%-ға) және екінші санатты (26,9%-ға) заемдар төмендеген кезде күмәнді заемдар құрылымында үшінші (2,7 есе), төртінші (2,4 есе) және бесінші (4,3 есе) санаттар бойынша заемдардың ұлғайғаны байқалған (5.2.5-график).

Кредит портфелінің нашарлап келе жатқан сапасы туралы сондай-ақ кредит портфеліне қатынасы 01.10.2007 жылғы жағдай бойынша 1,0% салыстырғанда 2,9% бола отырып, мерзімі өткен берешек көлемі 3 есеге ұлғайған (5.2.6-график). Бұл ретте жеке тұлғаларға берілген мерзімі өткен берешек 01.10.2007 жылы 3,5 есе ұлғайған дәстүрлі заемдар анағұрлым нашар сапамен сипатталады, алайда мерзімі өткен берешектің жалпы көлемі дәл осындай кезеңде 3 есеге ұлғайған (5.2.7-график).

5.2.3-график

Несие портфелі сапасының біріктіріліп көрсетілген динамикасы (жиынтығына пайызбен)

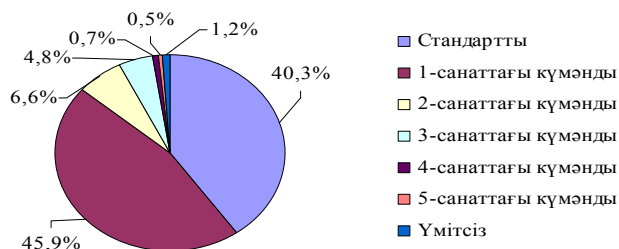

Дерек көзі: ҚҚА

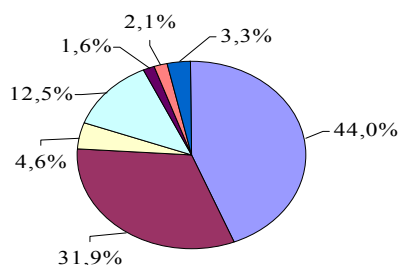
5.2.4-график

Кредит портфелінің сапасы бойынша нақтыланған мәліметтер

2007 жылғы 1 қазандағы жағдай бойынша

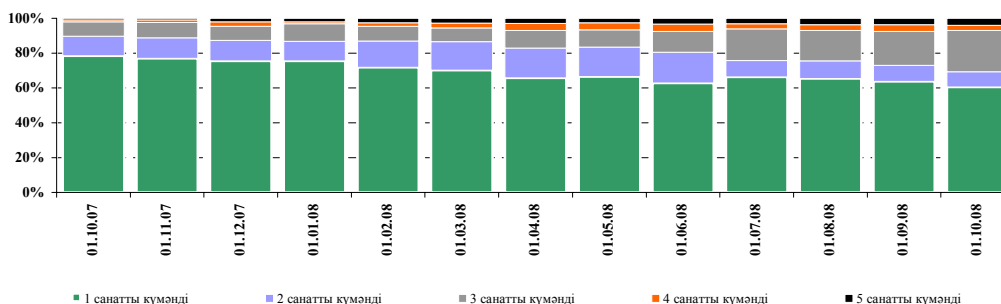
2008 жылғы 1 қазандағы жағдай бойынша

Дерек көзі: ҚҚА

5.2.5-график

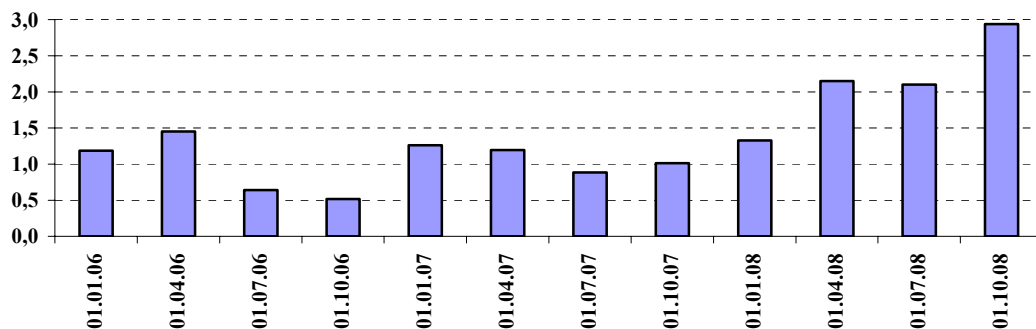
Күмәнді санаттағы заемдар құрылымының динамикасы (жиынтығына пайызбен)

Дерек көзі: ҚҚА

5.2.6-график

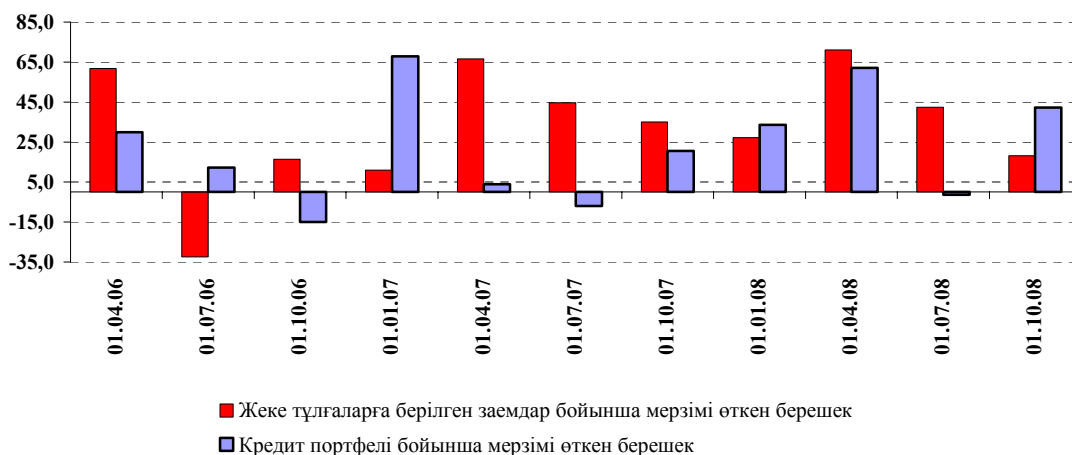
Банктік заемдар бойынша кредит портфелінің мерзімі өткен берешектің үлесі (пайызбен)

Дерек көзі: ҚҚА

5.2.7-график

Кредиттік портфель және жеке тұлғаларға берілген заемдар бойынша мерзімі өткен берешектің өсу қарқындарын салыстыру (пайызбен)

Дерек көзі: ҚҚА

Халықаралық тәжірибеде кең қолданылатын кредиттердің сапасын бағалау үшін жұмыс істемейтін заемдардың көрсеткіштеріне келсек, ол кредиттеудің өсуі қысқару аясында қаралып отырған кезең бойы тұрақты өсті.

ҚҚА⁴⁴ әдіснамасына сәйкес есептелегін жұмыс істемейтін заемдар, өткен жылғы қазаннан бастап 3 есеге өскен және абсолюттік көріністе 570,0 млрд. теңгені құрап отыр. Бұл ретте олардың банк секторының кредит портфеліндегі үлесі 2,3%-дан 6,3%-ға дейін ұлғайған. Төлем мерзімдері 90 күннен аса кешіктірілген кредиттер үш айда (есептілік енгізілген күннен бастап - 01.07.2008 жыл) ғана абсолюттік көріністе 38%-ға ұлғая отырып, кредит портфеліне қатысты 01.10.2008 жылғы жағдай бойынша 4,3%-ды құрады.

⁴⁴ Халықаралық тәжірибеге (ХВК, ХҚҰҚ және басқа) сәйкес заемдарды жұмыс істемейтіндерге (NPL) жатқызудың негізгі критерилері төлемдер бойынша 90 күннен астам кешіктірудің болуы. Алайда төлемдер бойынша мерзімі өткен берешегі бар заемдар сомасы жеткілікті түрде құбылмалы, себебі заемдар қайта құрылымдауға немесе мерзімін ұзартуға ұшырауы мүмкін.

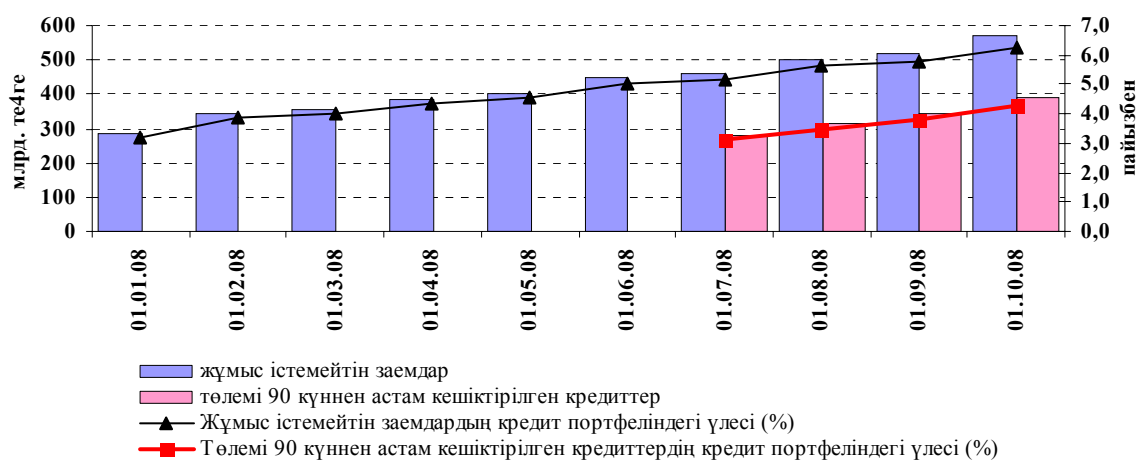
Осы фактіні жұмыс істемейтін заемдар бойынша көрсеткіш ретінде ескере отырып, ҚҚА осылайша мерзімі өткен берешектің болуы ғана емес сондай-ақ жіктеу кезінде (заем мерзімі ұзартылған немесе мерзімі өткен берешек есептен шығарылған кезде қолданыстағы жіктеу талаптарына сәйкес осы заемның санаты нашарлайды) қолданылатын қосымша критерийлерді басшылыққа ала отырып күмәнді 5 санатты және үмітсіз заемдарды қолданады (бірыңғай кредиттер бойынша нақты қалыптасқан порвизия сомасын ескереді).

Сонымен, халықаралық тәжірибеде ұсынылып отырған NPL көрсеткіші ҚҚА әдіснамасына сәйкес есептелетін көрсеткіштен 1,5 есе аз қалыптасты. Бұл ретте жұмыс істемейтін заемдардың екі әдіснама бойынша қалыптасқан көрсеткіш мәні халықаралық тәжірибені негізге ала отырып, күрделі деңгейден 10% төмен болып тұр (5.2.8-график). Алайда басқа елдермен салыстырғанда, Қазақстан банк жүйесінің жұмыс істемейтін кредиттердің деңгейі Орталық және Оңтүстік Шығыс Еуропаның жекелеген елдерінің деңгейінен жоғары және тәжірибе жүзінде Оңтүстік Шығыс Азия елдерінің деңгейінде тұр (5.2.9-график).

Жыл басынан жұмыс істемейтін заемдар (ҚҚА әдістемесі) және кредит портфелі бойынша байқалып отырған үрдіс сақталса, 2008 жылдың аяғында жұмыс істемейтін заемдар кредит портфелінің 7,5-8% диапазонында қалыптасуы әдбен мүмкін.

5.2.8-график

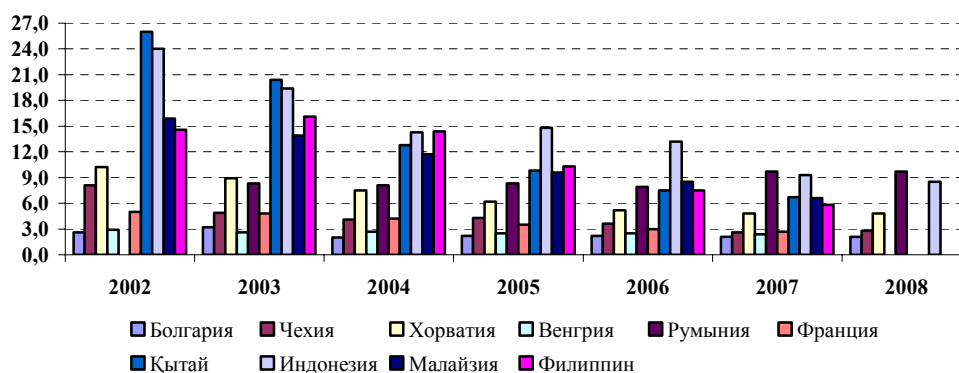
Халықаралық практикаға және ҚҚА әдіснамасына сәйкес есептелген, жұмыс істемейтін заемдар жөніндегі мәліметтер

Дерек көзі: ҚҚА

5.2.9-график

Кредиттердің сапасын еларалық салыстыру (кредиттерге жұмыс істемейтін заемдар, %-бен)

Дерек көзі: IMF (GFSR 2008)

Кредит портфелі сапасының үдемелі төмендеуіне жауап ретінде болуы мүмкін кредиттік жоғалтуларды жұту үшін резервтеу деңгейі нығаюда. Өткен жылғы қазаннан бастап қалыптасқан провизиялар 803,9 млрд. теңгені құрап, абсолюттік мәнде 76,8%-ға немесе кредит портфелінің 8,8%-ға ұлғайды (5.2.10-график). Алайда, провизияның өсу қарқыны жұмыс істемейтін заемдардың сол кезеңде 3 есе өсуімен салыстыруға болмайды, бұл ҚҚА әдіснамасына сәйкес жұмыс істемейтін заемдарды, сондай-ақ қалыптасқан провизиялары бар төлем мерзімі 90 күннен астам кешіктірілген кредиттерді жабу деңгейін біртіндеп төмендеуін куәландырады. Жұмыс істемейтін заемдардың өсуінің тұрақты жалғасу динамикасы кезінде ЕДБ кредиттер бойынша әлуетті жоғалтуларды жұту қабілетін жою Қазақстанның қаржы тұрақтылығы туралы есеп, 2008 жылғы желтоқсан

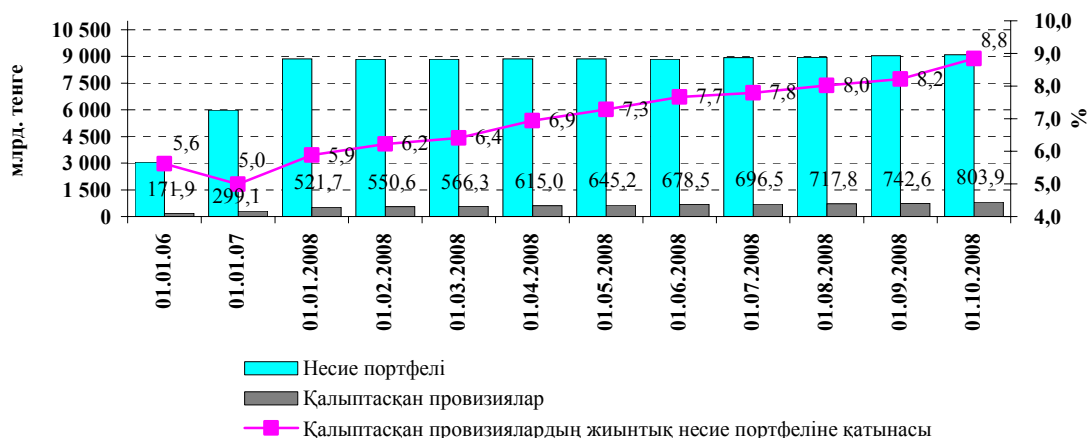
тәуекелі бар (5.2.11-график). Сонымен қатар, басқа елдермен салыстырғанда жалпы алғанда жабу деңгейі Оңтүстік Шығыс Еуропа елдерінің деңгейінен және Оңтүстік Шығыс Азияның аталған елдерінің орташа көрсеткіштерінен жоғары (5.2.12-график).

Кредит портфелінің төменгі өсу қарқыны және қаралып отырған кезеңде қалыптасқан провизиялардың жылдам өсу қарқыны аясында несие портфелін қамтамасыз ету құнымен және қалыптасқан провизиялармен жабу деңгейі біршама жоғарылады (5.2.13-график).

Кредит портфелі сапасының нашарлауы кредиттеуді баяулату жағдайында балансқа есептен шығарылған кредиттердің шамалы, бірақ тұрақты өскенін куәландырады (5.2.14-график).

5.2.10-график

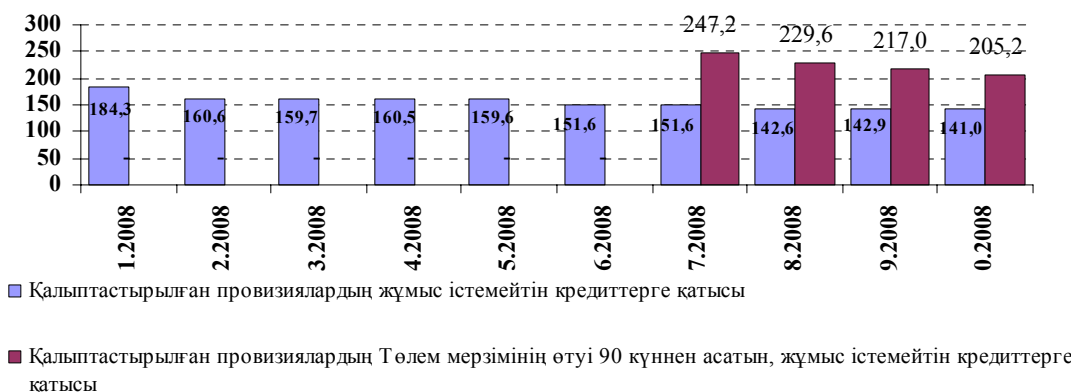
Кредиттік портфель бойынша қалыптастырылған провизиялар

Дерек көзі: ҚҚА

5.2.11-график

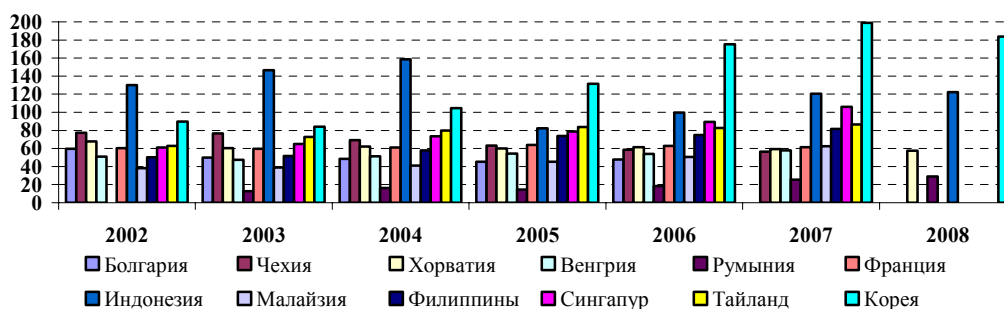
Төлем мерзімінің өтуі 90 күннен асатын, жұмыс істемейтін заемдар мен кредиттерді қалыптастырылған провизиялармен жабу (пайызбен)

Дерек көзі: ҚҚА

5.2.12-график

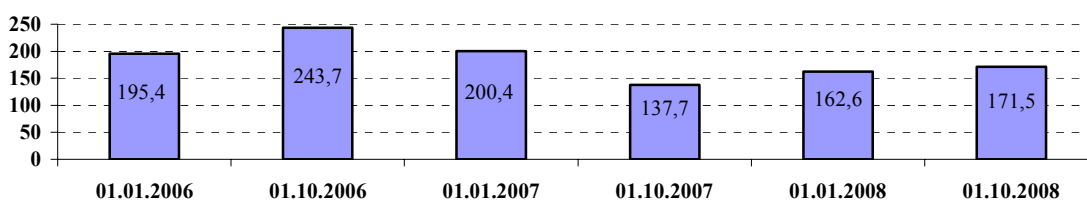
Жұмыс істемейтін кредиттерді елдер бойынша жабу (жұмыс істемейтін кредиттерге қалыптастырылған провизиялар, %-бен)

Дерек көзі: IMF (GFSR 2008)

5.2.13-график

Несие портфелін қамтамасыз ету құнымен және қалыптастырылған провизиялармен жабу дәрежесі* (пайызбен)

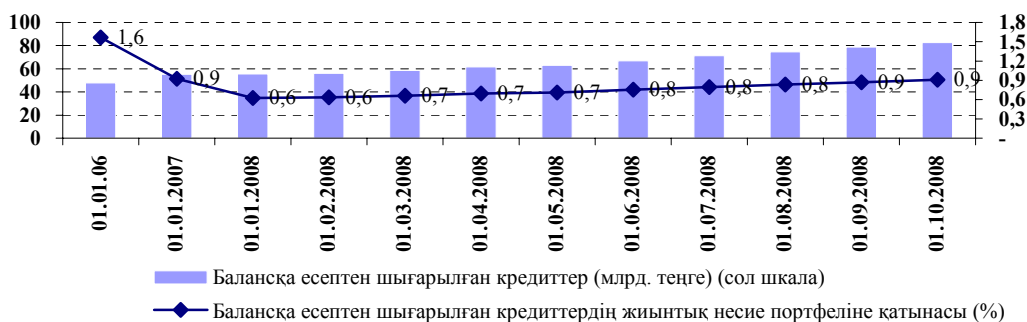

* қалыптасқан провизия сомасы мен ЕДБ несие портфеліне қамтамасыз ету құнының қатынасы

Дерек көзі: ҚҚА

5.2.14-график

Баланстан тыс есептен шығарылған кредиттердің жиынтық несие портфеліне қатынасы (пайызбен)

Дерек көзі: ҚҚА

Жалпы тұрақсыздық салдары Қазақстанның ЕДБ тәуекел-менеджмент тәжірибесінде бірқатар әлсіздіктерін тұрақсыздық жағдайында кредиттеудің анағұрлым сезімтал және осал жекелеген сегменттерінде кредит тәуекелін жоғары шоғырлануға қолдау көрсету түрінде ашты.

Соңғы жылдары байқалған экономиканың өсуі, сонымен бірге халықтың әл-ауқатының жақсаруы халық тарапынан кредит ресурстарына сұраныстың ұлғаюына себеп болды. Халыққа технологиялық қызмет көрсетуді жетілдіру және жеке тұлғалар үшін жаңа банк өнімдерін ендіру бөлшек кредиттеудің дамуының жылдам өсуіне негіз болды, сондай-ақ халықтың тұрғын үйге сұранысы ипотекалық кредит беру көлемінің және ғаламдық тұрақсыздық салдарына анағұрлым сезімтал болған осы сегменттерінде кредиттеудің ЕДБ үлесі көбеюіне себеп болған құрылыс секторы кредиттеудің ұлғаюына негіз болды.

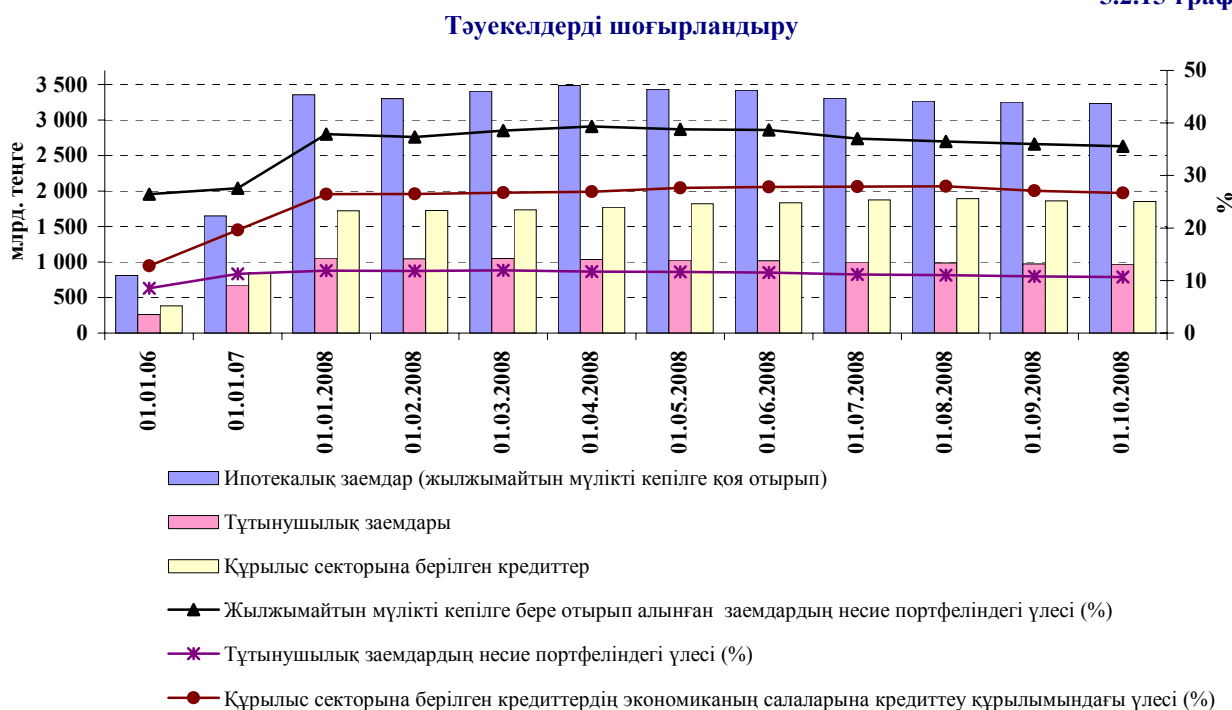
Сонымен, қаралып отырған кезең бойы банктердің несие портфелінде тұтынушы кредиттерінің үлесі тұрақты динамикамен сипатталды және де тәжірибе жүзінде өткен жылдың тиісті кезеңіндегі деңгейде сақталды, ал жылжымайтын мүлікті кепілге бере отырып алынған заемдардың үлесі 35,6%-ды құрап, 2,4 п.т. төмендеді. Бұл ретте Қазақстанның банк жүйесінде ЕДБ бөлігінде кредит портфелінің жылжымайтын мүлікті кепілге бере отырып алынған заемдар үлесі кредит портфелінің 0,4%-дан 98%-ға дейінгі диапазонда түрленеді, бұл ЕДБ көлеміне қарамастан тәуекелдерді басқару ұстанымымен қолданылмайды. Экономиканың салаларын кредиттеу құрылымында құрылыс секторына берілген заемдар 26,7%-ды құрады және қаралып отырған кезең ішінде 30%-дан аспады (5.2.15-график).

Сонымен, әлемдік нарықтағы жалпы жағдай кредиттеу нарығында анағұрлым «суытуға» себеп болды. Осындай үрдістер, негізінен, экономика мен банк жүйесінде жалпы жағдай, сондай-ақ банктер тарапынан кредиттік ресурстарын ұсынудың талаптарын айтарлықтай қатаңдату және заем алушыларды таңдауға анағұрлым салмақты қарау, сондай-ақ Қазақстанның жылжымайтын мүлік нарығында сақталып отырған анық болмауы себеп болып отыр.

Құрылыс секторымен қатар анағұрлым назар аудартатын салалар сауда және өнеркәсіп, экономиканың осы салаларын кредиттеу құрылымында олардың үлесі 01.10.2008 жылы тиісінше 28,7% және 13,0%.

Осы секторлардың туындаған күйзелістерге жоғары сезімталдығы туралы осы салалардың басқаларымен салыстырғанда кредиттердің сапасының айтарлықтай төмендеуін куәландырады. Ағымдағы жылдың басынан құрылыс, сауда және өнеркәсіп секторлары бойынша оларға берілген кредиттер құрылымында үмітсіз кредиттердің үлесі диапазонда 1,5-нан 2,3 есе ұлғайса, ауылшаруашылығы, көлік және байланысқа қатысты 1,6 еседен асқан жоқ (5.2.1-кесте). Осы факт тұтастай қалыптасқан провизиялардың сауда, құрылыс және өнеркәсіп секторларына қатысты салалар бойынша несие портфеліне қатысты көрсеткішінің анағұрлым ұлғаюымен расталады (5.2.16-график).

5.2.15-график

Дерек көзі: ҚҚА

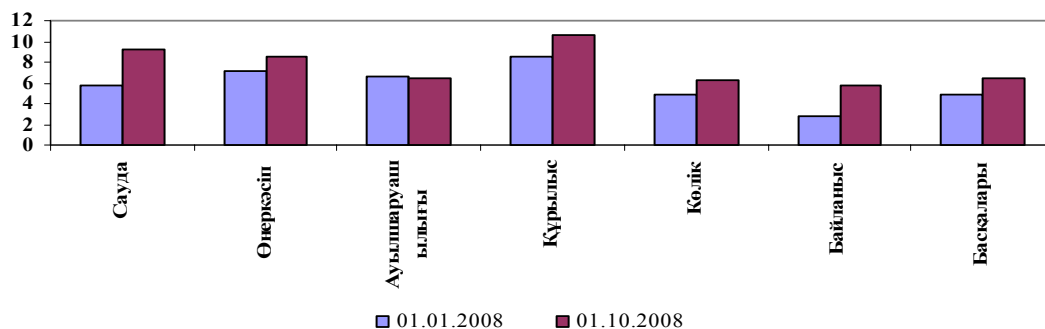
5.2.1-кесте

**Жіктелген заемдардың құрылымы
(жиынтығына пайызбен)**

Экономиканың салалары бойынша жіктеу	Стандартты		Күмәнді		Үмітсіз		Жиынтығы
	01.01.2008	01.10.2008	01.01.2008	01.10.2008	01.01.2008	01.10.2008	
Сауда	39,9	44,1	58,6	53,1	1,5	2,8	100
Кәсіпорын	51,0	51,8	46,3	44,1	2,7	4,1	100
Ауылшаруашылығы	44,7	55,2	52,8	41,3	2,5	3,5	100
Құрылыс	25,2	36,8	73,2	59,5	1,6	3,7	100
Көлік	71,4	68,3	26,3	28,0	2,3	3,7	100
Байланыс	54,1	39,5	45,5	60,4	0,4	0,1	100
Өзге	43,8	54,4	55,5	43,9	0,7	1,7	100
Экономика бойынша тұтастай алғанда	39,0	46,7	59,4	50,3	1,6	3,0	100

Дерек көзі: ҚҚА

Қалыптастырылған провизиялар көлемінің несиелік портфеліне экономиканың салалары бойынша қатысы (пайызбен)

Дерек көзі: ҚҚА

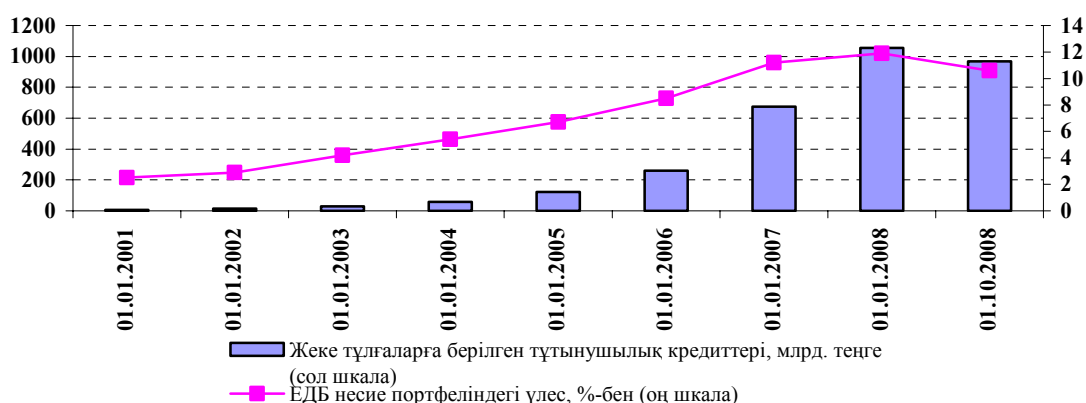
Тұтыну кредиттеуінде қайтармаудың жоғары тәуекелі кредиттеу көлемінің қысқарған, экономиканың өсуі баяулаған және халықтың кіріс деңгейі төмендеген жағдайында көрінді, бұл экономикада туындаған күйзеліске жоғары сезімталдықты көрсетеді және осы сегменттің жоғары тәуекелдігі тағы да дәлелдеп отыр. ЕДБ заем алушылардың төлем қабілетін және бөлшек кредиттеуге байланысты тәуекелдерді бағалауға аса мұқият қарағаны дұрыс. Сонда да болса соңғы жылдардың оң үрдістерінің біреуі 70%-дан аспайтын кепіл құнына заем арақатысы бар ипотекалық заемдар үлесінің ұлғаюы болып отыр.

Жалпы кредиттеудің өсу қарқынының баяулауымен қатар тұтынушылық кредиттеу сегментіндегі кредиттік белсенділік те төмендеді, 2005 жылдың басынан 2008 жылдың басына дейін тұтынушылық кредиттеудің динамикасы орташа алғанда екі есе өсті (5.2.17-график).

Жеке тұлғаларға тұтыну мақсаттарына берілген кредиттердің сапасына келер болсақ, ол елеулі түрде нашарлады. Тұтынушылық кредиттердің сапасын талдай отырып, көбіне экономиканың тұтастай алғандағы жағдайына байланысты екендігін атап өткен дұрыс, себебі осындай кредиттер қысқа мерзімге, сонымен бірге салыстырмалы түрде жеңіл талаптармен (мысалы, кірісті растамай) беріледі, кредиттеудің талаптарын қатаңдатуға және экономиканың өсуі баяулайтынына қарай заем алушылардың кірістері жоғары осалдылық көрсетеді, бұл жөнінде осындай кредиттер сапасының динамикасы растап отыр. Стандартты және күмәнді кредиттердің ұлғаюына қарамастан, үмітсіз кредиттердің үлесі едәуір ұлғайды (5.2.18-график).

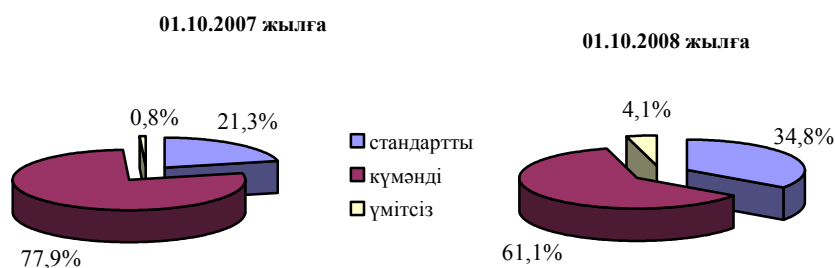
Заем үлесінің 70%-дан аспайтын кепіл құнына заем арақатысы динамикасы ипотекалық тұрғын үй заемдарының жиынтық портфелінде тұрақты өсумен сипатталады, бұл, бір жағынан, жылжымайтын мүлікпен операцияларды қаржыландыруға байланысты операцияларға қатысты ЕДБ капиталдандыруға уәкілетті орган тарапынан қойылатын талаптарды қатаңдатуға және кредиттеудің осы сегментіне байланысты тәуекелдерді бағалауға ЕДБ өздерінің айтарлықтай консервативті тәсілдері себеп болды (5.2.19-график).

Жеке тұлғаларды тұтынушылық кредиттеу

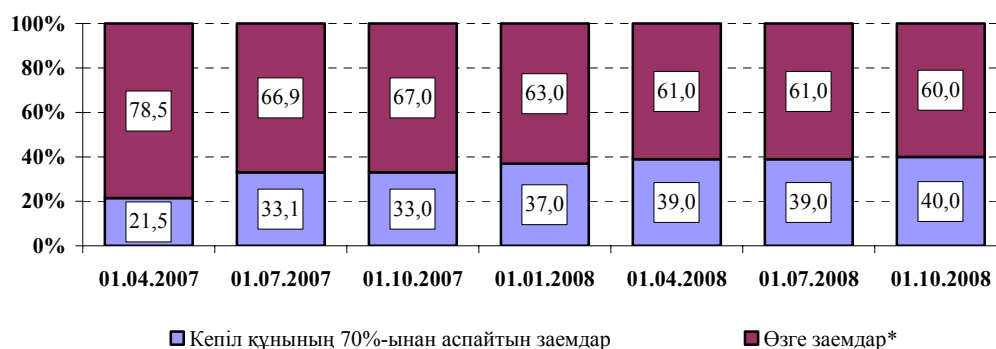
Дерек көзі: ҚҚА

Жеке тұлғаларға тұтыну мақсатында берілген кредиттердің сапасы (пайызбен)

Дерек көзі: ҚҚА

Ипотекалық тұрғын үй заемдарының кепіл құнына қатысы бойынша құрылымы (пайызбен)

* өзге тұрғын үй заемдарына 70% қамтамасыз ету құнына заемдар сомасының қатынасы асатын заемдар кіреді (сақтандыру және кепілдік беру және т.б.)

Дерек көзі: ҚҚА

Қазақстанның банк жүйесінің кредит портфелін долларландыру деңгейі 2008 жыл бойы жалпы алғанда тұрақты сақталды.

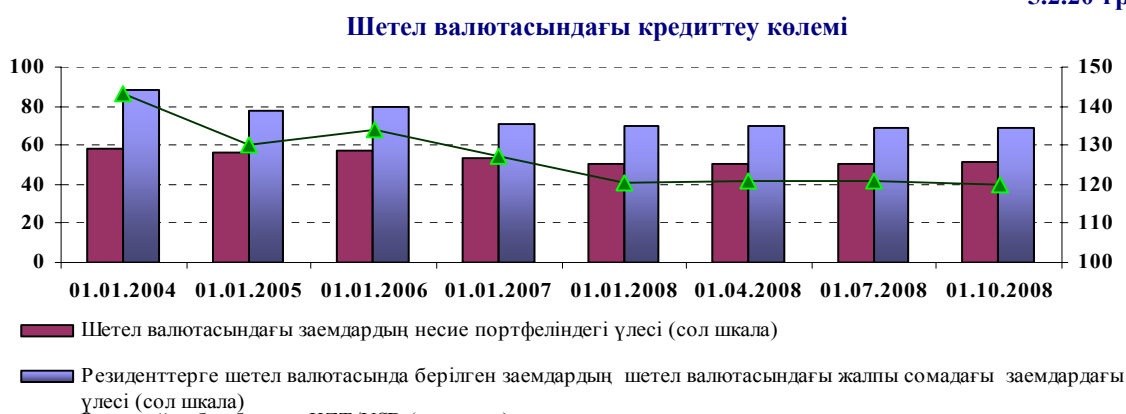
Жалпы кредиттеудің өсу қарқының баяулауына қарамастан Қазақстанның ЕДБ көрші нарыққа шығу үрдісі жалғасуда, тәжірибе жүзінде барлық әлемдік нарықта сақталып отырған белгісіздік жағдайында әріптес елдердің экономикасының даму циклдігі айтарлықтай сәйкес келмесе жоғалтуларға әкелуі мүмкін.

Соңғы жылдар бойы салыстырмалы түрде жалпы алғанда Қазақстанның ЕДБ кредит портфелінде шетелдік валютада номинирленген кредиттердің тұрақты шоғырлану динамикасы сақталып отыр. 2007 жылдың басымен салыстырғанда Қазақстанның ЕДБ кредит портфеліндегі шетел валютасындағы заемдарының үлес салмағы төмендеді және де осы уақытта 50% астам ғана. Бұрынғысындай осындай заемдардың көп бөлігі жергілікті тұрғындарға берілген. Алайда, 2007 жылдың басынан шетел валютасындағы заемдарға деген ішкі сұраныс біртіндеп түскені байқалады, бұл резиденттерге шетел валютасында берілген заемдардың шетел валютасындағы заемдардың жалпы сомасындағы үлесінің 01.10.2008 жылы 71,1%-дан 68,7%-ға дейін төмендегенін куәландырады (5.2.20-график). Бұл ретте, валюта заемдарының сапасын талдай отырып, өткен жылғы қазаннан бастап шетел валютасындағы заемдар бойынша мерзімі өткен берешек жалпы кредит портфелі бойынша үш есе өскенімен салыстырғанда 2,4 есе ұлғайғанын атап өткен дұрыс. Сонымен бірге, жеке тұлғаларға шетел валютасымен берілген кредиттер бойынша мерзімі өткен берешек жеке тұлғаларға берілген барлық заемдар бойынша 3,5 қарағанда 5 есеге өсті.

Қазақстанның ЕДБ қарқынды өсу кезеңінде-ақ басталған көрші нарықтарына өктемдігі ғаламдық қаржылық тұрақсыздық сақталып тұрған барлық кезең бойы жалғасты. Қазақстанның ЕДБ пікірінше активтерді орналастыру үшін анағұрлым тартымды ел Ресей Федерациясы, оған резидент еместерді кредиттеу құрылымында 25,8% тиесілі. Өткен жылмен салыстырғанда Ресей Федерациясы берген кредиттердің үлесі резидент еместерді кредиттеу құрылымында біршама азайғанына қарамастан, олар абсолюттік көріністе ағымдағы жылдың басынан 26%-ға ұлғайған. Негізгі әріптес елдер ретінде Ресей Федерациясынан өзге Британияның Виргин аралдары, Люксембург, Кипр, АҚШ, Түркия (5.2.21-график) болады.

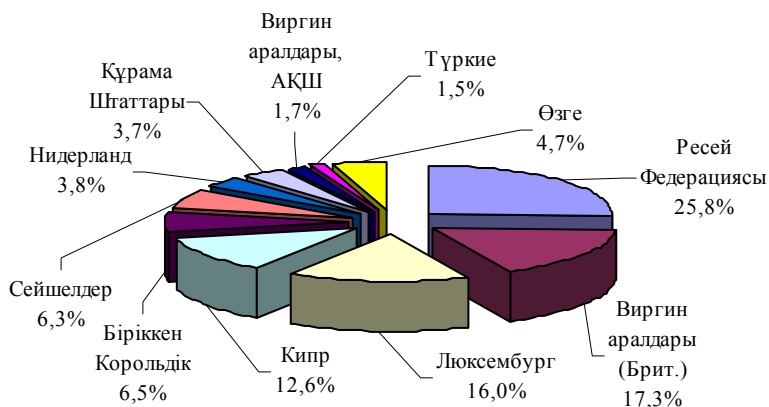
Қазақстанның банк жүйесінің трансшекаралық тәуекелінің ұлғайғанын сондай-ақ резидент еместерге Қазақстанның ЕДБ жиынтық активтерінде қойылатын талаптар үлесінің ұлғаюы (5.2.22-график), сондай-ақ резидент еместерге талаптардың жалпы сомасында, сондай-ақ банк секторының кредит портфелінде резидент еместерге берген заемдар үлесінің ұлғаюы куәландырады (5.2.23-график).

5.2.20-график

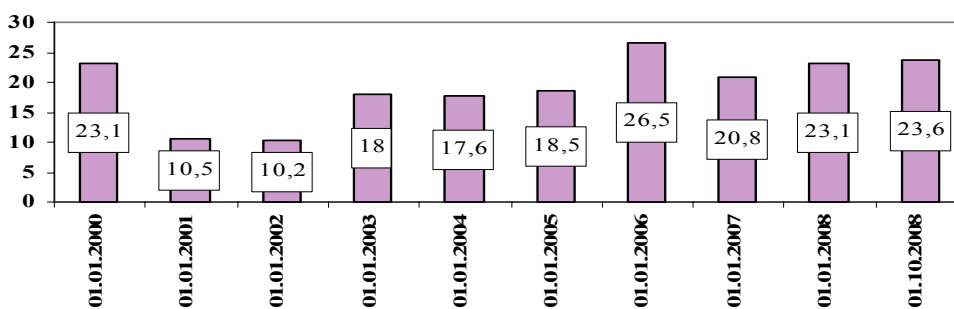
Дерек көзі: ҚҚА

5.2.21-график
2008 жылғы 1 қазандағы жағдай бойынша резидент еместерге елдер бойынша берілген заемдар (пайызбен)

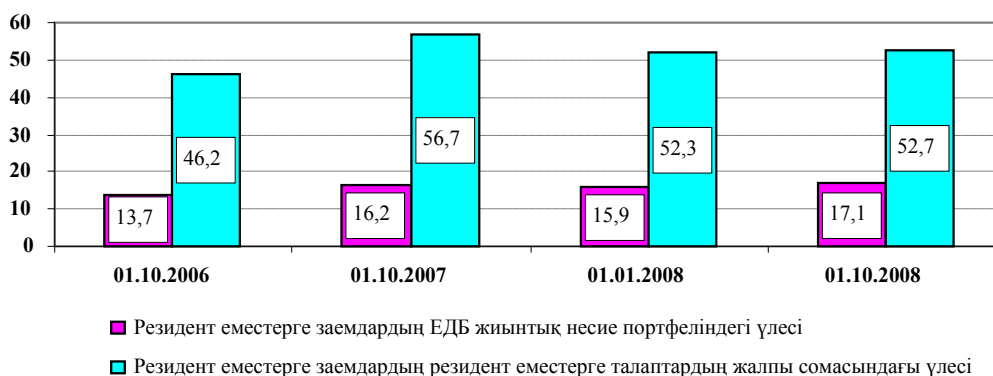
Дерек көзі: ҚҚА

5.2.22-график
Резидент еместерге жиынтық активтермен талаптар (пайызбен)

Дерек көзі: ҚҚА

5.2.23-график
Резидент еместерді кредиттеу көрсеткіштері (пайызбен)

Дерек көзі: ҚҚА

5.3 Нарықтық тәуекелдер

Тұрақсыздық жағдайында кредиттік тәуекелмен қатар нарықтық тәуекелдер үлкен мәнге ие болады. ГЭП-талдау қысқа мерзімді және орта мерзімді болашақта, оның ішінде валюталық өтімділік тапшылығының болуын растайды. Алайда жалпы алғанда нарықтық тәуекелдер бақыланатын және басқарылатын деңгейде тұрады.

Валюталық активтердің және банк секторы міндеттемелерінің оның жиынтық активтері мен міндеттемелеріндегі үлес салмағы біртіндеп төмендеу үрдісін көрсетеді. 01.10.2008 жылғы жағдай бойынша валюталық активтер 51,7% жиынтық активтерді, 58,2% валюталық міндеттемелерді құрады (01.10.2007 жылы – тиісінше 54,3 және 59,2%). Валюталық құрамдас активтер мен міндеттемелер арақатысындағы айырма 6,5 п.т. құрады, ағымдағы жылдың басынан біршама төмендеді (ұсынылған кезең ішінде айырмашылығының орташа мөлшері – 7,9п.т.). Бұл ретте осы көрсеткіштер бойынша айтарлықтай сәйкессіздік 2008 жылғы екінші тоқсанда байқалды, бұл банктік активтердің негізінен өзгермейтін деңгейінде шетел валютасындағы міндеттемелерін өсіру басымдылық беру себеп болды (5.3.1-график).

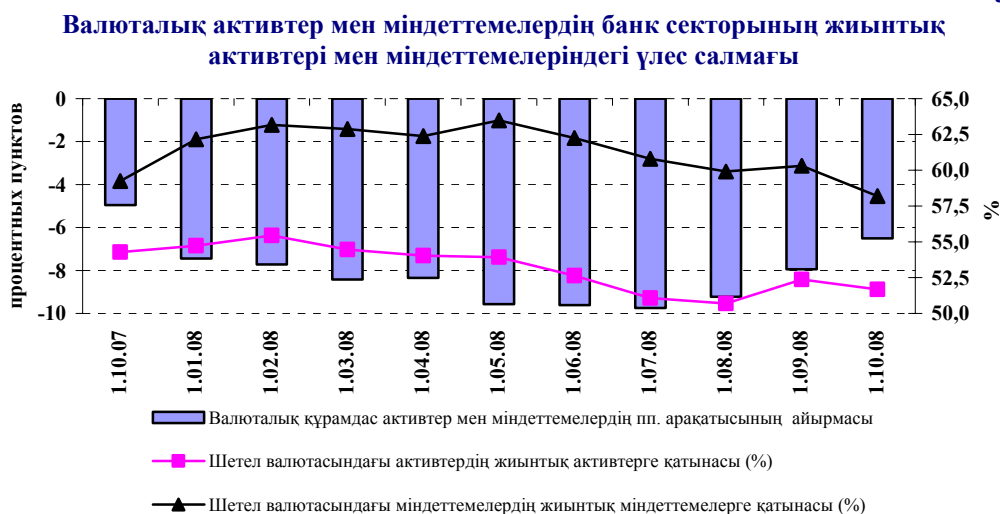
Валюталық құрамдас активтер мен пассивтер арақатысындағы алшақтықтың болуына қарамастан ЕДБ валюталық өтімділік коэффициенті барлық кезең бойы артылып орындалды, бұл олардың әлуетті тәуекелдерін барабар қабылдауын көрсетеді (5.3.2-график).

Соңғы уақытта жалпы алғанда жиынтық валюта позициясының талап етілетін нормативтен айтарлықтай төмен деңгейде қалыптасқан меншік капиталына қатынасының төмендегені туралы атап өткен дұрыс (5.3.3-график).

Валюталық тәуекелдің бақыланатыны және басқарылатыны банктердің шетел валютасындағы активтердің шетел валютасындағы міндеттемелерге талап ету бойынша және 1 айға дейінгі мерзім диапазонында едәуір арақатысын ұстанғанын куәландырады. Бұл ретте 1 айдан 6 айға дейінгі мерзім диапазонында валюталық ресурстарға деген қажеттілік туындайды (5.3.4-график).

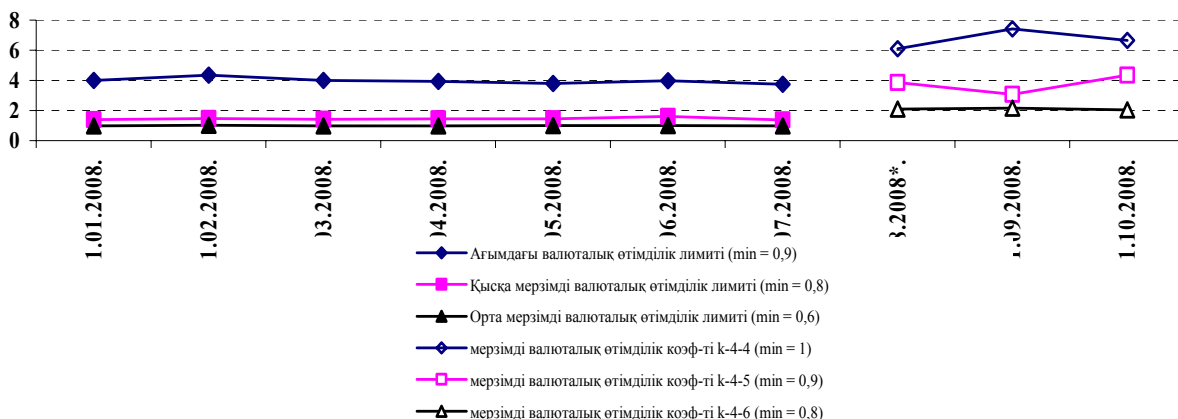
Банктердің жиынтық активтер мен міндеттемелерінің өтеуге дейінгі мерзімдері бойынша сәйкестік талдауына келсек, қысқа мерзімді болашақта (бір жылға дейін) сондай-ақ ресурстар тапшылығы сақталады (5.3.5-график). Бұл ретте, 01.10.2008 жылғы жағдай бойынша 1 айға дейінгі мерзімі бар активтер осындай мерзімі бар міндеттемелерден 2 есе көп. Алайда, 1 айдан 3 айға дейінгі мерзім диапазонында осы көрсеткіш өткен жылдың осы күні 1,0 болғанымен салыстырғанда 0,5 болып отыр (5.3.1-кесте).

5.3.1-график

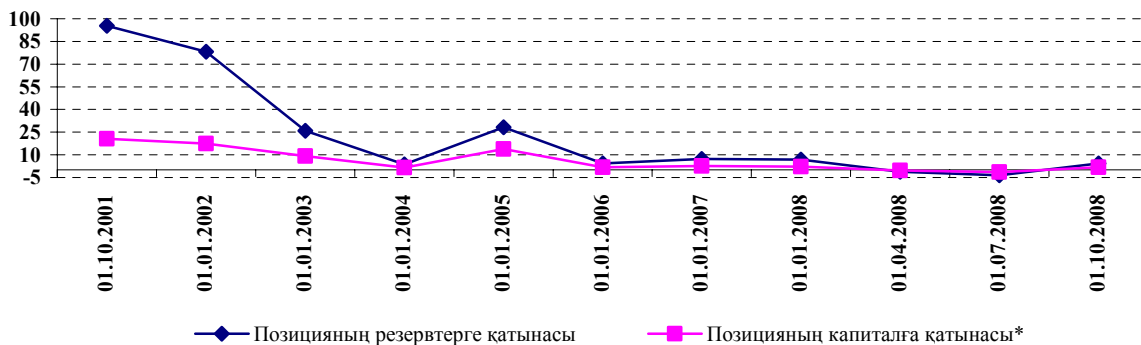
Дерек көзі: ҚҚА

Мерзімді валюталық өтімділіктің коэффициенттері

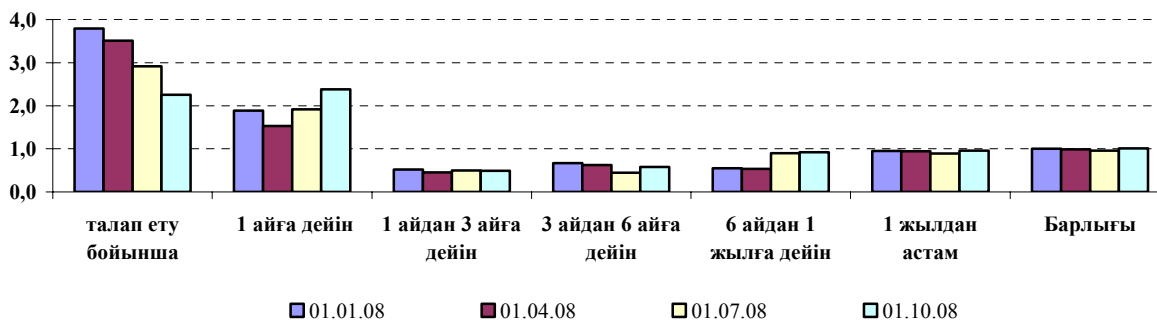
* 01.07.2008 жылдан бастап 7 күнге дейінгі мерзімді және валюталық өтімділіктің жаңа коэффициенттері енгізілді, сондай-ақ 30 және 90 күнге дейінгі мерзімді және мерзімді валюталық өтімділік коэффициенттерін есептеуге тәсілі өзгеруі
 Дерек көзі: ҚҚА

ЕДБ валюталық жиынтық ұстанымы (%-бен)

*Нормативтік мән есептеу меншік капиталының 25%-ын құрайды
 Дерек көзі: ҚҚА

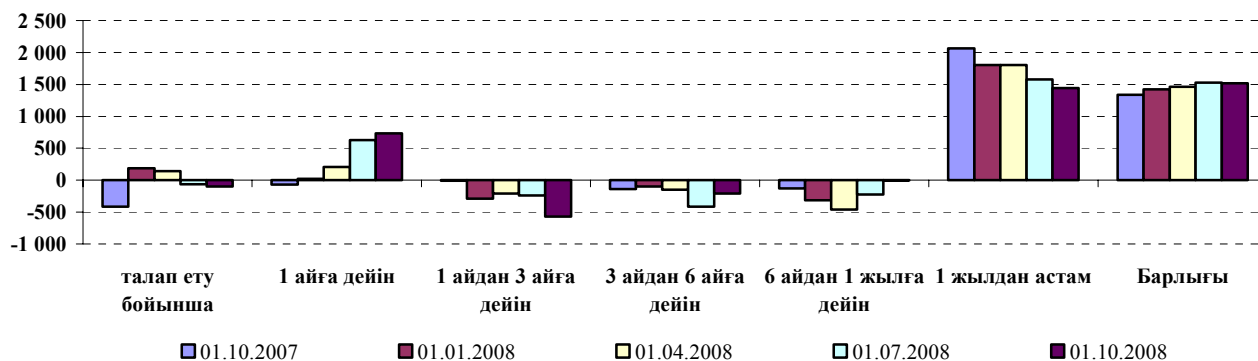
Шетел валютасындағы активтердің шетел валютасындағы міндеттемелерге арақатысы

Дерек көзі: ҚҚА

5.3.5-график

Өтеуге дейін қалған төлем мерзімдері бойынша ЕДБ-ның активтері мен міндеттемелері арасындағы алшақтықтың өлшемі (млрд. теңге)

Дерек көзі: ҚҚА

5.3.1-кесте

Өтеуге дейін қалған төлем мерзімдері бойынша ЕДБ-ның 01.10.2008 жылға активтері мен міндеттемелері (млрд. теңге)

Кезең	Активтер	Міндеттемелер	Активтер мен міндеттемелер арасындағы алшақтық көлемі	Кумулятивті ГЭП
талап ету бойынша	1 378,2	1 479,4	-101,2	-101,2
1 айға дейін	1 583,0	852,7	730,3	629,2
1 айдан 3 айға дейін	666,3	1 234,7	-568,4	60,8
3 айдан 6 айға дейін	602,4	809,3	-207,0	-146,2
6 айдан 1 жылға дейін	1 065,1	1 066,2	-1,1	-147,3
1 жылдан астам	6 817,3	5 371,4	1 445,9	1 298,6
Барлығы	12 500,3	10 980,7	1 519,6	1 519,6

Дерек көзі: ҚҚА

Тәуекелдерді басқару құралы ретінде стресс-сынақ

Банк жүйесінің ҚҚА тұрақтылығына тексеруді жүзеге асыру мақсатында қажеттілігіне қарай банк секторына жағымсыз факторлардың ең жоғары әсері есептелетін сезімталдық талдау жүзеге асырылады. Бұл ретте, валютаның айырбас бағамы сияқты жылжымайтын мүлікке баға және несие портфелі сапасының нашарлау факторлары қарастырылады.

Валюталарды айырбастау бағамының өзгеру сценарийі

ЕДБ шетел валютасындағы талаптар мен міндеттемелер құрылымында анағұрлым үлес салмағы АҚШ долларындағы талаптар мен міндеттемелері орын алады. 01.10.2008 жылғы жағдай бойынша осы көрсеткіш 82%-ды құрады. Осыған байланысты стресс-сынақ АҚШ доллары бойынша ашық валюта ұстанымы негізінде жүзеге асырылды.

Теңгенің АҚШ долларына бағамының 5%, 10% және 15%-ға көтерілу сценарийі қарастырылды. Сонымен, теңгенің АҚШ долларына бағамы 01.10.2008 жылы 119,84 болса, онда сценарий оның 125,8; 131,8; 137,8 дейін көтерілуін білдіреді. Бұл ретте, кредит тәуекелінің өзгеруіне байланысты провизия активтерді есептеу нәтижесінде нақты және алынған сомасының айырмадан 20%-ға ұлғайған.

Стресс-сынақ нәтижесі бойынша АҚШ долларының айырбас бағамының 5% – 15%-ға көтерілгені меншік капиталының жеткілікті нормативін банктердің барлығы орындайтынын атап өтуге болады. Валюталық нетто-ұстанымының ЕДБ меншік капиталына қатынасы рұқсат етілген деңгейде қалады - 1,9% (1-график).

Жылжымайтын мүлік бағасының өзгеру сценарийі

Банк секторының қаржы жағдайын бағалау кезінде жылжымайтын мүліктің 5-15% құнсыздану сценарийі қарастырылды. Есептеу кезінде ипотекалық заемдар (жылжымайтын мүлікті кепілге қоя отырып) қарастырылды, олар 1.10.2008 жылғы жағдай бойынша ЕДБ несие жинақ портфелінің 35,6%-ын құрайды. Сонымен, Ипотекалық заем бойынша жылжымайтын мүлік белгілі бір пайызға құнсызданған кезде, ЕДБ құнсыздану сомасына провизияны толық қалыптастыруы қажет деп болжанып отыр.

Ипотекалық заемдар бойынша жылжымайтын мүлік 5-15%-ға құнсыздануының нәтижесінде банк секторының қаржылық жағдайына айтарлықтай әсер етеді. Жылжымайтын мүлік 10%-ға құнсызданған кезде меншік капиталының жеткілікті нормативінің бұзылуы 5 ЕДБ бойынша, 15%-ға құнсызданған кезде - ЕДБ байқалып отыр (2-график).

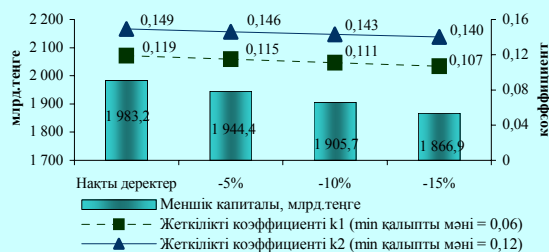
Экономиканың салалары бойынша несие портфелі сапасының нашарлау сценарийі.

Экономиканың кредит құрылымын, сондай-ақ экономиканың әр саласы бойынша үмітсіз заемдардың үлесін негізге ала отырып, стресс-сынақ құрылыс, сауда және өнеркәсіп салалары бойынша жүргізілді. Осы стресс-сынақты өткізу кезінде экономиканың белгілі бір саласының кредиттерінде провизия үлесі 5 – 15%-ға дейін ұлғайған. Бұл ретте, сауда саласы заемдары сапасының нашарлауы банк секторының меншік капиталының өзгеруіне едәуір әсер етеді.

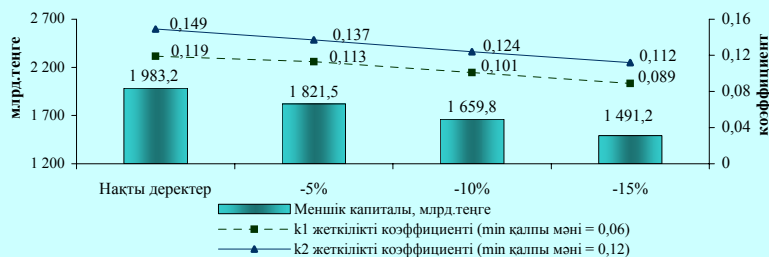
Экономиканың әрбір жеке алынған саласы (қаралып отырғанның ішінен) бойынша несие портфелінің нашарлауы ЕДБ қаржылық жағдайына айтарлықтай әсер етпейді, ЕДБ меншік капиталының жеткілікті нормативі бұзылмайды.

Сонымен қатар, экономиканың осы салалары бойынша несие портфелінде провизия үлесі бір мезгілде 5-15 пайыздық пунктке дейін ұлғаюы қарастырылған кезде екі ЕДБ меншік капиталының жеткілікті бұзылуы байқалып отыр (3-график).

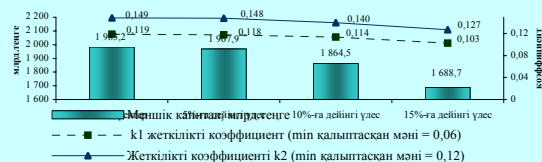
1-график. 2008 жылғы 1 қазанға стресс-сынақ (АҚШ долларына айырбас бағамының көтерілуі)

2-график. 2008 жылғы 1 қазанға стресс-сынақ (жылжымайтын мүліктің құнсыздануы)

3-график. 2008 жылғы 1 қазанға стресс-сынақ (құрылыс, сауда және өнеркәсіп салаларындағы заемдар сапасының нашарлауы)

5.4 ЕДБ-дің өтімділік тәуекелдері және қорлану көздері

2008 жыл салыстырмалы түрде алғанда банк секторының сыртқы қарызға алуын қайта қаржыландыру мүмкіндіктеріне қатысты қиын болды. Алайда елдің Ұлттық Банкі тарапынан қолдау шаралары Қазақстан банктерінің саясатымен қатар тұрақсыздық жағдайында өтімділік тәуекелін және қайта қаржыландыруды қайсыбір жоюға себеп болды. Банк секторының сыртқы берешегі деңгейі жоғары болып қалып отыр. Ішкі нарықтың тарлығы банктерге өтімділікке қатысты мәселелерді шешуге мүмкіндік бермейді.

Капиталдың сыртқы нарыққа кіруі күн сайын шектеліп отырған жағдайда өтімділік тәуекелі мен қайта қаржыландырудың болуы және активтердің сапасы жағынан қысымның болуы экономикалық саясат шеңберінде қосымша ынталандырудың қажеттілігін туындатты.

Банк жүйесіндегі өтімділік деңгейі тиесілі деңгейде тұр. Түзетулер енгізілгенге дейін қолданылған өтімділік коэффициенттері төмендеуге біркелкі тренспен жеткілікті деңгейде тұрды. Өтімділік деңгейін 7, 30 және 90 күнге дейін реттеу үшін жіберілген қадағалау органдарының түзету енгізуі ЕДБ-дің анағұрлым қысқа мерзімді болашақта өтімділіктің жеткілікті деңгейін қолдауға көңіл бөлуіне себеп болды, өтімділіктің өзгертілген коэффициенттерін 2008 жылғы тамыздан бастап едәуір артық орындалғанын куәландырады (5.4.1-график).

Тұтастай алғанда, банк жүйесінің жиынтық активтеріндегі өтімді активтерінің үлесі жыл бойы 13,7%-дан 15,8%-ға дейінгі диапазонда сақталды, бұл банктік активтердің аз ғана өсуі жағдайында өтімді активтердің тұрақтылығына себеп болды. Бұл ретте басқа елдерде жиынтық активтерде өтімді активтердің деңгейі Қазақстан бойынша едәуір асып тұр. Мысалы, Латвияда өтімді активте жиынтық активтердің 56,5%-ын, Румынияда – 46,9%-ын, Сингапурде – 22,5%-ын, Венгрияда – 18,0%⁴⁵ құрады.

Сонымен қатар, қорлану құбылмалылығы коэффициентінің мәні төмендеуге бейім, көбінесе салыстырмалы түрде банк активтеріне қатысты депозиттік базаның жоғары өсу қарқынына және сыртқы міндеттемелердің қаржы көзі ретіндегі мәнінің төмендеуіне себеп болды. Алайда оның мәні жеткілікті түрде жоғары болып қалуда, бұл Қазақстанның ЕДБ қорландырудың негізгі көздері ретінде пайдалану үшін депозиттік базаның жетіспеушілігін көрсетеді (5.4.2-график).

ЕДБ өткен жылғы қазаннан бастап өтімділік активтерінің деңгейін алшақтық топтары бойынша бөлу құрылымында салыстырмалы түрде өтімділік тәуекелінің (жиынтық активтердің 15%-ынан аз). жоғары деңгейі бар топта тұрған банктердің саны едәуір көбейді. Сонымен бірге, жиынтық активтерде өтімділік активтердің 15-тен 30%-ға дейінгі диапазондағы үлесі бар банктердің саны тұрақтылығымен сипатталады (5.4.3-график).

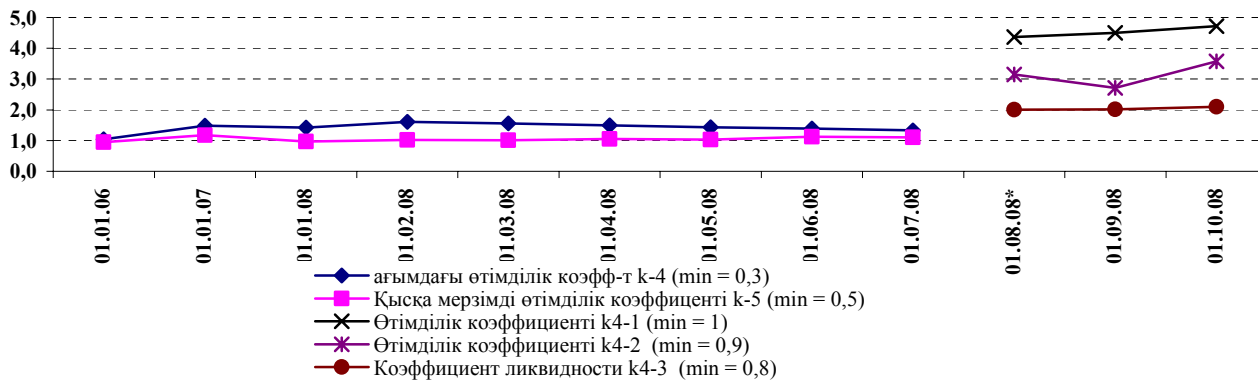
ЕДБ жоғары өтімділік активтерінің құрылымында ағымдағы жылдың басынан айтарлықтай өзгеріс байқалмайды. Алайда қарастырылып отырған кезеңде жоғары өтімді активтердің жалпы көлеміндегі мемлекеттік бағалы қағаздардың үлес салмағы төмендеген кезде ҚРҰБ корреспонденттік шоттарында және салымдарында тұрған қаражаттың үлесі шамалы ұлғайды (5.4.4-график).

Өтімді активтердің көлемі талап ету бойынша міндеттемелердің көлемін толық жауып тұр. Банктердің талап ету бойынша міндеттемелерді қоса алғанда, 1 жылға дейін өтеу мерзімі бар қысқа мерзімді міндеттемелерге қатысты олар үштен бірін ғана жаба алады, бұл алдағы болашақта өтімділік тәуекелінің және қайта қаржыландырудың болуын растайды (5.4.5-график).

⁴⁵ 2007 жыл үшін деректер: ұлттық дерек көздері, рейтингтік агенттіктер

5.4.1-график

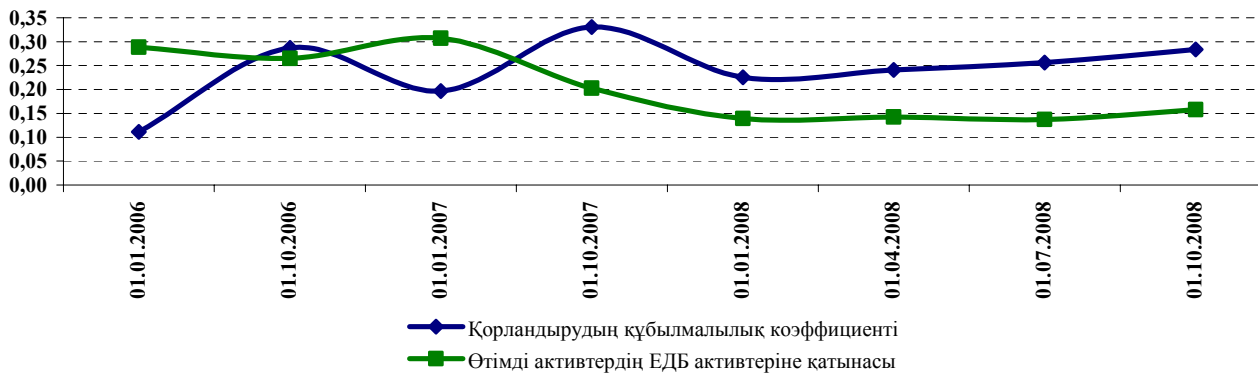
Өтімділік коэффициенттерінің динамикасы

*2008 жылғы 1 шілдеден бастап ЕДБ өтімділігінің жаңа коэффициенттері енгізілді
Дерек көзі: ҚҚА

5.4.2-график

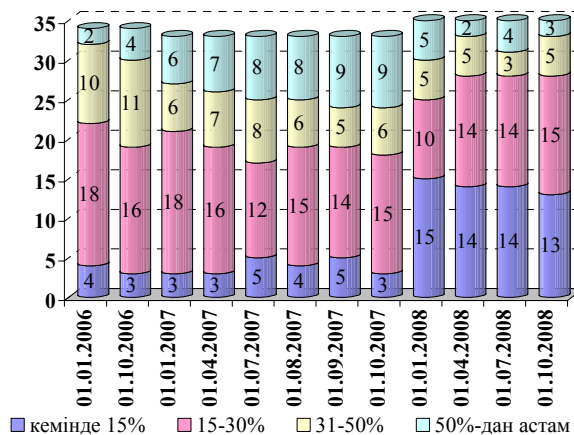
Өтімді активтер үлесі және қорландырудың құбылмалылық коэффициенті*

* депозиттік база мен өтімді активтер арасындағы айырмасы жиынтық активтер мен өтімді активтер арасындағы айырмаға қатынасы ретінде есептеледі.
Дерек көзі: ҚҚА

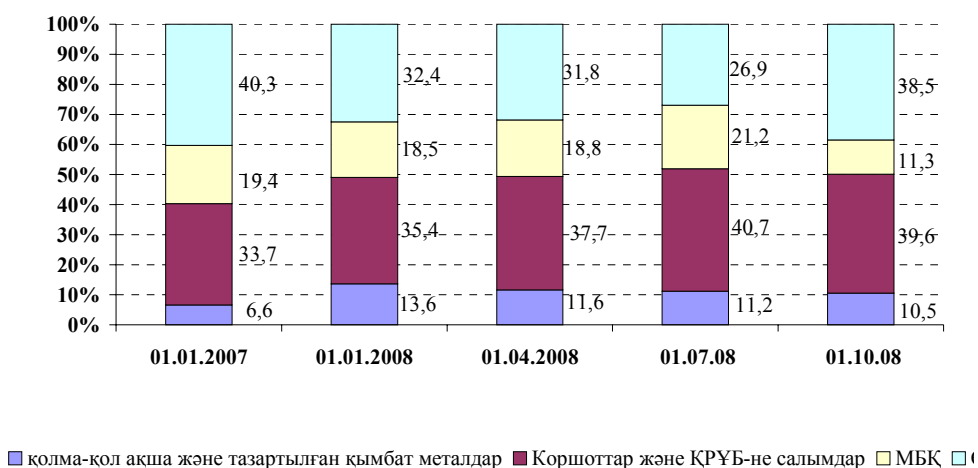
5.4.3-график

Өтімділік деңгейінің аралықтары бойынша бөлу (банктердің саны)

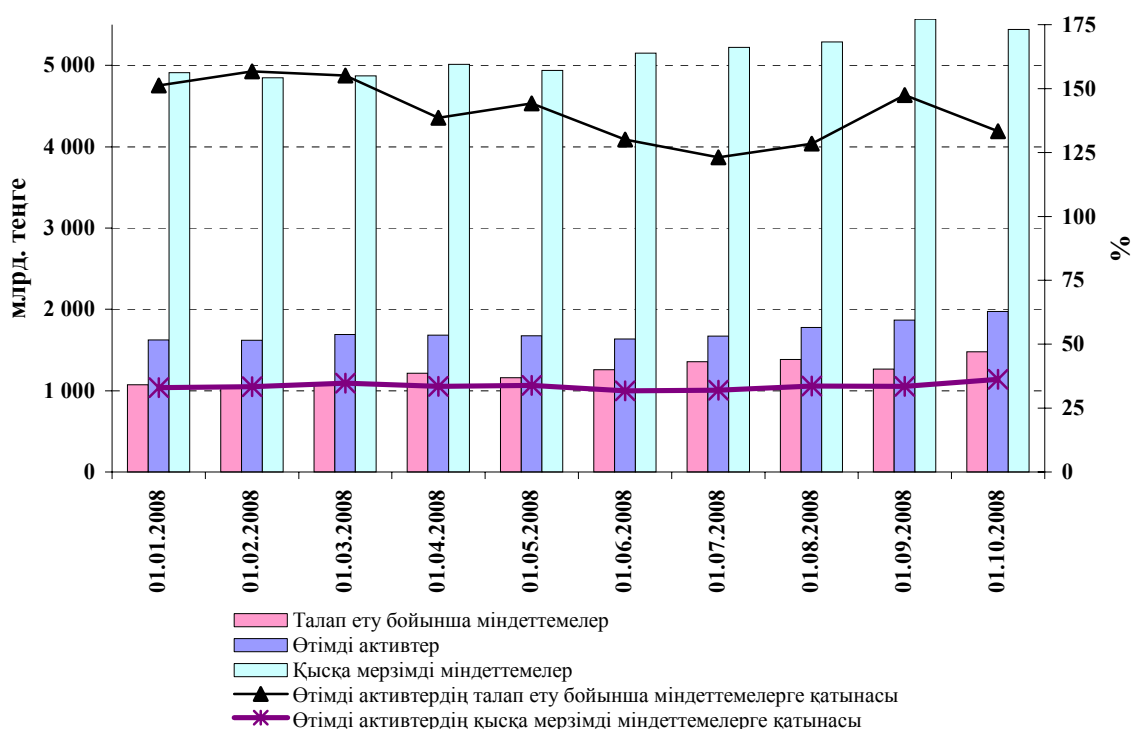
* өтімді активтердің ЕДБ активтеріндегі үлесі бойынша, пайызбен
Дерек көзі: ҚҚА

Өтімділігі жоғары активтердің құрылымы

Дерек көзі: ҚҚА

ЕДБ талап ету бойынша міндеттемелерін және қысқа мерзімді міндеттемелерін өтімді активтермен жабу (1 жылға дейін)

Дерек көзі: ҚҚА

Қаржылық тұрақсыздық жағдайында инвесторлардың дүрбелең күңіл-күйінің сақталуына қарамастан, банк жүйесінің депозиттік базасы жалпы алғанда құрылымының тұрақтылығымен және салыстырмалы түрде оң динамикамен сипатталады. Алайда, ЕДБ қорландыру көзі ретіндегі депозиттік база барынша осал болып қалып отыр. Сондай-ақ ЕДБ банкаралық қатынастарды дамыту арқылы қорландыру әлуеті де осал болып отыр. Банк секторының жалпы міндеттемелері

құрылымында сыртқы міндеттемелер үлесінің төмендеуіне қарамастан, сыртқы қорлану ЕДБ қызметін қаржыландырудың негізгі көзі болып қалуы жалғасуда.

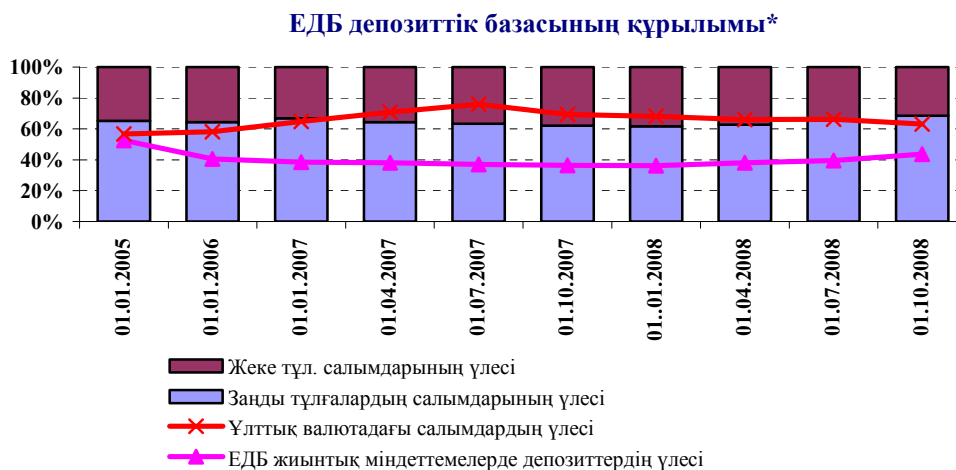
Клиенттердің салымдары (арнайы мақсаттағы еншілес ұйымдардың салымдарын есептемегенде) ағымдағы жылдың басымен салыстырғанда абсолюттік көріністе 4 962, 4 млрд. теңгені құрап 27%-дан астам жоғарылады. Бұл ретте депозиттік базаның өсуіне негізгі салым заңды тұлғалардың депозиттеріне келеді, олар сол кезеңде шамамен 40%-ды құрады, ал жеке тұлғалардың депозиттері бойынша 6,8%-ды ғана құраған. Заңды тұлғалардың депозиттерінің салыстырмалы түрде жоғары өсу қарқыны, клиенттердің салымдарының жалпы құрылымындағы олардың үлесін біршама ұлғайтуға себеп болды.

Клиенттердің салымдарының жалпы өсуі олардың банк секторының жиынтық міндеттемелеріндегі үлес салмағының ұлғаюына себеп болды. Бұл ретте шетел валютасындағы үлестің ұлғаюына қарамастан, ЕДБ депозиттік базасының басым бөлігі шетел валютасындағы салымдарға келеді (5.4.6-график).

Жеке тұлғалардың депозиттерінің құрылымы да өзгеріссіз қалды, олардың едәуір үлесі мерзімді және шартты салымдарға келеді. Бұл ретте жалпы депозиттік базасының валюталық құрылымындағы сияқты жеке тұлғалардың депозиттерінің басым бөлігі ұлттық валютада тартылған (5.4.7-график).

Банк жүйесінің депозиттік базасы құрылымындағы тұрақтылыққа және динамикадағы тұрақтылыққа қарамастан оны қорландыру көзі ретінде пайдалану шектелген, кредиттердің салыстырмалы түрде ЕДБ өтімділігін бағалау үшін пайдаланылатын және депозиттік база біртіндеп өсуі кезінде кредит портфелінің қысқаруы аясында төмендеу үрдісін жариялайтын депозиттерге арақатысының жоғары көрсеткішін растайды. Қазақстанның тұрақтандыру шаралар пакеті шеңберінде жеке тұлғалардың депозиттері бойынша өтеуге кепілдік беру сомасының 5 млн. теңгеге дейін ұлғаюы депозиттік базаның әлуетін қорландыру көзі ретінде нығайтуға мүмкіндік береді (5.4.8, 5.4.9-графиктер).

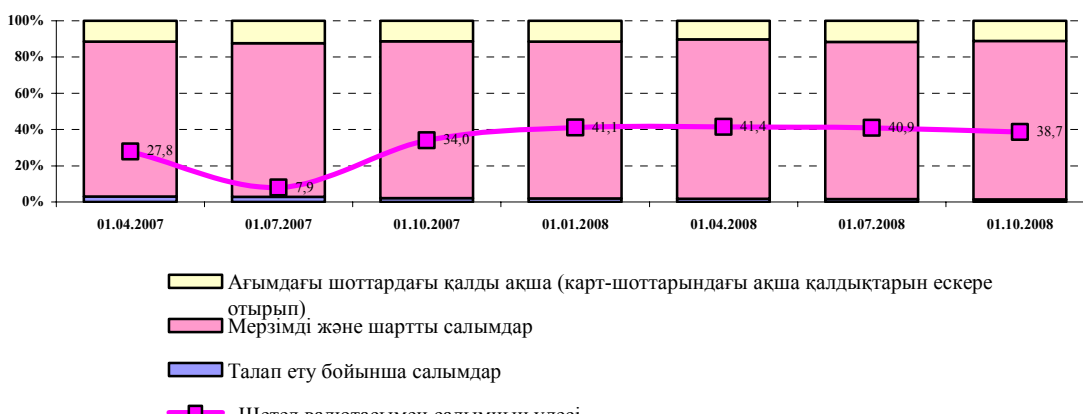
5.4.6-график

* резидент еместерді есептемегенде
Дерек көзі: ҚҚА

5.4.7-график

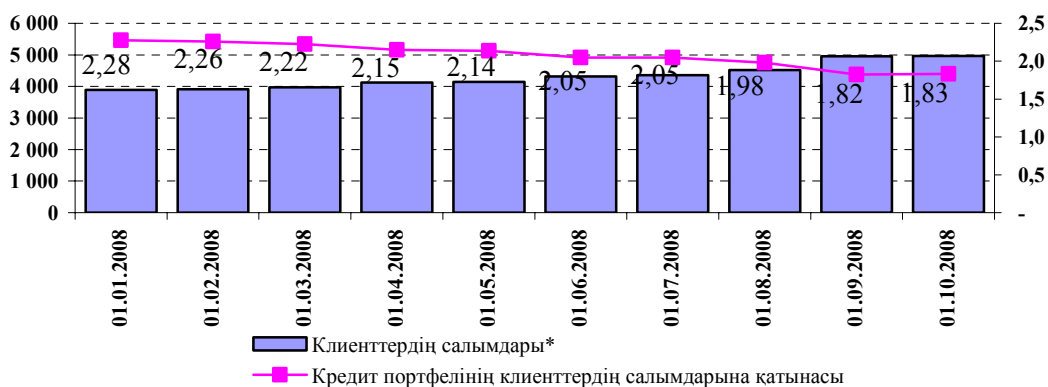
Жеке тұлғалар депозиттерінің салым түрлері бойынша құрылымы (жиынтығына пайызбен)

Дерек көздері: ҚРҰБ, ҚДКҚ, ҚҚА

5.4.8-график

Кредиттер/Депозиттер

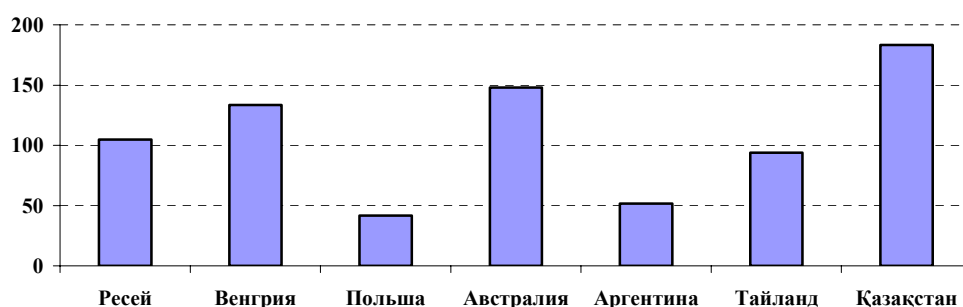

* арнайы мақсаттағы еншілес ұйымдардың салымдарын ескермей

Дерек көзі: ҚҚА

5.4.9-график

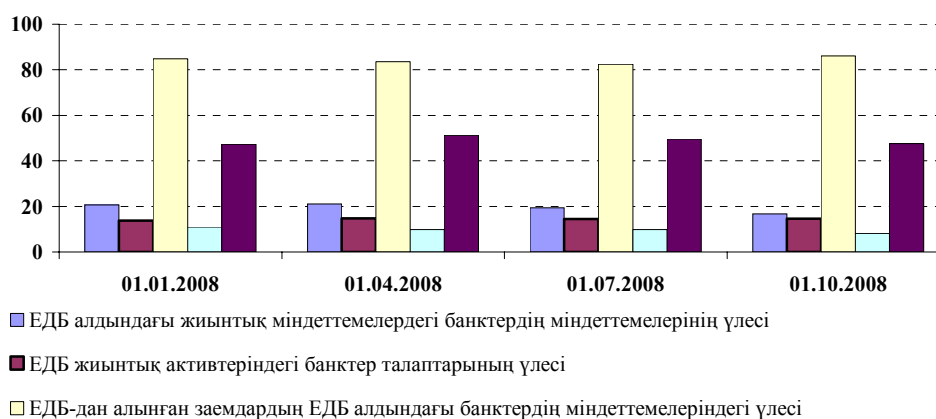
Қазақстан ЕДБ басқа елдердің банктерімен салыстыру: (кредиттер / депозиттер) (пайызбен)

Дерек көздері: ұлттық дерек көздері, рейтингтік агенттіктер, ҚҚА (елдер бойынша деректер 2007 – 2008 жж., Қазақстан бойынша - 01.10.2008ж.)

Банкаралық қатынастар нарығына келер болсақ, онда жыл басынан банк жүйесінің жиынтық активтер құрылымындағы банк аралық талаптарына үлес салмағының 13,8%-дан 14,6%-ға дейін шамалы ұлғайған кезде, банктер алдындағы жиынтық міндеттемелерде банктердің міндеттемелерінің үлесі 20,6%-дан 16,7%-ға дейін төмендеген (5.4.10-график).

**Банкаралық қатынастардың даму динамикасы
(пайызбен)**

Дерек көзі: ҚҚА

Ғаламдық нарықтағы тұрақсыздық соңғы жылдары банк секторы өсуінің негізгі көзі болып отырған сыртқы міндеттемелердің ағымдағы жылдың басынан абсолютті мәнде де, салыстырмалы мәнде де төмендеуіне себеп болды, бұл бір жағынан, банк жүйесінің сыртқы күйзеліске деген осалдығы, ал екінші жағынан өтімділіктің ішкі нарығының тарлығы жағдайында өтімділікке деген аса тапшылық төмендейтіндіктен қабылданады. Алайда банк секторының жиынтық міндеттемелерінде сыртқы міндеттемелердің үлесі төмендеуіне қарамастан, сыртқы берешек деңгейі жоғары болып қалуда және ЕДБ жиынтық міндеттемелерінің басым бөлігін құрайды (5.4.11-график). Бұл ретте банк секторының сыртқы міндеттемелері құрылымында объективті себептерге байланысты қаралып отырған кезеңде айтарлықтай өзгерістер байқалған жоқ. (5.4.12-график).

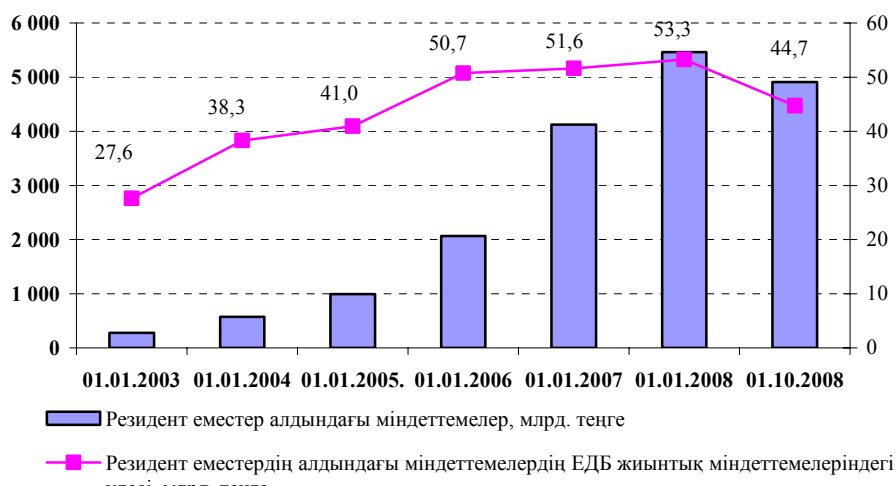
Өтімділікке байланысты мәселелерге қарамастан Қазақстан банктері сыртқы заемдар бойынша мерзімді төлемдерді, бұл ретте Ұлттық Банктің тарапынан қолдаумен қатар тәжірибе жүзінде «жабық» сыртқы нарық жағдайында сыртқы нарықта қайта қаржыландыру арқылы орындап отыр, бұл Қазақстан банктеріне халықаралық кредит берушілер тарапынан сенімнің сақталуын растайды.

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің 30.06.2008 жылғы жағдай бойынша деректеріне сәйкес келесі 2009 жыл бойы екінші деңгейдегі банктер сыртқы міндеттемелер бойынша 1 320,0 млрд. теңге (11 млрд. АҚШ доллары) көлемде өтеуі тиіс.

Бұл ретте, ЕДБ заемдарды қоса алғанда сыртқы міндеттемелерді болжамды өтеу, РЕПО операциялары, банк аралық салымдар, клиенттердің салымдары және ЕДБ міндеттемелер және жоспарлап отырған сыртқы тартулар бойынша сыйақыны қоса есептегенде 2008 – 2009 жылға талап ету бойынша басқа да міндеттемелер туралы ұсынған мәліметтерге сәйкес ЕДБ 2008 жылғы 4-тоқсанда сыртқы заем - 357,3 млрд. теңге және банкаралық салымдар мен клиенттердің салымдарын қоса алғанда басқа міндеттемелер - 267,7 млрд. теңге өтеуі тиіс. 2009 жыл бойы сыртқы заем бойынша 1 311,0 млрд. теңге көлемде және банкаралық салымдар мен клиенттердің салымдары түріндегі өзге де тартулар 755,9 млрд. теңге өтеледі деп күтіледі. Бұл ретте тұрақсыздық жағдайында объективті түрде халықаралық кредит берушілер мерзімінен бұрын өтеуге талап етушілік ықтималдығы өседі. Сонымен, Қазақстан ЕДБ сыртқы нарықтан тартқан заемдарды мерзімінен бұрын өтеу үшін осындай жағдайлар арасында дефолт, кросс-дефолт, банкроттық/таратылу, процессуалдық іс-қимылдар және соттың қарауы, шынайы емес мәліметтер, заңдағы өзгерістер, мемлекет меншігіне алу және экспроприациялау, уәкілетті орган талаптарының бұзылу, лицензияны қайтарып алу жағдайларын, акционерлер құрамындағы едәуір өзгерістер, анағұрлым теріс оқиғаларды ерекше атап өтуге болады.

5.4.11-график

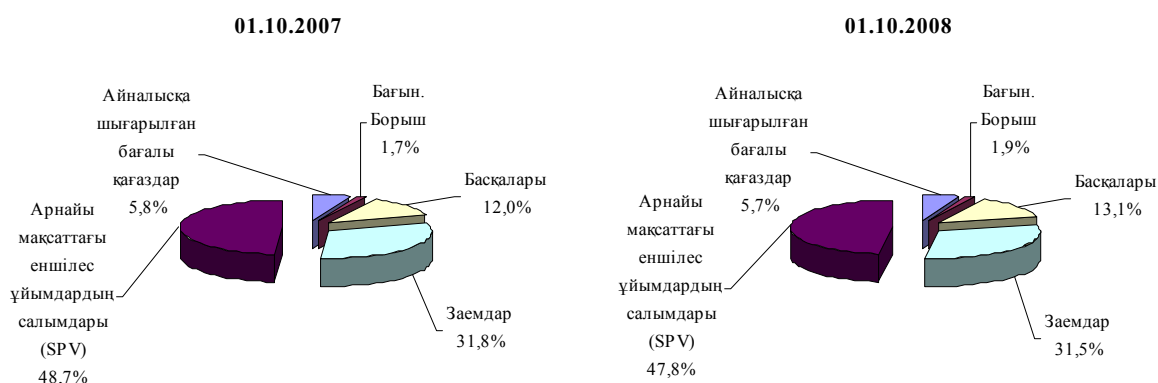
ЕДБ жиынтық міндеттемелеріндегі резидент еместер алдындағы міндеттемелер, (%-бен)

Дерек көзі: ҚҚА

5.4.12-график

Банк секторының сыртқы міндеттемелерінің құрылымы

Дерек көзі: ҚҚА

5.5 ЕДБ қызметінің тиімділігі және капиталдың жеткіліктігі

Кредит портфелі сапасының нашарлауына байланысты резервтеуді ұлғайту банктердің кредиттік белсенділігінің анағұрлым төмендеуімен қатар кірістілік көрсеткішінің төмендеуіне себеп болды, бұл ретте банк секторын капиталдандыруға қысым жасған.

ЕДБ ағымдағы жылдың 9 айында табыс салығын төлегеннен кейін 71,1 млрд. теңге мөлшерінде жиынтық таза кіріс алды, бұл өткен жылдың осы кезеңіндегіден 2,5 есе аз, бұл ЕДБ кредиттік белсенді операциялардың төмендеуіне және ЕДБ провизиялар қалыптастыру бойынша шығыстарының айтарлықтай ұлғаюына себеп болды. Кірістердің жиынтық (жалпы) мөлшері 2 007,2 млрд. теңге (01.10.2007 жылға – 1269,5 млрд. теңге) болды.

Өткен жылдың қазаннан бастап кірістер құрылымында ЕДБ шығыстары құрылымында пайыздық емес шығыстар үлесі 55,1%-дан 69,1%-ға дейін ұлғайса, сыйақы алуға байланысты кірістер үлесі 70,0%-дан 54,7%-ға дейін қысқарған (5.5.1-кесте).

Активтердің кірістілігі мен меншік капиталының көрсеткіштері өткен жылдың қазанынан бастап 2 еседен аса төмендеді, бұл кредит операцияларының төмендеуімен қатар сыртқы заемдарды сыртқы нарық капиталына кіруді шектеу/ болмау жағдайында ішкі көздер

есебінен қаржыландыру мүмкіндігін молайту мақсатында активтер сапасының қысымына, ЕДБ тарапынан қайта тартылатын ставкалардың көтерілуіне байланысты (5.5.1-график).

Сонымен бірге, Қазақстан ЕДБ рентабельдігінің көрсеткіштері, тұтастай алғанда активтердің кірістері (2008 жылы 1,8%), бойынша да, капитал кірістері (2008 жылы 15,7%) бойынша да Еуропа және Оңтүстік Шығыс Азия елдерінің орташа көрсеткішінен төмен қалыптасып тұр (5.5.2-кесте).

Бұл ретте банк жүйесі бойынша тұтастай алғанда пайыздық маржа мен пайыздық спрэд көрсеткіштері керісінше жоғарылу үрдісіне ие, кірістер (шығыстар) құрылымында пайыздық кірістердің басым болғаны сияқты, пайыздық шығыстардың да басым болуын (5.5.2-график) растайды.

5.5.1-кесте

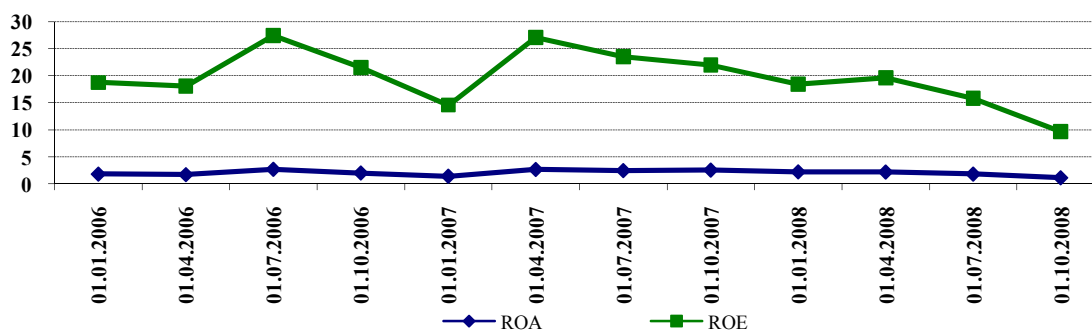
Банк секторының кірістілігі
(млрд. теңге)

Көрсеткіштің атауы	01.10.2006	01.10.2007	01.10.2008	Өзгеру (+;-), %-бен
Сыйақы алуға байланысты кірістер	422,4	886,7	1 097,9	23,8
Сыйақы төлеуге байланысты шығыстар	230,4	469,9	589,9	25,5
Сыйақы алуға байланысты таза кіріс	192,0	416,8	508,0	21,9
Сыйақы алуға байланысты емес кірістер	189,4	382,7	909,3	в 2,4 раза
Сыйақы төлеуге байланысты емес шығыстар	281,3	578	1 320,2	в 2,3 раза
<i>о.і. қамтамасыз етуге қаражат бөлу</i>	<i>92,5</i>	<i>158,3</i>	<i>819,9</i>	<i>в 5,2 раза</i>
Сыйақы алуға байланысты емес таза кіріс (шығын)	-91,9	-195,3	-410,9	2,1 есе
Болжанбаған баптар	0,9	0,2	-	-
Табыс салығын төлегенге дейінгі таза кіріс	101	221,7	97,1	- 56,2
Табыс салығын төлеу бойынша шығыстар	12,9	37,3	26,0	- 30,3
Табыс салығын төлегеннен кейінгі таза кіріс	88,1	184,4	71,1	- 61,4

Дерек көзі: ҚҚА

5.5.1-график

ROA, ROE динамикасы (жылдық көріністе)

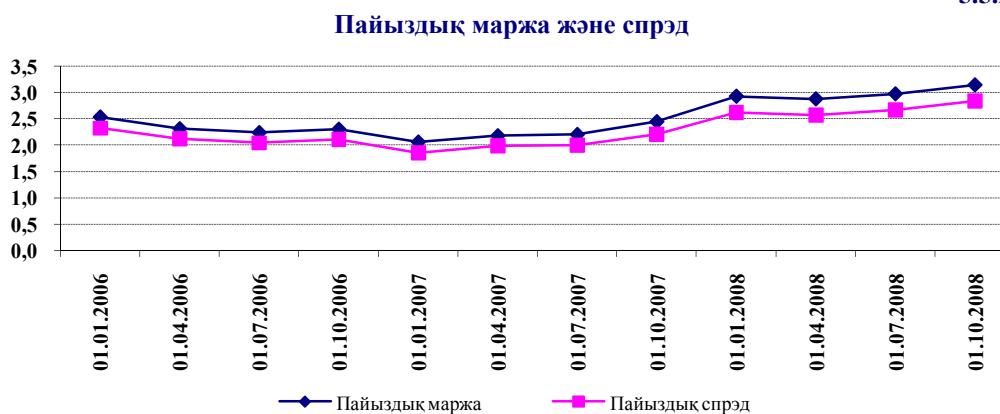
Дерек көзі: ҚҚА

ROE және ROA көрсеткіштерін Еуропа және Азия елдері бойынша салыстырмалы талдау

Елдер	2003		2004		2005		2006		2007		2008	
	ROA	ROE	ROA	ROE	ROA	ROE	ROA	ROE	ROA	ROE	ROA	ROE
Болгария	2,4	19,6	2,1	21,4	2,1	25,0	2,2	24,8	2,4	24,6	2,5	28,6
Чехия	1,2	23,8	1,3	23,3	1,4	25,2	1,2	22,5	1,3	24,5	1,4	26,0
Хорватия	1,6	14,1	1,7	16,1	1,6	15,1	1,5	13,0	1,6	11,1	1,6	10,0
Венгрия	1,5	19,3	2,0	25,3	2,0	24,7	1,8	24,0	1,4	18,1
Румыния	2,7	20,0	2,5	19,3	1,9	15,4	1,7	13,6	1,3	11,5	1,5	15,4
Франция	0,4	8,5	0,5	10,6	0,6	11,8	0,7	15,5	0,4	9,8
Индонезия	2,6	...	3,5	22,9	2,5	16,5	2,6	16,4	2,8	17,7	2,7	19,2
Корея	0,2	3,4	0,9	15,2	1,0	18,4	1,1	14,6	1,1	14,6	0,9	...
Малайзия	1,3	15,6	1,4	16,7	1,4	16,7	1,3	16,2	1,5	19,7
Филиппиндер	1,1	8,5	0,9	7,1	1,1	8,7	1,0	10,6	1,4	11,8
Сингапур	1,0	8,7	1,2	11,6	1,2	11,2	1,4	13,7	1,4	13,4
Таиланд	0,6	10,3	1,2	16,8	1,4	14,2	0,8	8,8	0,1	7,3

Дерек көзі: IMF, GFSR 2008

5.5.2-график

Дерек көзі: ҚҚА

Банктердің меншік капиталы (есепті) жылдың басынан 11,4%-ға ұлғая отырып, 01.10.2008 жылғы жағдай бойынша 1 983, 2 млрд. теңгені құрады, бұл 1 деңгейдегі капиталдың 19,2%-ға өсуі есебінен қамтамасыз етілген. Бұл ретте 2 деңгейдегі капитал бөлінбеген пайданың түсуі есебінен 6,2%-ға төмендеді (5.5.3-кесте).

Сонымен бірге, жыл басынан баланс бойынша ЕДБ меншік капиталы 94,5 млрд. теңгеге (6,6%) ұлғайып, есепті күні 1 519,6 млрд. теңгені құрады.

Бұл ретте 1 деңгейдегі капитал құрылымында бөлінбеген таза кірістің үлесі төмендеген кезде резервтік капитал үлесі айтарлықтай ұлғайғаны байқалды, бұл уәкілетті орган тарапынан ЕДБ несие портфелінің кемінде 2% мөлшеріндегі резерв капиталының ең төменгі мөлшерін белгілеуді көздейтін 2007 жылғы қарашада 2008 жылғы 1 мамырдан бастап қолданысқа енгізілген жіктеуге жататын резервтік капиталын (бұрын ЕДБ резервтік капиталының мөлшері Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес жіктеуге жатпайтын ЕДБ активтері көлемінің кемінде 5 пайызынан аспайтын соманы құрауы тиіс) ұлғайту бойынша шаралар қабылдауына себеп болды (5.5.3-график).

Банктерді капиталдандыру жеткілікті деңгейде сақталып отыр, бұл халықаралық тәжірибеде қабылданған және қолданыстағы банктік заңнаманың талаптарында көзделген көрсеткіштерден асатын банк секторының барабар көрсеткіштерін растайды. Алайда үрдісті сақталуына қарай кредит портфелі ретінде банктерді капиталдандыру қосымша ынталандыруды талап етеді. (5.5.4-график).

Ел аралық салыстыру үшін Қазақстанның меншік капиталының жеткілікті коэффициенті Оңтүстік Шығыс Еуропаның жекелеген елдерінің көрсеткішінен жоғары деңгейде және Малайзияның көрсеткішінен едәуір төмен тұр (5.5.5-график).

Сондай-ақ есепті меншік капиталының үмітсіз кредиттерге, сондай-ақ қалыптасқан провизияларға арақатысының анағұрлым төмендегенін атап өткен жөн, бұл үмітсіз кредиттердің едәуір өсуімен көрінген кредит портфелі сапасының нашарлауына, және тиісінше резервтеу деңгейінің жоғарылауына себеп болды. Бұл ретте есепті меншік капиталының күмәнді кредиттерге және банк секторының жиынтық кредит портфеліне арақатысының көрсеткіштері динамикадағы тұрақтылығымен сипатталады (5.5.6-график).

5.5.3-кесте

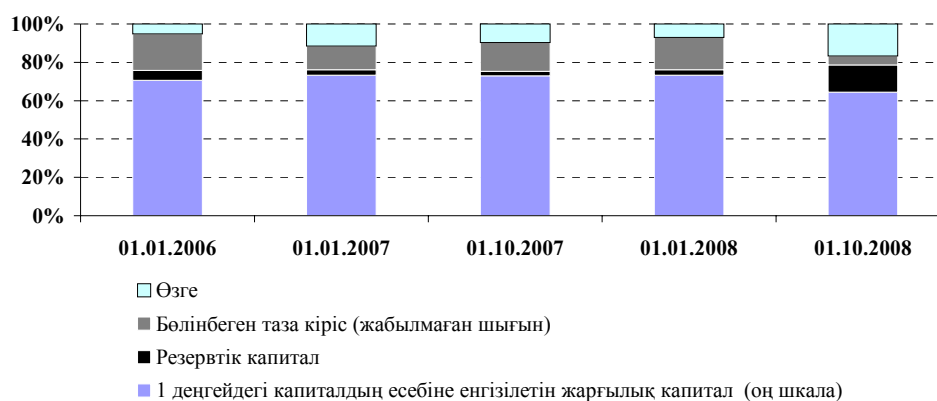
Банк жүйесінің жиынтық (есепті капитал) сипаты

Атауы	01.01.2008	01.10.2008	Өсу, %-бен
1 деңгейдегі капитал	1 284,0	1 530,8	19,2
Жарғылық капитал	940,2	985,5	4,8
Қосымша капитал	3,8	4,8	26,3
Өткен жылдардың бөлінбеген таза кіріс	204,9	232,8	13,6
Капитал 2-го уровня	558,9	524,4	-6,2
Бөлінбеген таза кіріс	216,7	71,2	-67,1
Бағынышты борыш	460,9	543,7	18,0
3 деңгейдегі капитал	1,7	1,2	-29,4
Есепті меншік капиталдың барлығы	1 780,2	1 983,2	11,4

Дерек көзі: ҚҚА

5.5.3-график

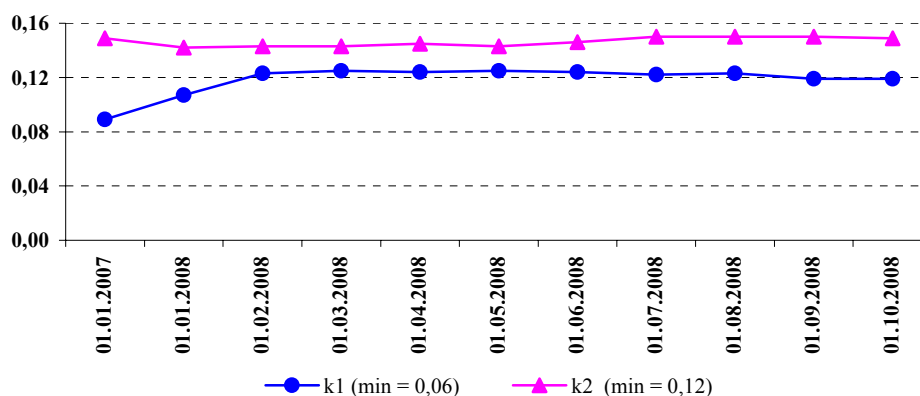
1 деңгейдегі капиталдың құрылымы (%-бен)

Дерек көзі: ҚҚА

5.5.4-график

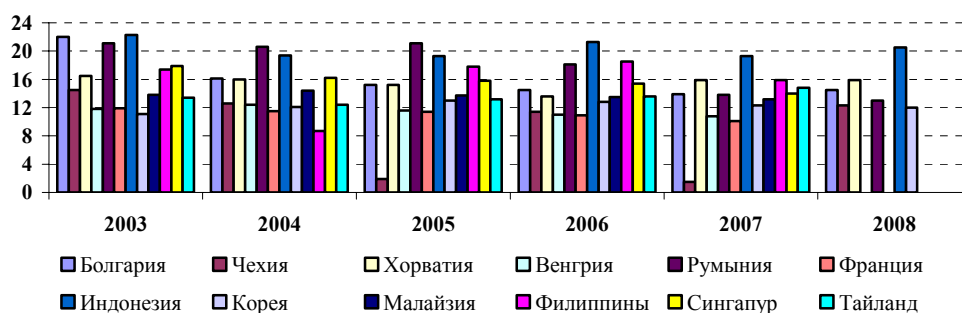
Меншікті капиталдың жеткіліктік коэффициенттері

Дерек көзі: ҚҚА

5.5.5-график

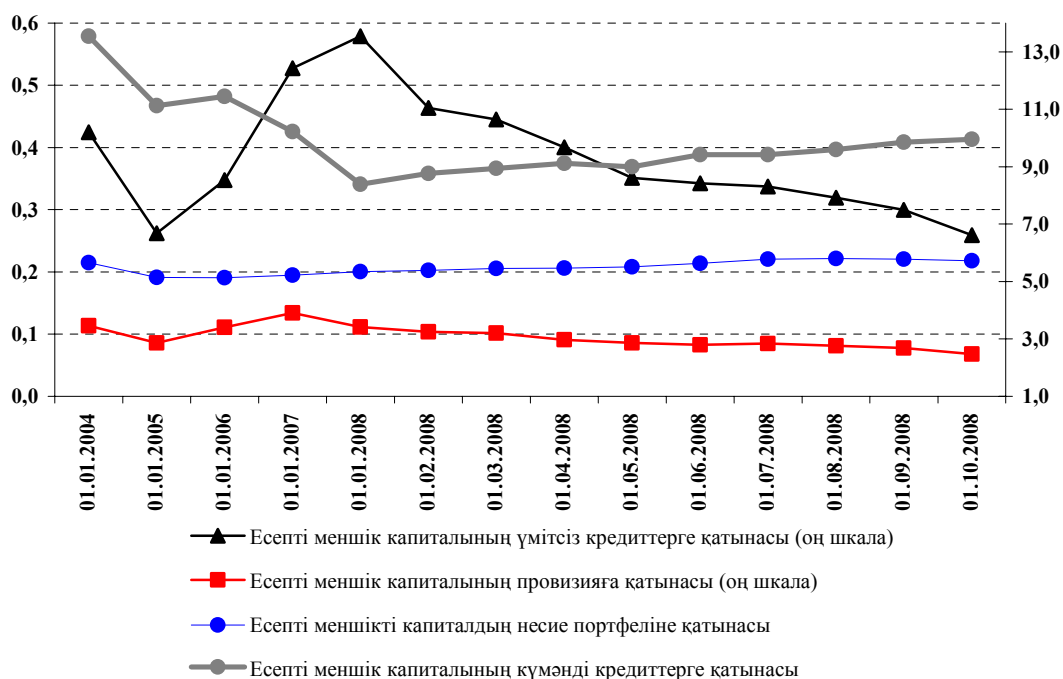
ЕДБ меншікті капиталының жеткіліктігін елдер бойынша салыстыру (тәуекел дәрежесі бойынша арташа алынған активтерге реттеу меншік капиталының қатысы (k2), %-бен)

Дерек көзі: IMF (GFSR 2008)

5.5.6-график

Банк секторының меншікті капиталының тепе-теңдік көрсеткіштері

Дерек көзі: ҚҚА

6. Өзге қаржы институттары

6.1 Сақтандыру секторы

6.1.1 Сақтандыру секторының жай-күйі

Қаржы секторының басқа сегменттерінің, әсіресе, сақтандыру қызметін негізгі тұтынушы ретіндегі банк секторының қарқынды өсуі жағдайында соңғы жылдары шапшаң дамыған Қазақстанның сақтандыру секторы 2008 жылы өзінің даму қарқынын біраз баяулатты. Сонымен бірге, секторда жаңа ойыншылардың пайда болуы Қазақстанның сақтандыру нарығының даму әлуеті бар екенін көрсетеді.

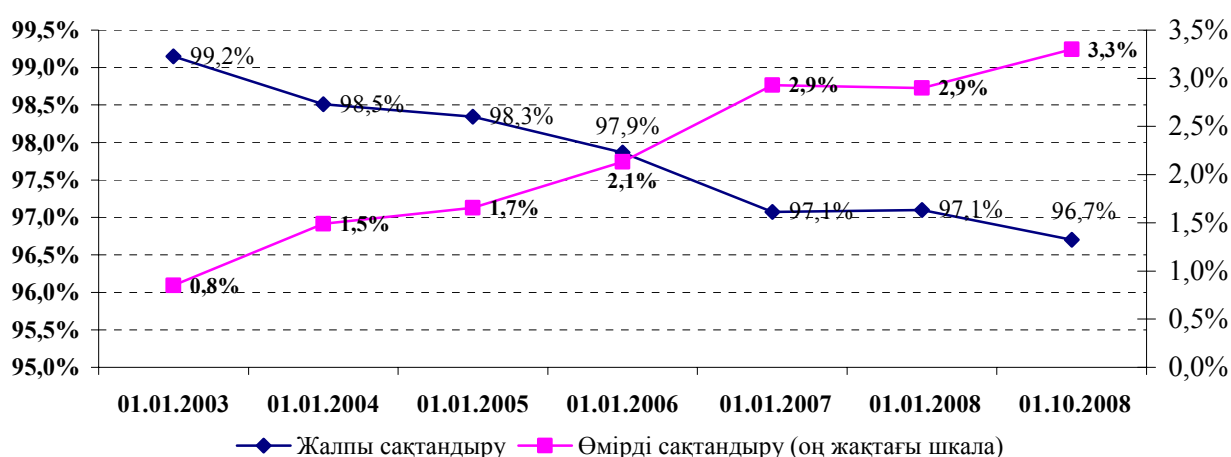
01.10.2008 жылғы жағдай бойынша елдің сақтандыру нарығында 44 сақтандыру ұйымы лицензияланған қызметті жүзеге асырды (01.10.2007 жылы – 40).

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдары тікелей сақтандыру шарттары бойынша қабылдаған сақтандыру сыйлықақылары көлемдерінің өткен жылдың қазанынан бастап 108,8 млрд. теңгеге дейін 1,5% төмендегеніне қарамастан, Қазақстанның сақтандыру секторы дамуының негізгі көрсеткіштері қаржы секторының басқа сегменттеріне қатысты жоғары өсу қарқынын көрсетеді. Мәселен, сақтандыру ұйымдары активтерінің жиынтық көлемі 01.10.2008 жылы 281,7 млрд. теңгені құрады, бұл 01.10.2007 жылғы осындай көрсеткіштен 56,0% артық. Меншікті капиталдың жиынтық мөлшері өткен жылдың қазанынан бастап 46%-дан астам ұлғайып, абсолюттік көрсеткішінде 162,1 млрд. теңгені құрады. Сақтандыру резервтерінің көлемі 97,1 млрд. теңгені құрады, бұл 01.10.2007 жылға қалыптастырылған резервтер көлемінен 58,1% артық.

Сақтандыру сыйлықақыларын салалар бойынша бөлу құрылымында, бұрынғысынша, үлесінің біртіндеп төмендегеніне қарамастан, негізгі бөлік жалпы сақтандыруға тиесілі болып отыр (6.1.1.1-график).

Сақтандыру секторының ел экономикасындағы рөлі шамалы болып отыр, мұны сақтандыру ұйымдары активтерінің ЖІӨ-ге қатынасы көрсетеді, ол 1,87%, сақтандыру сыйлықақылары 0,72%, меншікті капитал 1,08% болды.

6.1.1.1-график
Сақтандыру сыйлықақыларын сақтандыру салалары бойынша бөлу

Дерек көзі: ҚҚА

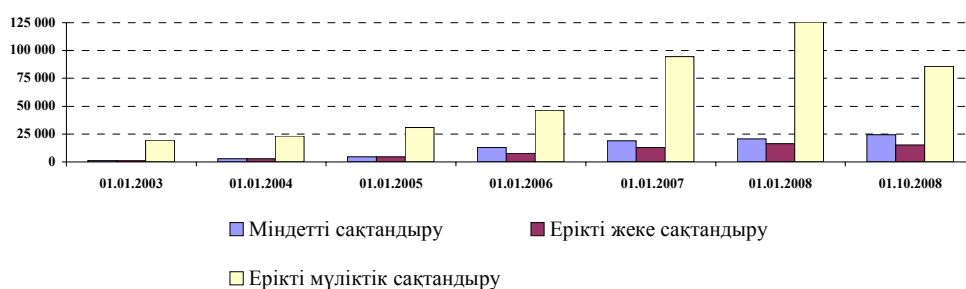
Келіп түскен жиынтық сақтандыру сыйлықақылары құрылымында өткен жылдың қазанынан бастап міндетті және ерікті жеке сақтандыру бойынша сыйлықақылар тиісінше 51,1% және 20,4% ұлғайып, ерікті мүліктік сақтандыру бойынша сақтандыру сыйлықақыларының көлемі 10,4% төмендеді (6.1.1.2-график).

Қарастырылып отырған кезеңде сақтандыру сыйлықақыларының көлемі төмендеп, сақтандыру төлемдерінің көлемі едәуір (50% дерлік) ұлғайды, ол 01.10.2008 жылғы жағдай бойынша 49,6 млрд. тг. құрады. Бұл ретте, сақтандыру төлемдерінің өсуі барлық сақтандыру кластары бойынша байқалды. Жиынтық сақтандыру төлемдерінің құрылымында негізгі үлес басқаларымен қатар басқа да қаржылық шығындардан сақтандыру, кепілдіктер мен кепілдемелерді сақтандыру, заемдарды мүлікті, көлікті, оның ішінде автомобиль көлігін сақтандыру кіретін ерікті мүліктік сақтандыру бойынша төлемдерге, сондай-ақ автокөлік құралдары иелерінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін сақтандыру бойынша төлемдерге тиесілі болып отыр (6.1.1.3-график).

Соңғы жылдары сақтандыру нарығының жоғары өсу қарқыны, негізінен, ерікті мүліктік сақтандыру, атап айтқанда, басқа да қаржылық шығындардан сақтандыру бойынша сыйлықақылар жинағының ұлғаюымен қамтамасыз етілді. ЕДБ-лердің кредиттік белсенді операцияларының айтарлықтай баяулауы жағдайында сақтандыру сыйлықақыларының көлемі төмендеуде (тұтыну заемдарын берген кезде заем алушының жазатайым жағдайлардан өмірін және денсаулығын сақтандыру, кепілге салынған мүлікті сақтандыру бойынша сақтандыру полисін сатып алу міндетті шарт болып табылады).

6.1.1.2--график

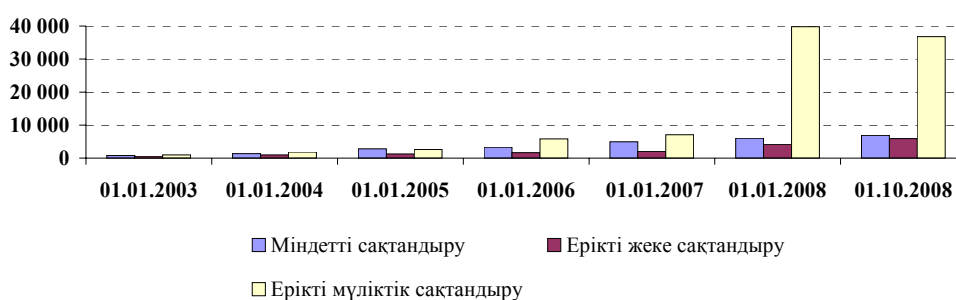
Түскен сақтандыру сыйлықақыларының құрылымы (млн. теңгемен)*

* сақтандыру және қайта сақтандыру шарттары бойынша сақтандыру сыйлықақылары.
Дерек көзі: ҚҚА

6.1.1.3-график

Сақтандыру төлемдерінің құрылымы (млн. теңгемен)

Дерек көзі: ҚҚА

Банк тәуекелдерін сақтандыру

01.10.2008 жылғы жағдай бойынша 44 сақтандыру ұйымының 20-сы банк операцияларына («Қазақстан Даму Банкі» АҚ-мен операцияларды есептемегенде) байланысты сақтандыру тәуекелдерін жүзеге асыруда.

Сақтандыру ұйымдары басқа да қаржылық шығындарды, мүлікті (көлікті және жүктерді сақтандыруды қоспағанда), автомобиль көлігін, азаматтық-құқықтық жауапкершілікті сақтандыруды (көлік иелерінің АҚЖ қоспағанда), заемдарды, кепілдіктер мен кепілдемелерді сақтандыру арқылы банк операцияларына ілесе жүретін тәуекелдерді жабуды жүзеге асырады (6.1.1.1-кесте).

Сақтандыру кластары бойынша банк операцияларына ілесе жүретін сыйлықақылар мен төлемдердің түсуі (мың теңгемен)

Кластардың атауы	Сыйлық-ақылар/ Төлемдер	01.01.2005	01.01.2006	01.01.2007	01.10.2007	01.01.2008	01.10.2008
Автомобиль көлігін сақтандыру	Сыйлықақылар	2 340 955	3 227 573	4 969 860	5 148 984	6 589 335	4 134 212
	Төлемдер	933 594	1 110 269	1 150 769	1 297 120	1 818 025	1 734 453
Мүлікті сақтандыру	Сыйлықақылар	10 177 269	14 824 186	21 809 267	23 236 391	32 924 959	22 038 797
	Төлем	67 295	2 203 522	1 037 511	1 022 074	1 143 497	734 124
Азаматтық-құқықтық жауапкершілікті сақтандыру	Сыйлықақылар	10 496 831	16 628 263	22 639 797	15 579 715	20 580 863	22 084 368
	Төлем	699 114	749 818	402 327	369 281	563 567	109 924
Зсаемдарды сақтандыру	Сыйлықақылар	деректер жоқ	деректер жоқ	616 360	-6 646	207 603	125 618
	Төлемдер	деректер жоқ	деректер жоқ	720	0	668	182 237
Кепілдіктер мен кепілдемелерді сақтандыру	Сыйлықақылар	деректер жоқ	деректер жоқ	7 829	4 433	9 109	16 025
	Төлемдер	деректер жоқ	деректер жоқ	0	0	0	5 760
Басқа да қаржылық шығындардан сақтандыру *	Сыйлықақылар	2 206 532	4 364 785	31 414 530	31 717 632	42 241 808	14 424 435
	Төлемдер	355 453	1 362 785	3 418 563	22 333 937	34 947 084	32 857 916

* "Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне сақтандыру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" Қазақстан Республикасының 2006 жылғы 20 ақпандағы №128-III Заңы қабылданғанға дейін – кәсіпкерлік тәуекелден сақтандыру

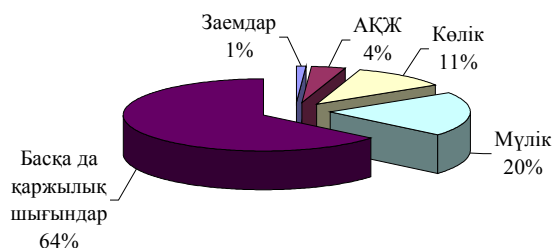
Дерек көзі: ҚҚА

Көрсетілген кластар бойынша сақтандыру сыйлықақыларының жалпы көлемі 62,8 млрд. теңгені құрады. Бұл ретте банк операцияларына ілесе жүретін тәуекелдерді сақтандыру шарттары бойынша сақтандыру сыйлықақыларының көлемі 13,0 млрд. теңгеге тең⁴⁶, бұл сақтандыру шарттары бойынша қабылданған сақтандыру сыйлықақыларының жалпы сомасының 12%-ын және «жалпы сақтандыру» саласындағы сақтандыру шарттары бойынша қабылданған сақтандыру сыйлықақыларының жалпы сомасының 14%-ын құрайды.

Қолданыстағы сақтандыру шарттарының саны 275,5 мың, олар бойынша жауапкершіліктің көлемі 1 138,9 млрд. теңге немесе 01.10.2008 жылғы қолданыстағы барлық сақтандыру шарттары бойынша жауапкершіліктің жиынтық көлемінің 4%-ы. ЕДБ-мен операциялар бойынша сақтандыру сыйлықақыларының жалпы сомасының 40%-ы сақтандырылушы ЕДБ клиенті, ал пайда алушы ЕДБ болып табылатын операцияларға және 60%-ы сақтандырылушы (сақтандырылған) және пайда алушы ЕДБ болып табылатын шарттарға тиесілі (6.1.1.4-график).

⁴⁶ Уәкілетті органның сұратуы бойынша ұсынылған деректерге сәйкес

Банк тәуекелдерін сақтандыру шарттары бойынша сақтандыру сыйлықақыларының сақтандыру кластары бойынша бөлінуі

Дерек көзі: ҚҚА

Банк тәуекелдерін сақтандыру шарттары бойынша сақтандыру сыйлықақылары көлемінің 99%-ын аффилирленген ұйымдар арасындағы операциялар құрайды. Сонымен бірге, ірі қатысушылары ЕДБ болып табылатын сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдары активтерінің сақтандыру секторының жиынтық активтеріндегі үлесі жүйелілікпен төмендеуіне қарамастан, аффилирленген ұйымдардың жиынтық сақтандыру сыйлықақыларындағы сыйлықақылар үлесімен бірдей жеткілікті түрде жоғары болып отыр (6.1.1.2-кесте).

Ірі қатысушылары ЕДБ болып табылатын сақтандыру ұйымдарының шоғырлануы (%-бен)

	Ірі қатысушылары ЕДБ-лер болып табылатын сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдары активтерінің сақтандыру секторының жиынтық активтеріндегі үлесі, %	Ірі қатысушылары ЕДБ-лер болып табылатын сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдары сыйлықақыларының жиынтық сақтандыру сыйлықақыларындағы үлесі, %
01.01.2003	19,6	—
01.01.2004	82,1	45,7
01.01.2005	70,5	71,8
01.01.2006	70,3	64,8
01.01.2007	67,5	58,3
01.01.2008	62,5	59,7
01.04.2008	60,7	46,1
01.07.2008	61,8	55,3
01.10.2008	57,0	53,2

Дерек көзі: ҚҚА

Сөйтіп, тұтастай алғанда, банк тәуекелдеріне байланысты операциялардың көлемі аффилирленген ұйымдар арасындағы операциялардың көлемін қоспағанда, онша үлкен емес. Сонымен қатар, осындай ұйымдар бойынша банк тәуекелдерін сақтандыру бойынша шығындылық басқа сақтандыру кластары есебінен жабылады. Сақтандыру сыйлықақылары мен сақтандыру төлемдерінің динамикасындағы дисбалансқа қарамастан, сақтандыру секторының қаржылық тұрақтылық деңгейі қанағаттанарлық болып отыр, мұны сақтандыру ұйымдары активтерінің құрылымындағы өтімділігі жоғары активтер үлесінің ағымдағы жылдың басындағы 55,8%-дан 01.10.2008 жылғы 64,1%-ға өсуі және тұтастай алғанда капиталдандырудағы оң динамика көрсетеді. Сақтандыру секторындағы шоғырлану деңгейіне келсек, онда өткен жылдың қазанынан бастап сақтандыру сыйлықақылары мен сақтандыру төлемдері бойынша сақтандыру нарығын шоғырландыру деңгейінің шамалы төмендегені байқалады. Жиынтық сақтандыру сыйлықақыларының 50,3%-ы және

сақтандыру төлемдерінің 69,3%-ы 5 ірі сақтандыру компаниясының үлесіне тиесілі. Бұл ретте бес ірі сақтандыру компаниясының сақтандыру нарығының жиынтық активтеріндегі үлесі 01.10.2007 жылғы 52,5%-ға қарсы 52,9% құрады.

6.1.2 Қайта сақтандыру

Сақтандыру сыйлықақылары көлемінің төмендеуімен қатар қайта сақтандыруға берілген сақтандыру сыйлықақылары көлемдерінің төмендеу үрдісі байқалуда. Бұл ретте, қайта сақтандыру құрылымында резидент еместерге қайта сақтандыруға берілген сақтандыру сыйлықақыларының үлесі ұлғайып отыр.

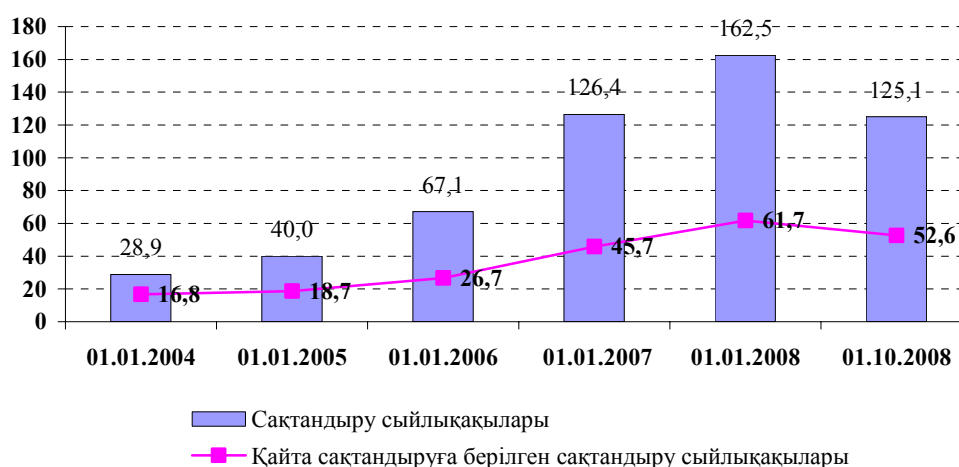
Қайта сақтандыруға берілген сақтандыру сыйлықақыларының көлемі жыл басынан бері 14,7% төмендеп, 52,6 млрд. теңгені немесе сақтандыру сыйлықақыларының жиынтық көлемінің 42% құрады (6.1.2.1-график).

Бұл ретте қайта сақтандыру құрылымында едәуір бөлік резидент еместерге тиесілі (6.1.2.2-график). Резидент еместерге қайта сақтандыру арқылы тәуекелдерді беру үрдісінің кеңеюі бір жағынан сақтандыру ұйымдарының тәуекелдерін басқару құралдарының бірі, сондай-ақ жаңа технологияларды басқару және ендіру практикасы саласында алдыңғы қатарлы тәжірибе алмасу тәсілі ретінде оң бағаланады, ал екінші жағынан, ғаламдық тұрақсыздық жағдайында қайта сақтандыру тәуекелдері, яғни қарсы әріптестің қайта сақтандыру шарттары бойынша міндеттемелерді орындамауы жоғарылайды.

Қайта сақтандыруға берілген сыйлықақылардың елдер бойынша құрылымында қайта сақтандыруға берілген сыйлықақылардың айтарлықтай бөлігі – 30,2% Ресейге тиесілі (01.01.2008 жылы – 13,8%), Ұлыбританияға 17,5% (6,9%), Германияға 14,3% (15,8%), Швецияға 8,3% (7,1%) тиесілі. Бұл ретте АҚШ-қа қайта сақтандыруға берілген сыйлықақылардың үлесі ағымдағы жылдың басындағы 21,2%-ға қарсы небәрі 1,3% құрап, объективті себептерге байланысты айтарлықтай төмендеді. Сонымен бірге, қазақстандық сақтандыру ұйымдарының Қазақстанның өз ішіндегі тәуекелдерді қайта сақтандырудағы өзара іс-әрекетінің деңгейі төмендеп отыр, мұны қайта сақтандыру құрылымында жергілікті сақтандыру компанияларына қайта сақтандыруға берілген сыйлықақылар үлесінің жыл басындағы 19,6%-дан ағымдағы жылдың қазан айының басындағы 13,2% төмендеуі көрсетеді (6.1.2.3-график).

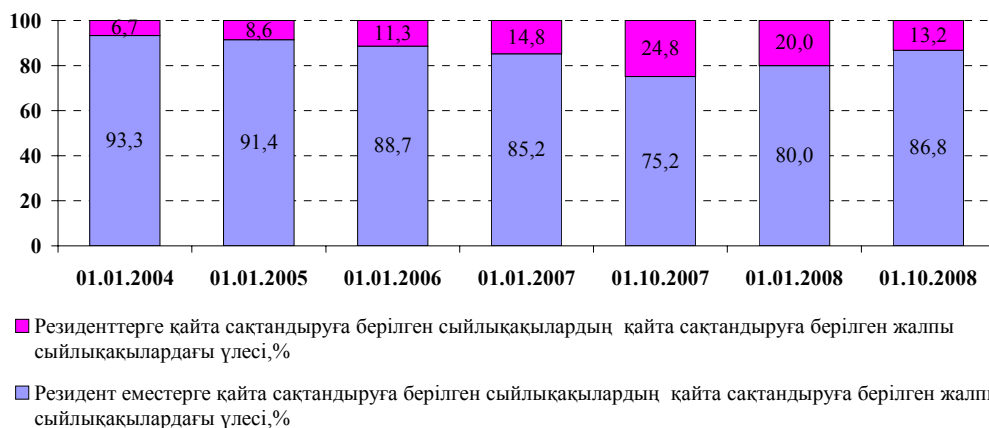
6.1.2.1-график

Жиналған және қайта сақтандыруға берілген сақтандыру сыйлықақыларының көлемі

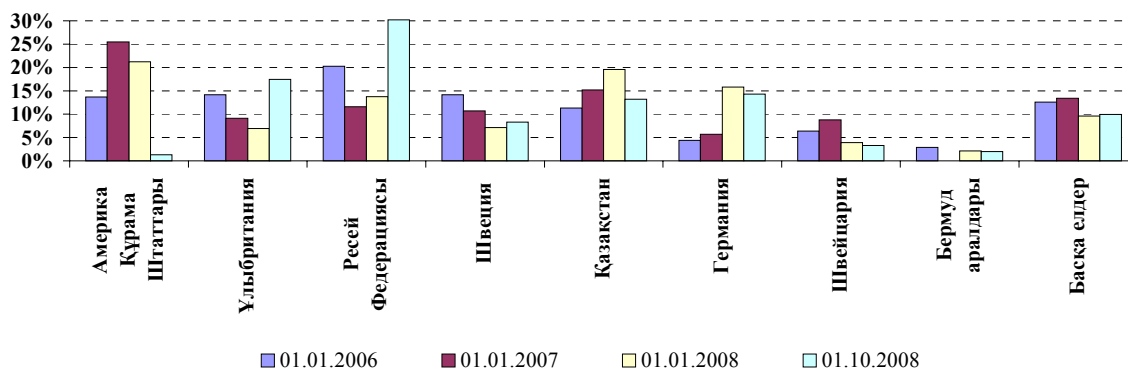
Дерек көзі: ҚҚА

Қайта сақтандыруға берілген сыйлықақылардың құрылымы

Дерек көзі: ҚҚА

Елдер бойынша қайта сақтандыруға берілген сақтандыру сыйлықақыларының құрылымы

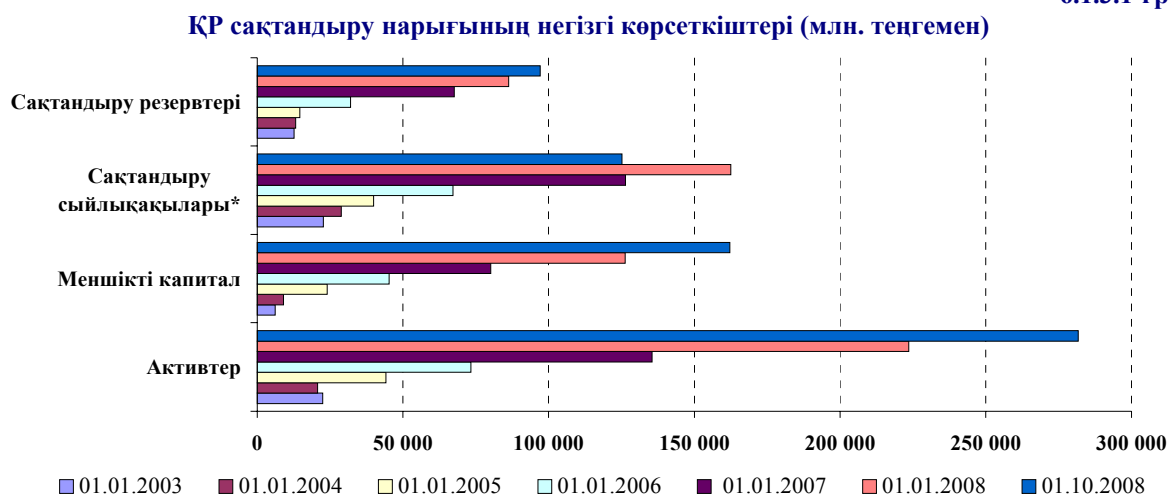
Дерек көзі: ҚҚА

6.1.3 Сақтандыру секторының рентабельділігі

Сақтандыру сыйлықақылары азындарының төмендеуімен қатар сақтандыру төлемдері деңгейінің өсуі сақтандыру ұйымдарының кірістілік көрсеткіштерінің төмендеуіне себепші болды. Кредиттеу көлемдерінің одан әрі төмендеуі сақтандыру портфелі шығындылығының ұлғаю ықтималдығын жоғарлатады. Сонымен бірге, шығындылық банк тәуекелдеріне байланысты емес өзге де сақтандыру кластарының есебінен жабылуы мүмкін.

Әлемдік, сол сияқты ішкі нарықтардағы тұрақсыздық жағдайында Қазақстанның сақтандыру секторының даму көрсеткіштерінің динамикасы тұтастай алғанда, жыл басынан бері ЕДБ кредит беруінің өсу қарқынының айтарлықтай қысқаруы аясында сақтандыру сыйлықақылары көлемінің төмендеуін қоспағанда, оң динамика көрсетіп отыр (6.1.3.1-график).

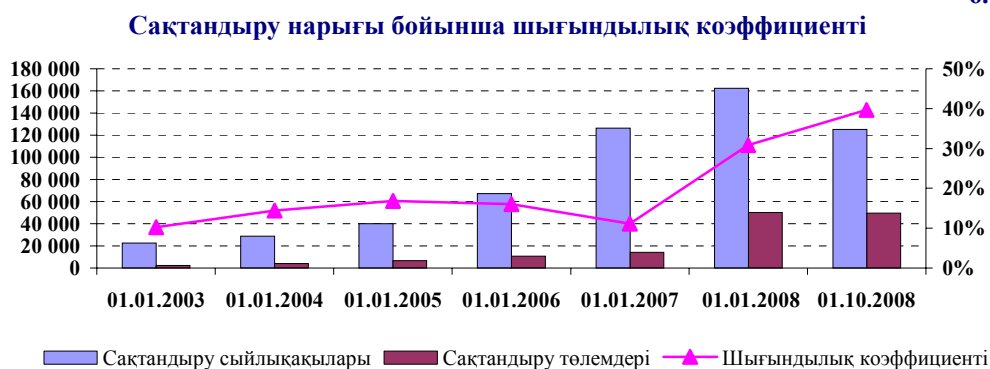
6.1.3.1-график

* - сақтандыру және қайта сақтандыру шарттары бойынша сақтандыру сыйлықақылары
Дерек көзі: ҚҚА

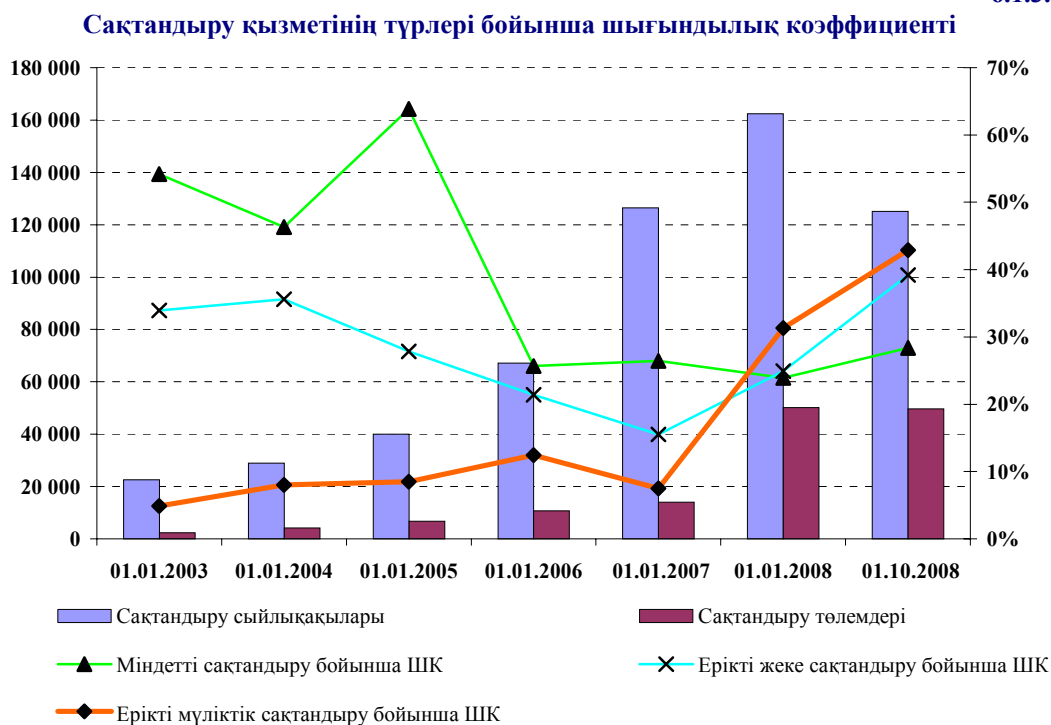
Сақтандыру сыйлықақыларының көлемі жыл басынан бері төмендеп, шын мәнінде 2006 жылғы деңгейде қалыптасты. Ал, сақтандыру төлемдері тұрақты түрде өсуді көрсетіп отыр. Жоғарыда көрсетілгендей, тек қана өткен жылғы қыркүйектен бері сақтандыру төлемдері көлемінің өсуі 50% құрады деуге болады. Нарық үрдістерін ескерсек, сақтандыру нарығы бойынша шығындылық коэффициенті өсу трендін сақтап отыр. Егер жыл басынан бері шығындылық коэффициенті 1,2 есе ұлғайса, өткен жылдың басына қарағанда 3,5 еседен астам ұлғайды (6.1.3.2-график).

6.1.3.2-график

Дерек көзі: ҚҚА

Ерікті мүліктік сақтандыру бойынша шығындылық коэффициентінің мәні тұтастай алғанда жүйе бойынша көрсеткіштен айтарлықтай асып отыр, ал сақтандырудың басқа түрлері бойынша шығындылық коэффициентінің мәндері тұтастай алғанда жүйе бойынша көрсеткіштен аспайтын деңгейде (6.1.3.3-график).

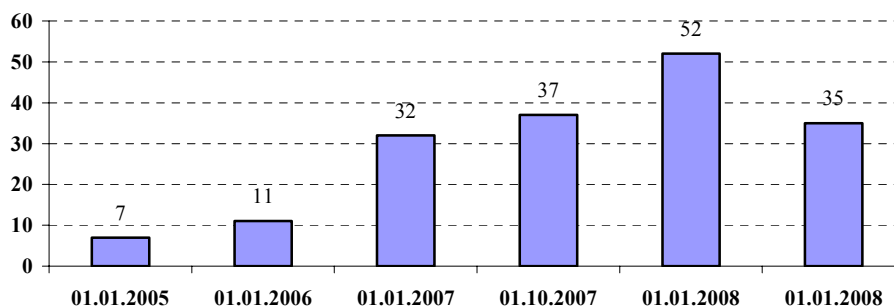

Дерек көзі: ҚҚА

Банктердің кредиттеу қарқыны одан әрі төмендесе, сақтандыру ұйымдарының сақтандыру портфелі шығындылығының ұлғаюы ықтимал және шығындылықты жабуға мүмкіндік болмаған жағдайда сақтандырудың басқа кластары (банк секторына байланысты емес) есебінен сақтандыру ұйымдарында кірістілік төмендейді, мұның өзі тиісінше капиталдандыру деңгейіне әсер етеді. Бұл ретте сақтандыру нарығын дамытудың әлуетін сақтау мүмкіндігі қызмет көрсету сапасының жоғарылауына, қолданыстағы өнімдер мен қызмет көрсетулердің жетілдірілуіне, жаңа сақтандыру өнімдерінің әзірленуі мен ендірілуіне, тәуекел-менеджмент практикасының одан әрі дамуына байланысты болады.

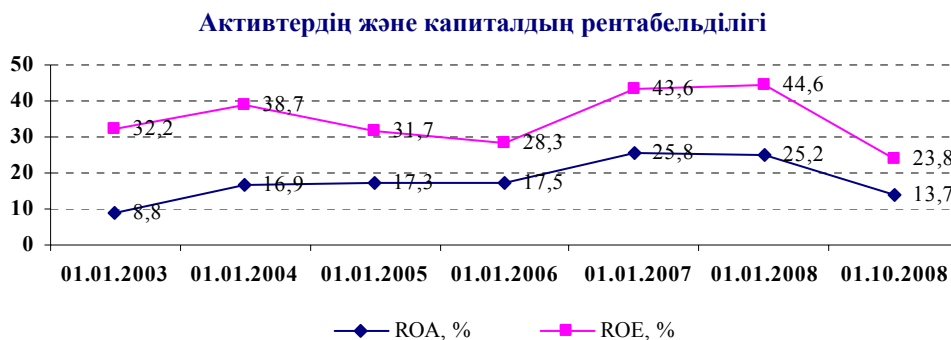
Сақтандыру секторында шығындылықтың жоғарылауы аясында сақтандыру ұйымдарының таза пайдасы жыл басынан бері 33% төмендеп, өткен жылдың осы кезеңіндегі деңгейден төмен көлемде қалыптасты, мұның өзі сақтандыру нарығы үшін банк секторындағы өтімділік тапшылығының салдарларына байланысты (6.1.3.4-график). Сонымен бірге, сақтандыру ұйымдарының активтері мен капиталының кірістілік көрсеткіштері жыл басынан бері 2 есе дерлік төмендеді (6.1.3.5-график).

**Сақтандыру ұйымдарының таза пайдасының динамикасы
(млрд. теңгемен)**

Дерек көзі: ҚҚА

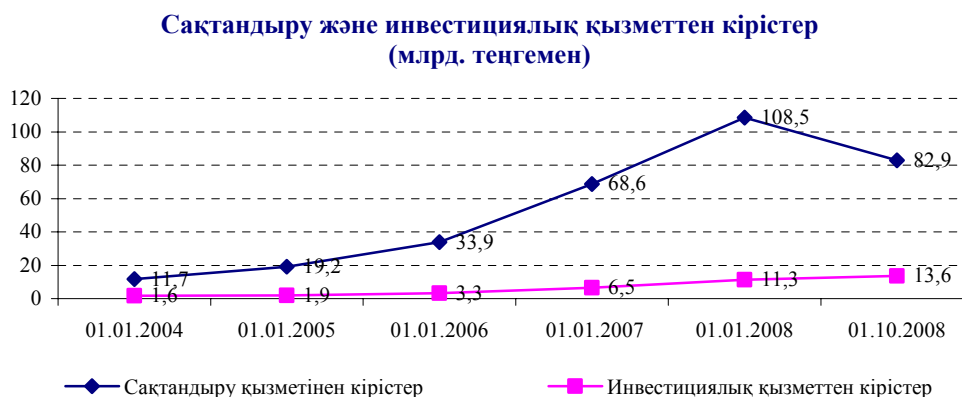
6.1.3.5-график

Дерек көзі: ҚҚА

Сақтандыру ұйымдары кірістерінің құрылымы туралы айтсақ, онда елдің банк секторында туындаған проблемалардың профиль бойынша қызметтен кірістердің төмендеуіне себепші болғанын, ал сақтандыру компанияларының дәстүрлі түрде шамалы бөлігін алатын инвестициялық қызмет, керісінше, өсуді көрсетіп отыр. Алайда, қалыптасқан жағдайда сақтандыру нарығы кірістерінің құрылымында үрдістердің өзгеруі туралы пікір айтуға әлі ерте (6.1.3.6-график).

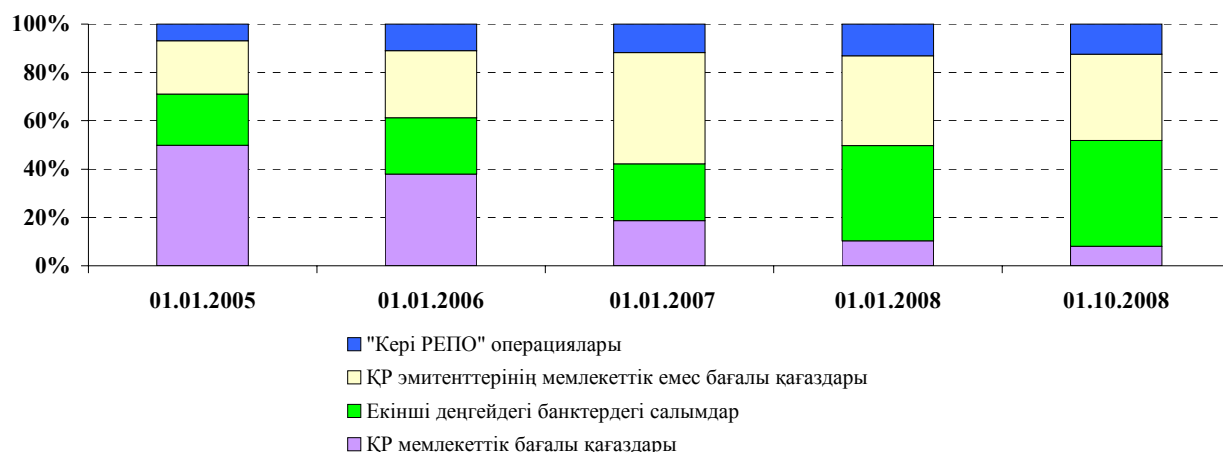
6.1.3.6-график

Дерек көзі: ҚҚА

Сақтандыру ұйымдарының инвестициялық портфелінде ҚР-дағы эмитенттердің мемлекеттік бағалы қағаздарына және мемлекеттік емес бағалы қағаздарына салымдар үлесінің төмендеуі үрдісі сақталуда, ал екінші деңгейдегі банктердегі салымдардың үлесі ұлғаюда, бұған негізінен екінші деңгейдегі банктер ұсынатын мемлекеттік бағалы қағаздардың салыстырмалы түрдегі төмен кірістілігі және мемлекеттік емес сектор қағаздары құнының ішкі нарықта, сол сияқты шетелдік сауда алаңдарында құнсыздануы, АҚШ-тағы және Еуропадағы корпоративтік оқиғалар аясында кейіннен ағымдағы жылдың екінші жартыжылдығында ғаламдық нарықтарда күрт күшейген тынышсыздық салдарынан олардың тартымдылығының төмендеуі себепші болды (6.1.3.7-график).

Сақтандыру компанияларының инвестициялық портфелінің құрылымы

Дерек көзі: ҚҚА

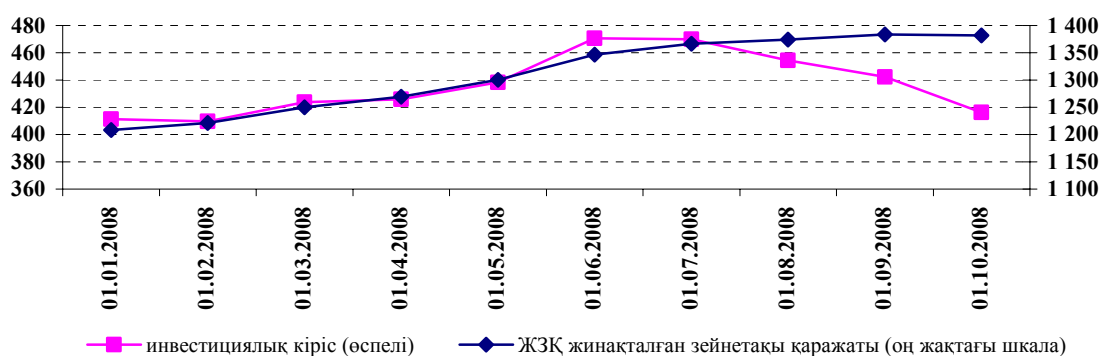
6.2 Жинақтаушы зейнетақы жүйесі

Қазақстандық жинақтаушы зейнетақы қорларының портфельдері дәл шет елдердікі сияқты әлемнің ірі қаржы корпорацияларының банкротқа ұшырауы аясында 2008 жылдың екінші жартыжылдығында әлемдік, сол сияқты ішкі қор нарықтарындағы шиеленісе түскен күйзелістерге жоғары сезімталдық көрсетуде. Қазақстандық ЖЗҚ портфеліндегі бірқатар қаржы құралдарының құнсыздануы нәтижесінде зейнетақы активтерінің кірістілік деңгейі айтарлықтай төмендеді. Қаржы нарықтарындағы жоғары ширығу жағдайында қаржы құралдарының тапшылығы проблемасы айтарлықтай шиеленісе түсті.

01.10.2008 жылғы жағдай бойынша Қазақстанда 14 жинақтаушы зейнетақы қоры жұмыс істеп тұрды. Зейнетақы активтері өткен жылдың қазанынан бастап 24,4% ұлғайып, абсолюттік көрсеткішінде 1 377,8 млрд. теңгені құрады. Бұл ретте орташа айлық зейнетақы активтерінің ұлғаюы 01.10.2007 жылдан бастап қоса алғанда 01.10.2008 жыл аралығындағы кезеңде 22,5 млрд. теңгені құрады. Салымшылардың (алушылардың) жинақталған зейнетақы қаражаты өткен жылдың осы кезеңіне қарағанда 274,5 млрд. теңгеге (24,78%) өсіп, 1 382,0 млрд. теңгені құрады. Жинақталған зейнетақы қаражатының елдің ЖІӨ-сіндегі үлесі өткен жылдың қазанымен салыстырғанда 0,3 т.т. өсіп, 01.10.2008жылғы жағдай бойынша 9,2% құрады. Сонымен бірге, Қазақстанның жинақтаушы зейнетақы қорының жұмыс істей бастаған кезінен бері ағымдағы жылғы қыркүйекте жинақталған зейнетақы қаражаттарының тұңғыш рет төмендеуі тіркелгенін атап өткен жөн, бұл қаржы нарықтарындағы құбылмалылыққа байланысты ЖЗҚ инвестициялық кірісінің айтарлықтай қысқаруымен түсіндіріледі (6.2.1-график). Оның үстіне, ағымдағы жылдың екінші жартыжылдығынан бастап жинақтаушы зейнетақы қорларында теріс инвестициялық кіріс байқалды. Мәселен, ЖЗҚ-ның «таза» инвестициялық кірісі 2008 жылдың үшінші тоқсанында 34 млрд. теңгеге кеміді. Сондай-ақ «таза» инвестициялық кірістің салымшылардың (алушылардың) жинақталған зейнетақы қаражаттарының жалпы сомасындағы үлесінің жыл басындағы 28,1%-дан 01.10.2008 жылғы жағдай бойынша 24,46%-ға дейін төмендегені байқалады (6.2.1-кесте).

6.2.1-график

ЖЗҚ-ның жинақталған зейнетақы қаражаттары және инвестициялық кіріс
(млрд. тенге)

Дерек көзі: ҚҚА

6.2.1-кесте

ЖЗҚ-ның жинақталған зейнетақы қаражаттары және инвестициялық кіріс
(млрд. тенге)

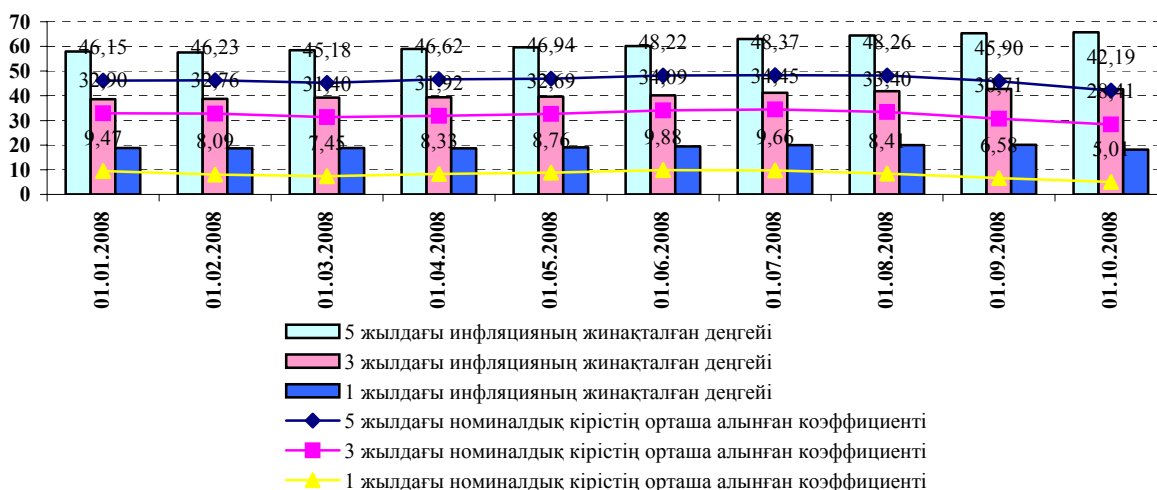
	01.01.08	01.02.08	01.03.08	01.04.08	01.05.08	01.06.08	01.07.08	01.08.08	01.09.08	01.10.08
инвестициялық кіріс (осы айда)	24,1	-1,5	14,1	2,1	12,4	32,2	-0,5	-15,5	-12,2	-26,2
инвестициялық кіріс (өспелі)	411,3	409,7	423,8	426,0	438,4	470,6	470,0	454,6	442,4	416,1
«таза» инвестициялық кіріс	339,3	337,5	350,2	360,1	360,1	386,8	385,8	372,0	361,0	338,0
ЖЗҚ жинақталған зейнетақы қаражаттары	1 208,1	1 221,4	1 249,8	1 269,3	1 300,1	1 346,7	1 366,4	1 374,4	1 383,3	1 382,0

Дерек көзі: ҚҚА

Жинақтаушы зейнетақы қорларының зейнетақы активтері бойынша номиналдық кірістің орташа алынған коэффициенттері ағымдағы жылдың екінші жартыжылдығынан бастап төмендеуге қарай тұрақты тренд байқатты. 01.10.2008 жылғы жағдай бойынша осы жылы жинақталған инфляция деңгейі номиналдық кірістің орташа алынған коэффициенттерінен 3,5 еседен көп асып кетті, ал 3 және 5 жылда инфляция деңгейінің номиналдық кірістің орташа алынған коэффициенттерінен жоғарылауы осы кезеңдер үшін көп дегенде 1,5 есені құрады (6.2.2-график).

6.2.2-график

ЖЗҚ номиналдық кірісінің орташа алынған коэффициенті және инфляцияның жинақталған деңгейі

Дерек көзі: ҚҚА

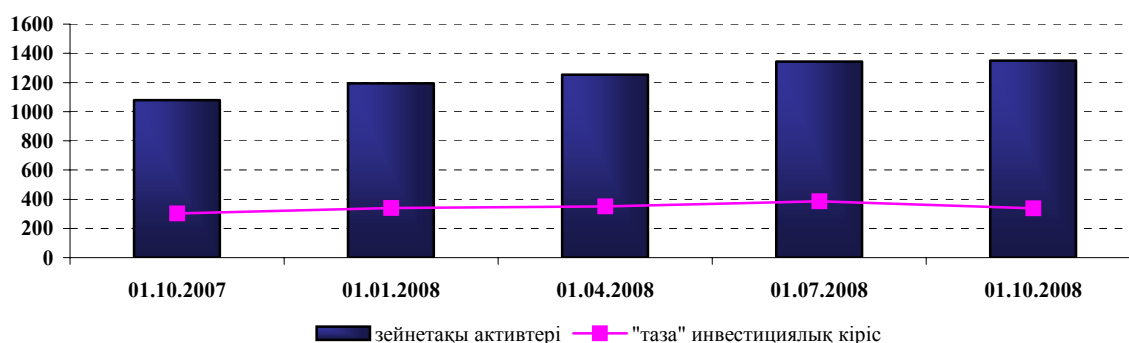
«Таза» инвестициялық кірістің төмендеуіне қарамастан, зейнетақы активтерінің жалпы көлемі оң динамика көрсетеді, бұл, негізінен, ай сайын зейнетақы жарналарының түсуі есебінен қамтамасыз етілді (6.2.3-график).

Инвестициялық кіріс мөлшерінің қысқаруы, көбінесе, қазақстандық, сондай-ақ шетелдік эмитенттердің жинақтаушы зейнетақы қорларының портфеліндегі бағалы қағаздары құнының ғаламдық қор нарықтарында құбылмалылықты күшейткен АҚШ, Еуропа корпоративтік оқиғаларының аясында ағымдағы жылдың екінші жартысында байқалған айтарлықтай құлдырауына байланысты болды.

Жинақтаушы зейнетақы қорлары портфелінің айтарлықтай құнсыздануы сондай-ақ 01.10.2008 жылы рентабельділік көрсеткіштерінде теріс мәндерге жетуге және кредиттік тәуекел дәрежесі бойынша алынған жинақтаушы зейнетақы қорлары активтері көлемінің айтарлықтай ұлғаюына әкеліп соқты, (6.2.4, 6.2.5-графиктер).

6.2.3-график

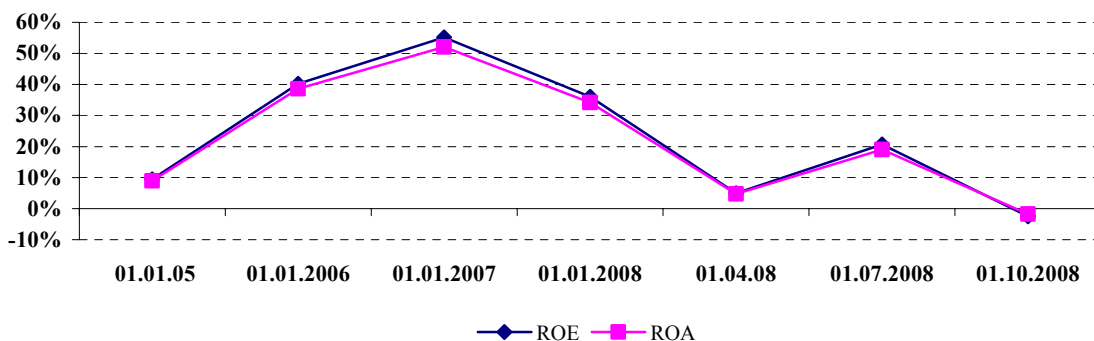
Инвестицияланған зейнетақы активтерінің және «таза» инвестициялық кірістің өзгеру динамикасы (млрд. теңге)

Дерек көзі: ҚҚА

6.2.4-график

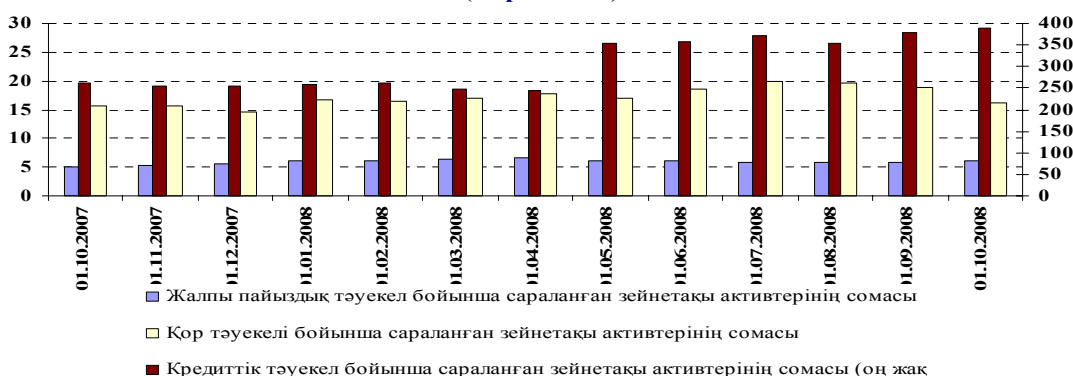
Зейнетақы қорлары қызметінің рентабельділік көрсеткіштері, (%-бен)

Дерек көзі: ҚҚА

6.2.5-график

Тәуекел түрлері бойынша алынған ЖЗҚ активтерінің көлемі (млрд. теңге)

Дерек көзі: ҚҚА

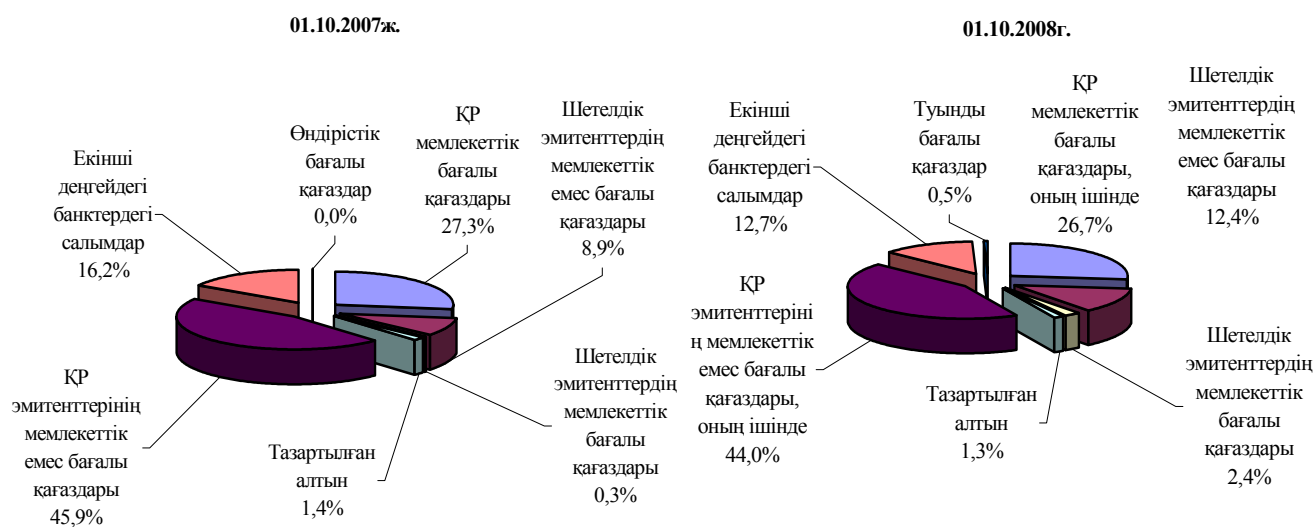
Ағымдағы жылдың 1 қазанындағы жағдай бойынша жинақтаушы зейнетақы қорлары инвестицияларының сыртқы нарықтарға көшуі байқалды, мұны шетелдік эмитенттердің жинақтаушы зейнетақы қорларының инвестициялық портфелі құрылымындағы бағалы қағаздар үлесінің ұлғаюы көрсетеді, бұл, көбінесе, тәуекелдерді әртараптандыруға ұмтылуға байланысты, себебі сыртқы нарықтарда рейтингтерге, бедел-абыройының болуына қатысты талаптарға сай келетін эмитенттердің және құралдардың жеткілікті кең тізбесі бар және т.б. (6.2.6-график). Сонымен қатар, шетелдік нарықтардағы ахуал жеткілікті түрде белгісіз және тұрақсыз болып отырғандықтан, әсіресе ағымдағы жылдың қазанында әлемдік қорлар индекстерінің құлдырауын ескерсек, қазіргі уақытта жинақтаушы зейнетақы қорлары инвестициялық портфельді көбінесе ішкі нарыққа бағдарлау мақсатында оны қайта құрылымдауды жүзеге асыруда.

Қазақстан Республикасының заңнамасында зейнетақы активтерінің есебінен сатып алуға рұқсат етілген қаржы құралдарының кең тізбесі көзделгеніне қарамастан, қазіргі уақытта, әлемдік қорлар нарықтарындағы ахуалды көпшілік қаржы құралдарының жоғары құбылмалылығын ескерсек, жинақтаушы зейнетақы қорлары инвестициялауға арналған объектілердің жетіспеушілігін бастан кешуде.

Ағымдағы жағдайда инвестициялық тәуекелдерді төмендету мақсатында жинақтаушы зейнетақы қорлары таңдап алынған зейнетақы активтерін халықаралық қорлар нарықтарының толқуларына азырақ ұшыраған қаржы құралдарының үлесін ұлғайту жағына инвестициялау стратегиясын түзетуі қажет, бұл жинақтаушы зейнетақы қорларында тәуекел-менеджмент жүйесін күшейткен жағдайда мүмкін болады.

6.2.6-график

ЖЗҚ инвестициялық портфелінің құрылымы

Дерек көзі: ҚҚА

6.3. Банктік емес ұйымдардың қаржылық жай-күйі

Жалғыз акционері (қатысушысы) мемлекет болып табылатын ұйымдардың қызметін мемлекеттің нақты секторды және шағын және орта бизнес субъектілерін қолдау жөніндегі тұрақтандыру бағдарламаларын іске асыру шеңберінде жандандыруға байланысты, банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдардың кредиттік қызметі банк секторына қарағанда неғұрлым қызу қарқынымен сипатталады. Сонымен бірге, галамдық тұрақсыздық ипотекалық ұйымдардың кредиттеу көлемінің төмендеуіне себепші болды.

Қатысушылардың банктік емес ұйымдар нарығындағы құқықтық қатынастарын реттейтін нормалардың жетілдірілуіне байланысты банктік емес ұйымдар секторы өткен жылмен салыстырғанда қатысушылардың сандық және сапалық өзгеруімен ерекшеленді⁴⁷. Банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын 23 ұйымның ішінде 11-і мемлекет қатысатын ұйымдар болып табылады, олардың ішінде «Қазына» тұрақты даму қоры» АҚ, «Даму» кәсіпкерлікті дамыту қоры» АҚ, «ҚазАгро Қаржы» АҚ, «Ауыл шаруашылығын қаржылық қолдау қоры» АҚ, «Аграрлық Кредиттік корпорация» АҚ және басқаларын атап өтуге болады (6.3.1-кесте).

6.3.1-кесте

Банктік емес ұйымдардың саны (бірл.)

	01.01.2006	01.01.2007	01.01.2008	01.04.2008	01.07.2008	01.10.2008
Банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдар	32	16	23	23	22	23
Ипотекалық ұйымдар	7	10	12	12	12	12

Дерек көзі: ҚҚА

Банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдар

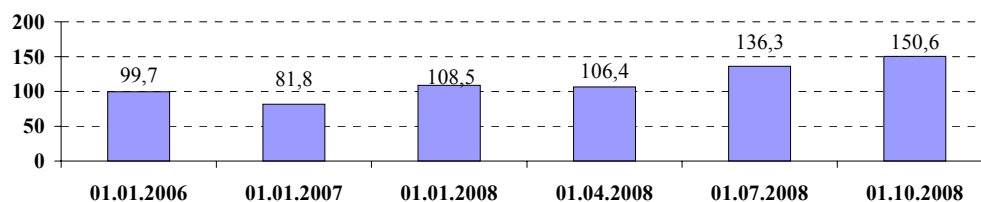
Банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдар берген заемдардың банк секторымен салыстырғанда өсуі ағымдағы жылдың басындағыға қарағанда салыстырмалы түрде жоғары болып, 38,8% құрады немесе ұлғаю абсолюттік көрсеткішінде 42,1 млрд. теңгені құрады (6.3.1-график).

Банктік емес ұйымдар берген кредиттер құрылымында негізгі бөлігі қаржы ұйымдарына берілген заемдарға (42,2%) және жеке тұлғаларға берілген заемдарға (33,0%) тиесілі, басқа да заңды тұлғалардың үлесіне 24,8% тиесілі (6.3.2-график). Банктік емес ұйымдар кредиттерінің құрылымында қаржы ұйымдарына берілген заемдар үлесінің осы жылы 18,9%-дан 42,2%-ға дейін ұлғаюы ҚР Үкіметінің өткен жылғы қарашадағы қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасының әлеуметтік-экономикалық дамуының тұрақтылығын қамтамасыз ету жөніндегі бірінші кезектегі іс-қимылдар жоспары шеңберінде екінші деңгейдегі банктер арқылы экономиканың нақты секторын және шағын және орта бизнес субъектілерін қолдау бойынша кредиттеудің кеңеюіне байланысты болды, бұл сондай-ақ, өз кезегінде, банктік емес ұйымдардың несие портфелінің сапасына әсерін тигізді.

Мәселен, несие портфелінің сапасы 2008 жылдың 1 қаңтарынан бастап оң болу жағына қарай өзгерді. Несие портфеліндегі стандартты заемдардың үлесі 95,8%-дан 97,8%-ға дейін ұлғайды. Күмәнді және үмітсіздерінің үлесі тиісінше (1,6%-дан 1,2%-ға дейін) (2,6%-дан 1,0%-ға дейін) азайды (6.3.3-график).

6.3.1-график

Банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдардың заңды және жеке тұлғаларға берген заемдары (млрд. теңге)

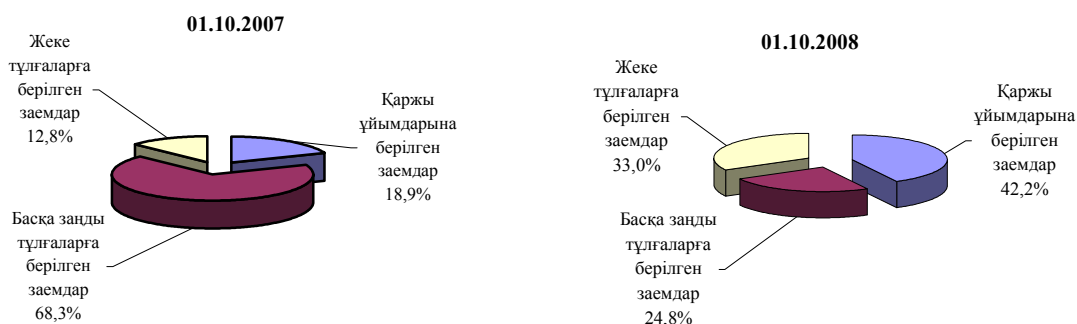

Дерек көзі: ҚҚА

⁴⁷ Қазақстан Республикасы қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын реттеу мен қадағалау агенттігі Басқармасының «Қазақстан Республикасының кейбір нормативтік құқықтық актілеріне ипотекалық ұйымдардың, банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдардың қызметін пруденциалдық реттеу мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» 2007 жылғы 24 желтоқсандағы № 280 қаулысы (2008 жылғы 1-сәуірден бастап қолданысқа енгізілді).

6.3.2-график

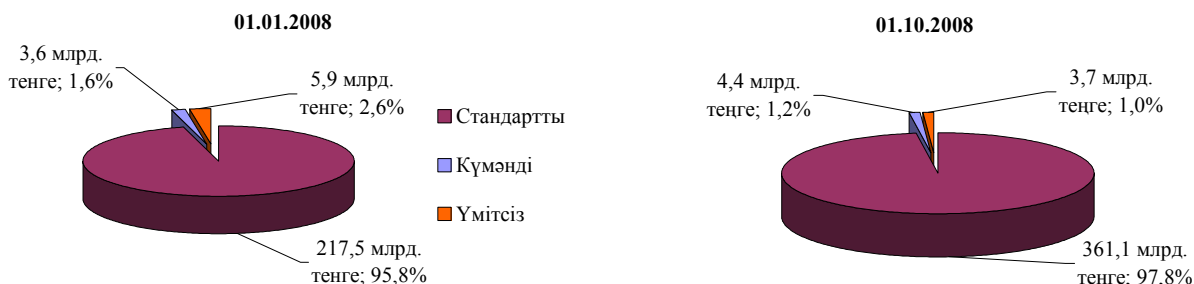
Банктік емес ұйымдардың кредит беру құрылымдары (жиынтыққа %-бен)

Дерек көзі: ҚҚА

6.3.3-график

Банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдардың несие портфелінің сапасы

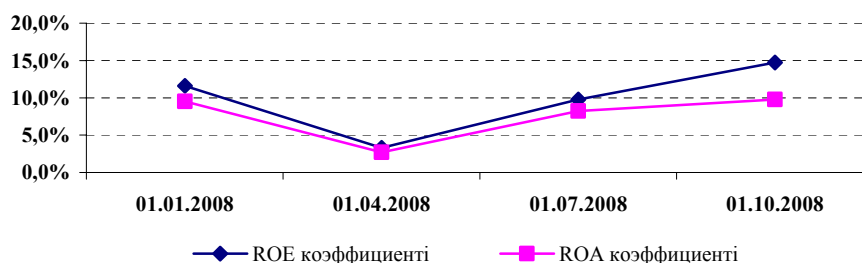

Дерек көзі: ҚҚА

Банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдардың салыстырмалы түрде белсенді кредит беруі сондай-ақ ағымдағы жылдың шілдесінен бастап оң тренд көрсете бастаған кірістілік көрсеткіштеріне әсерін тигізді (6.3.4-график).

6.3.4-график

Банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдар кірістілігінің көрсеткіштері

Дерек көзі: ҚҚА

Банктік емес ұйымдар құрамының сандық және сапалық өзгеруі, капиталына мемлекет қатысатын банктік емес ұйымдарға пруденциалдық талаптар белгілеу төлем қабілеттілігі мен өтімділіктің ықтимал тәуекелдері туралы түсінік берді.

Капиталдың міндеттемелерді жабу дәрежесі 01.10.2008 жылы азайды, бұл алдыңғы тоқсанмен салыстырғанда ағымдағы жылдың 3-тоқсанында міндеттемелердің капиталға қатынасының ұлғаюымен сипатталады.

Сонымен бірге, өтімділік тәуекеліне тұрақтылық әлсіреуге бейім, себебі қысқа мерзімді міндеттемелерді жабуға тиесілі қысқа мерзімді активтердің үлесі едәуір төмендеуде. Активтердің жалпы сомасындағы өтімділігі жоғары активтердің үлесі 9,4% құрады, бұл банк жүйесі бойынша осындай көрсеткіштен едәуір төмен (6.3.2-кесте).

6.3.2-кесте

Банктік емес ұйымдардың төлем қабілеттілігі мен өтімділігі тәуекелдері

	1.10.2006ж.	1.10.2007ж.	1.07.2008ж.	1.10.2008ж.
Активтердің жалпы сомасындағы өтімділігі жоғары активтердің үлесі, %-бен	13,67	8,13	12,7	9,4
Қысқа мерзімді активтердің қысқа мерзімді міндеттемелерге қатынасы	0,39	1,89	0,46	0,40
Міндеттемелердің капиталға қатынасы	0,76	0,28	0,5	0,6

Дерек көзі: ҚҚА

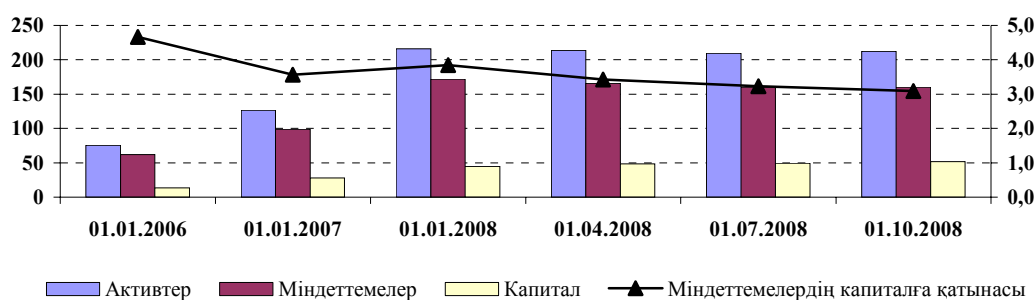
Ипотекалық ұйымдар

Ағымдағы жылы ипотекалық ұйымдар банк секторында және жылжымайтын мүлік нарығында болған үрдістердің ықпалына ұшырады. Ипотекалық ұйымдардың активтері мен міндеттемелерінің динамикасында соңғыларының банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдардың осындай көрсеткіштеріне қарағанда тиісінше 1,8%-ға (216,1 млрд. теңгеден 212,2 млрд. теңгеге дейін) және 6,6%-ға (171,6 млрд. теңгеден 160,3 млрд. теңгеге дейін) төмендеуі орын алды. Міндеттемелердің төмендеуі жыл басынан бері басқа банктерден және банктік емес ұйымдардан алынған заемдардың 15,7% және айналысқа шығарылған бағалы қағаздардың 6,0% азаюына байланысты болды.

Ипотекалық ұйымдардың капиталы 16,4% өсіп, 51,9 млрд. теңге болды. Капиталдың міндеттемелерді жабу деңгейі левередждің мәні 3,85-тен 3,09-ға дейін азайғанның өзінде төмен болып отыр (6.3.5-график), себебі міндеттемелерді жабатын капиталдың мәні 26,0%-дан 32,4%-ға дейін ғана ұлғайды.

6.3.5-график

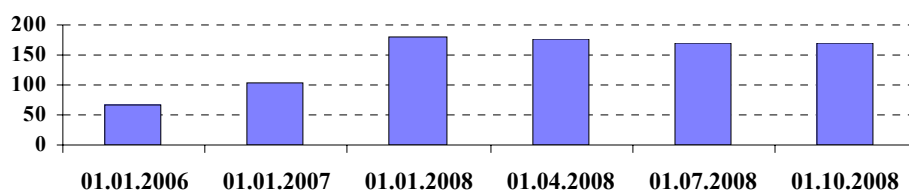
Ипотекалық ұйымдардың активтері, міндеттемелері және капиталы туралы мәліметтер (млрд. теңге)

Дерек көзі: ҚҚА

Ипотекалық ұйымдардың несие портфельінің динамикасы ағымдағы жылдың басынан бері 180,3 млрд. теңгеден 170,5 млрд. теңгеге дейін 5,5% төмендеуді көрсетіп отыр, бұл көбінесе «кері Репо» операцияларының 9,1 млрд. теңгеге дейін 42,5% төмендеуіне және аздап клиенттерге берілген заемдардың 161,4 млрд. теңгеге дейін 1,9% қысқаруына байланысты болды (6.3.6-график).

Ипотекалық ұйымдардың несиелік портфелінің динамикасы
(млрд. теңге)

Дерек көзі: ҚҚА

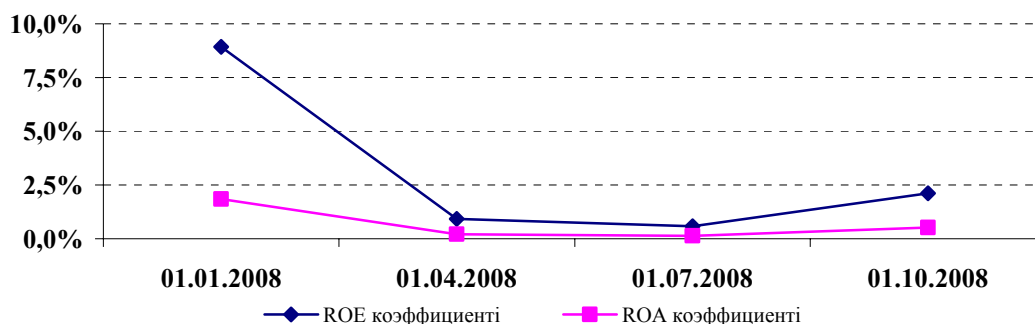
Ипотекалық ұйымдардың несиелік портфелінің сапасы шамалы өзгеріске ұшырады. несиелік портфелінің құрылымында ағымдағы жылдың басынан бері үлесі 7,3%-ға дейін 3,4 т.т. ұлғайған күмәнді заемдар санатына көшірілуіне байланысты стандартты заемдардың үлесі 92,2%-ға дейін 0,3 т.т. төмендеді. Бұл ретте несиелік портфелінде үмітсіз заемдардың үлес салмағы 0,6%-дан 0,5%-ға дейін шамалы төмендеді. Ипотекалық ұйымдардың заемдары сапасының төмендеуіне қарамастан, ипотекалық ұйымдардың сапасы, олардың деңгейі банк секторы заемдарының сапасымен салыстырғанда жеткілікті түрде жоғары болып отыр (6.3.7-график). Және осындай жағдайда ипотекалық ұйымдардың кірістілік көрсеткіштері тұтастай алғанда оң болып отыр (6.3.8-график).

Ипотекалық ұйымдардың несиелік портфелінің сапасы

Дерек көзі: ҚҚА

Ипотекалық ұйымдар кірістілігінің көрсеткіштері

Дерек көзі: ҚҚА

7. Қаржы нарығының инфрақұрылымы

7.1. Төлем жүйелері

Әлемдік қаржы дағдарысының Қазақстанның төлем жүйелеріне ықпалы төлемдер мен ақша аударымдарын жүзеге асыру үшін пайдаланылатын ЕДБ және банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдар өтімділігінің өткен жылмен салыстырғанда 10,9% төмендеуінен көрінді. Сонымен бірге, төлем жүйесінде өтімділіктің көрсетілген төмендеуі ЕДБ-лердің төлем қабілетсіздігінің өсуін тудырмады, бұл төлем жүйелерінің тұрақты мониторингіне, тәуекелдерді басқарудың төлемдер кезегін басқару, пайдаланушының корреспонденттік шотынан оның жүйедегі позициясына ақша аудару, банкаралық кредиттерді пайдалану тәрізді әдістерін қолдануға байланысты.

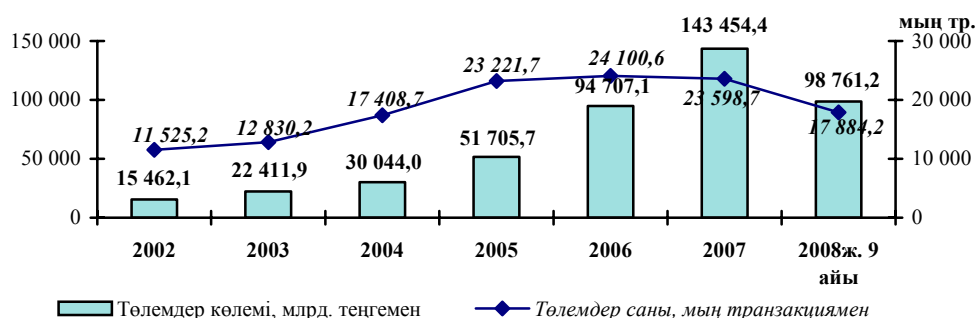
Сондай-ақ ҚРҰБ 2008 жылы төлем жүйелерінің тиімді жұмыс істеуін қамтамасыз ету мақсатында оларды қадағалауға (оверсайтқа) ерекше көңіл бөлді, мұның өзі қаржылық ресурстарды пайдаланудың тиімділігіне және қаржы нарығының өтімділігін қамтамасыз етуге ықпал етеді.

7.1.1. Қазақстан төлем жүйелерінің дамуы

ҚРҰБ 2008 жылы төлемдер мен ақша аударымдарын жүзеге асыру саласындағы нормативтік құқықтық актілерді жетілдіру, Қазақстанның төлем жүйелерін одан әрі дамыту жөніндегі жұмысты жалғастырды. 2008 жылдың 9 айында Қазақстанның төлем жүйелері 98,8 трлн. теңге сомаға 17,9 млн. транзакция өткізді (7.1.1.1-график). Өткен жылдың осы кезеңімен салыстырғанда төлем жүйелеріндегі төлемдер көлемі 10,6% (11,7 трлн. теңгеге) төмендеп, төлемдер саны 3,8% (651,0 мың транзакцияға) ұлғайды.

7.1.1.1-график

Қазақстанның төлем жүйелеріндегі төлемдер ағынының динамикасы

Дерек көзі: ҚРҰБ

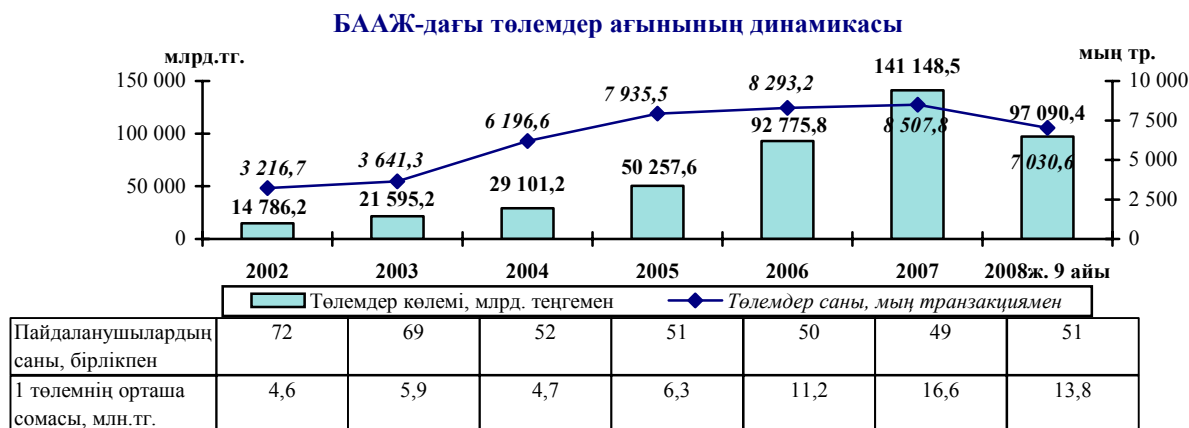
Қазақстанның төлем жүйелерінің функционалдық ерекшеліктерін қараған кезде олардың әрқайсысы өзіндік мақсатқа арналғанын және тауарлар мен қызмет көрсетудің белгілі бір нарығына бағдарланғанын атап айтқан жөн.

Банкаралық ақша аударымы жүйесі (бұдан әрі - БААЖ)

БААЖ Қазақстанның жүйелік мәні бар маңызды төлем жүйесі болып табылады және елдегі қаржы секторының операциялары бойынша ірі және басым төлемдер (банкаралық депозиттермен және кредиттермен, бағалы қағаздармен, шетел валютасымен операциялар бойынша) жүргізуге бағытталған. Соған байланысты, елдегі қолма-қол жасалмайтын төлемдердің жалпы сомасының ең көп үлесі (2008 жылдың 9 айында қолма-қол жасалмайтын төлемдердің жалпы көлемінің 98,3%-ы БААЖ арқылы өңделді және жалпы санының 39,3%-ы) осы төлем жүйесіне тиесілі.

2008 жылдың 9 айында БААЖ арқылы 97,1 трлн. теңге сомаға барлығы 7,0 млн. транзакция жүзеге асырылды. 2007 жылдың осы кезеңімен салыстырғанда төлемдер саны 14,5% артты, ал төлемдер сомасы 10,7% азайды (7.1.1.2 -график). БААЖ-дағы бір төлем құжатының орташа сомасы 2008 жылғы қаңтар-қыркүйекте 13,8 млн. теңгені құрады.

7.1.1.2-график

Дерек көзі: ҚРҰБ

Банкаралық клиринг жүйесі

Банкаралық клиринг жүйесінде төлемдер нетто (таза) негізде жүзеге асырылады және бұл жүйеге негізінен шағын сомалардағы бөлшек төлемдер жіберіледі, мұның өзі жүйе арқылы еліміздегі қолма-қол жасалмайтын төлемдердің барлық санының жартысынан астамының өтуіне ықпал етеді (2008 жылдың 9 айында осы жүйе арқылы қолма-қол жасалмайтын барлық төлемдердің жалпы санының 60,7%-ы және жалпы көлемінің 1,7%-ы өңделді). Осы жүйенің еліміздің экономикасы үшін маңыздылығы еліміздегі бөлшек төлемдердің негізгі сандық ағынын қауіпсіз жүргізуде болып табылады. Жүйе арқылы негізінен шаруашылық жүргізуші субъектілердің тауарлар және көрсетілген қызметтер үшін есеп айырысулар бойынша басым емес және мерзімдік емес төлемдері, бюджетке төленетін төлемдер жүргізіледі, ал тарифтер құнының төмен болуы оларды жүргізуді экономикалық тұрғыдан пайдалы жасайды. 2008 жылдың 9 айында осы жүйедегі төлемдердің көлемі өткен жылдың осы кезеңімен салыстырғанда 0,8%, ал төлемдер саны 2,2% төмендеді (7.1.1.3-график). Банкаралық клиринг жүйесіндегі бір төлем құжатының орташа сомасы 2008 жылдың 9 айында 153,9 мың теңгені құрады.

7.1.1.3-график

Дерек көзі: ҚРҰБ

7.1.2. Өтімділік тәуекелі және жүйелік тәуекел

Төлем жүйелеріне тән негізгі қаржылық тәуекелдер қаражатпен есеп айырысулардың уақтылылығына ықпал ететін өтімділік тәуекелі⁴⁸ және жүйелік тәуекел⁴⁹ болып табылады. Бұл ретте әрбір жүйенің өзіне тән ерекшелігі және тәуекелдерді басқару әдістері болады.

Банкаралық ақша аударымы жүйесі

БААЖ-да төлемдерді есептеу пайдаланушылардың жүйедегі позицияларындағы қаражатты пайдалана отырып нақты уақыт режимінде жүзеге асырылады, соған байланысты өтімділік тәуекеліне мейлінше қадала көңіл бөлінеді. Осы тәуекелді басқару мақсатында кезекті басқару тетігі (төлем құжаттарын орындаудың басымдылығын белгілеу және төлем құжаттарының кезектілігін өзгерту) пайдаланылады, пайдаланушының корреспонденттік шотынан оның жүйедегі позициясына қаражатты қосымша аудару жүзеге асырылады. Бұдан басқа, ҚРҰБ ақша айналымдылығы коэффициентін (бұдан әрі – ААК) есептеуді және БААЖ өтімділік коэффициентін (бұдан әрі – АӨК), сондай-ақ олардың белгіленген мәндерге⁵⁰ сәйкестігін талдауды жүзеге асырады.

БААЖ-дағы ақша айналымдылығының орташа алынған күндік коэффициенті⁵¹ (ААК) 0,98 құрады. Ақша өтімділігі коэффициенті⁵² (АӨК) жүйе бойынша орташа алғанда 1,11 құрады. Бұл ретте ААК және АӨК орташа айлық мәндерінің белгіленген шекаралардан асып кетуі байқалмады.

Сонымен бірге БААЖ пайдаланушылар өтімділігінің төмендегені байқалады. Мәселен, БААЖ пайдаланушылары өтімділігінің орташа алынған күндік мәні (пайдаланушылар соның есебінен төлемдерді жүзеге асыратын БААЖ-дағы кіріс қалдығы⁵³) 2007 жылдың осы кезеңімен салыстырғанда 2008 жылдың 9 айында 10,9% төмендеп, 531,1 млрд. теңгені құрады (7.1.2.1-график). Бұл ретте өтімділіктің жалпы көлемінің 56,5 %-ы ҚРҰБ қаражаты есебінен қамтамасыз етілді. Жүйені пайдаланушылардың өтімділігінің орташа күндік мәні ҚРҰБ қаражатын есептемегенде 2008 жылдың 9 айында барлығы 231,1 млрд. теңгені құрады, бұл көрсетілген пайдаланушылар айналымдарының орташа сомасынан 49,2% төмен.

Бұл ретте ЕДБ төлем құжаттарының кезегіне жүргізілген мониторинг орындалмаған төлемдер санының азаюына себепші болды. Мәселен, 2008 жылдың 9 айында БААЖ-да өтімділіктің жеткіліксіздігі салдарынан 133,5 млрд. теңге, сомаға 9 төлем орындалмады (қайтарып алынды), ал 2007ж. осы кезеңінде өтімділіктің жетіспеушілігі салдарынан 35,7 млрд. теңге сомаға 15 төлем орындалмады (7.1.2.1-кесте). Бұл ретте барлық орындалмаған немесе қайтарып алынған төлем құжаттары БААЖ пайдаланушылары сол күні-ақ немесе келесі операциялық күндері қайтадан өткізді.

⁴⁸ Өтімділік тәуекелі – төлеушінің ақша аударымы бойынша өз міндеттемелерін орындамау ықтималдығына байланысты тәуекелі.

⁴⁹ Жүйелік тәуекел – төлем жүйесінің бір қатысушысы ақша аударымы бойынша міндеттемелерін орындамауы төлем жүйесінің басқа (бір немесе бірнеше) қатысушыларының өз міндеттемелерін орындамауын туындату тәуекелі.

⁵⁰ Өтімділік тәуекелін реттеу мақсатында жүйе өтімділігі және жүйедегі ақша айналымдылығы коэффициенттерінің мынадай шекара дәліздері белгіленген: жоғарғы шекара $ААК < 0,5$ болғанда, $АӨК > 1,5$, төменгі шекара $ААК > 1,5$ болғанда, $АӨК < 0,5$.

⁵¹ Ақша айналымдылығы коэффициенті БААЖ-дағы дебеттік айналымның жүйе өтімділігіне қатынасына тең

⁵² Ақша өтімділігі коэффициенті жүйе өтімділігінің (барлық пайдаланушылардың кіріс қалдықтары) БААЖ жүйесіндегі дебеттік айналым және БААЖ-да орындалмаған (қайтарып алынған) төлемдер сомасының қатынасына тең.

⁵³ Пайдаланушының кіріс қалдығы – пайдаланушы корреспонденттік шоттан жүйедегі позицияға аударған ақша сомасы.

Банкаралық ақша аударымы жүйесіндегі өтімділік көрсеткіштерінің динамикасы

Дерек көзі: ҚРҰБ

Банкаралық ақша аударымы жүйесіндегі орындалмаған төлемдер

Атауы	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 ж. 9 айы
Саны, бірлікпен.	239	163	2 185	27	39	26	9
Сомасы, млн. тенгемен	133 890,1	18 206,4	8 995,1	716,6	48 088,6	224 952,2	133 491,2
Төлемдерді орындамау (қайтарып алу) фактісі байқалған пайдаланушылардың саны, бірлікпен	20	27	12	8	12	15	7
Төлемдерді орындамау (қайтарып алу) фактісі байқалған бір жылдағы күн саны, бірлікпен	48	33	27	9	17	20	7

Дерек көзі: ҚРҰБ

Банкаралық клиринг жүйесі

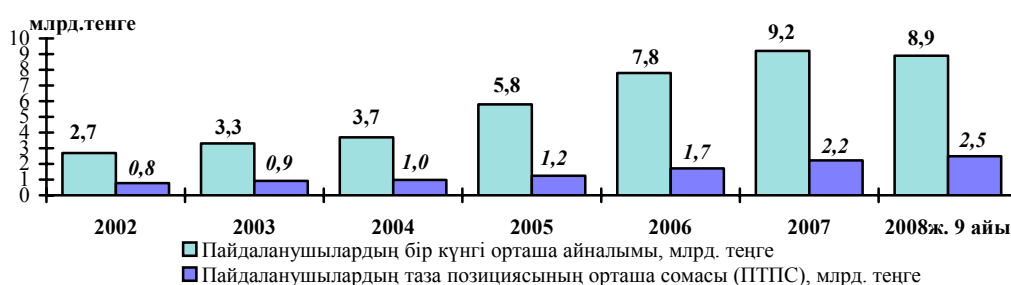
Өтімділік тәуекелін және жүйелік тәуекелді басқару мақсатында Банкаралық клиринг жүйесінде кезекті «тарқату» тетігі пайдаланылады, мұнда басымдылығы төменірек жетпеген сомаға төлем құжаттары жойылады, сондай-ақ күн сайынғы негізде ААК (ақша айналымдылығының коэффициентін) есептеу және пайдаланушылардың таза позициясының сомасын талдау жүргізіледі.

2008 жылдың 9 айында орташа күндік ААК 3,9-ды құрады, 2007 жылдың осы кезеңінде бұл көрсеткіш 4,5-ды құраған болатын. Төлем жүйелерінде төлемдер көлемінің өсуі жағдайында пайдаланушылардың клирингтегі таза дебеттік позициясының орташа сомасының тиісінше ұлғаюы байқалды. 2007 жылдың осы кезеңімен салыстырғанда 2008 жылдың 9 айында таза позицияның орташа сомасы 15,2% өсіп, 2,50 млрд. тенгені құрады (7.1.2.2-график). Бұл ретте пайдаланушылардың клирингтегі таза позициясының орташа сомасының үлесі пайдаланушылардың БААЖ-дағы орташа күндік айналымдарының сомасына⁵⁴ қарағанда шамалы болып табылады (2007 жылдың 9 айында 0,5%).

Дегенмен, төлем жүйесінде өтімділіктің жалпы төмендеуіне байланысты, 2008 жылдың 9 айында Банкаралық клиринг жүйесінде өтімділіктің жетіспеуі себепті 66,6 млн. теңге сомаға 111 төлем құжаты орындалмады (7.1.2.2-кесте).

⁵⁴ Пайдаланушылардың таза дебеттік позициясының орташа сомасы БААЖ пайдаланушылар айналымдарының орташа күндік сомасына шамалас болады, себебі клирингті пайдаланушылардың таза позицияларын есептеу пайдаланушылардың БААЖ-дағы қаражаты есебінен жүзеге асырылады.

Банкаралық клиринг жүйесіндегі өтімділік деңгейінің динамикасы

Дерек көзі: ҚРҰБ

Банкаралық клиринг жүйесіндегі жойылған төлемдер

Атауы	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 ж. 9 айы
Саны, бірлікпен.	392,0	515,0	164,0	141,0	156,0	47	111
Сомасы, млн. теңгемен	57,9	107,4	27,8	44,9	83,9	29,9	66,6
Төлемдерді жою фактісі байқалған пайдаланушылардың саны, бірлікпен	8	9	5	4	1	3	5
Төлемдерді жою фактісі байқалған бір жылдағы күн саны, бірлікпен	16	10	5	4	1	3	5

Дерек көзі: ҚРҰБ

7.1.3. Операциялық және техникалық тәуекелдер

Аппараттық-бағдарламалық құралдардың және телекоммуникациялық құралдардың ақаулары мен қателері болуының ықтималдығына байланысты техникалық тәуекелді және пайдаланушының қызметкерлері мен төлем жүйелері операторының өз міндеттерін орындау кезінде қателер жіберуінің ықтималдығына байланысты операциялық тәуекелді басқару мақсатында, ҚРҰБ төлем жүйелерінің резервтік орталығын пайдалану, серверлер мен коммуникацияларға кіруді шектеу, төлем жүйелерін пайдаланушыларды тексеру, төлем жүйелері операторы қызметкерлерінің іс-қимылын шектеу тәрізді әдістерді қолданады.

Мәселен, 2008 жылы төлем хабарларын өңдеудің толассыз жүруін қамтамасыз ету үшін, резервтік орталыққа арналған, техникалық сипаттамалары бойынша төлем жүйелерінің негізгі орталығының серверлерімен бірдей жаңа серверлер сатып алуды жүзеге асыру жөнінде шешім қабылданды. Сондай-ақ Астана қаласында негізгі орталық орналасқан ауданда штаттан тыс және апаттық жағдайлар туындаған кезде ҚРҰБ-ның және төлем жүйелерінің толассыз жұмыс істеуіне кепілдік беретін жаңа резервтік орталықты салу бойынша жұмыстар жүргізілуде.

Төлем жүйелерін пайдаланушылардың жұмыс орнының қауіпсіздігін сақтау мақсатында 2008 жылы «Альянс Банк» АҚ, «Метрокомбанк» АҚ, «Мастербанк» АҚ, «Цеснабанк» АҚ және «Мемлекеттік зейнетақы төлеу орталығы» РМҚК тексерулер жүргізілді, олардың қорытындысы бойынша төлем жүйелері қызметкерлерінің жұмыс орнын орналастыру, қорғаныс құралдарын пайдалану және жұмысын ұйымдастыру жөнінде ұсынымдар мен ескертулер ұсынылды.

7.2 Қаржы жүйесін тәуекелдерді басқару тұрғысынан реттеу

2007 – 2008 жылдары мемлекеттің экономиканы және қаржы саласын тұрақтандыру жөнінде қабылдаған шаралары негізінен алғанда қысқа мерзімді сипатта болды және экономикалық жүйені құрылымдық қайта құруға қызмет етпейді. Алайда, соған қарамастан, бұл шаралар жеткілікті түрде тиімді болды және әлемдік қаржы дағдарысының жайсыз ықпалын жұмсартуға мүмкіндік берді. Макротәуекелдерді мемлекеттік басқару жүйесінің әлсіз тұстарына кепілдік беру институттарының шектеулі мүмкіндіктерін жатқызуға болады.

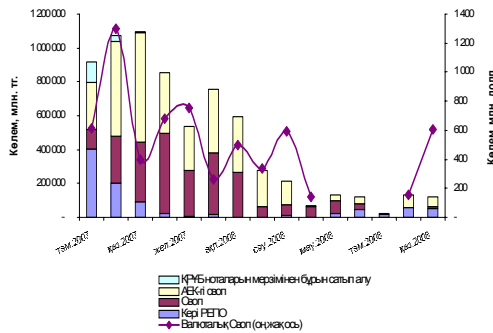
Мемлекеттің тұрақтандыру шаралары кешеніне экономиканы және қаржы саласын тікелей қолдау, сол сияқты реттеуші сипаттағы шаралар кіреді, оларға қабылданған бірқатар заңдарды және заң аясындағы актілерді, сондай-ақ пруденциалдық нормативтердегі өзгерістерді жатқызуға болады.

ҚРҰБ-ның банк жүйесін қолдау жөніндегі шаралары

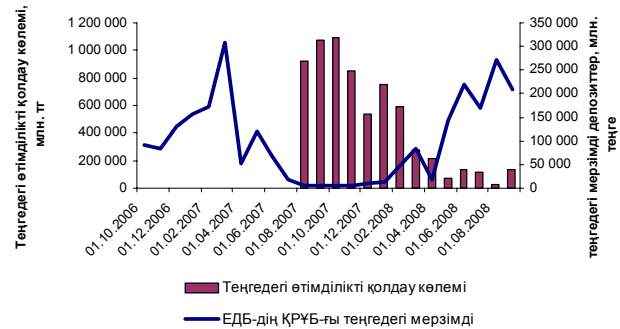
2007 жылдың тамызынан бастап ҚРҰБ банк жүйесінің өтімділігін қолдау жөнінде бірқатар шараларды жүзеге асырды. Тамыз-желтоқсан аралығындағы кезеңде кері РЕПО, СВОП, ЕРТ кепілге салынған СВОП, валюталық СВОП түрінде қысқа мерзімді өтімділік ұсыну арқылы ЕДБ-лерді қарқынды қолдау жүргізілді. Бұдан басқа, тамыздан бастап қоса алғанда қазанға дейін 162,5 млрд. теңге көлемінде ҚРҰБ ноталарын мерзімінен бұрын сатып алу жүзеге асырылды. Жиынтық қаржыландыру көлемдері 2007 жылы 4473,2 млрд. теңгені, валюталық СВОП 3,7 млрд. долл. құрады, 2008 жылғы қаңтардан бастап қоса алғанда қазанға дейінгі кезеңде тиісінше 2,4 млрд. теңгені және 2,6 млрд. долл. құрады. ҚРҰБ балансы бойынша банктердің осы операциялар бойынша барлық берешегі ағымдағы жылғы 1 қазандағы теңгемен 20,8 млрд. теңгені құрады. Бұдан басқа, ЕДБ-лердің ҚРҰБ-дан өтімділік алуын оңайлату мақсатында бірқатар рттеуші өзгерістер жүзеге асырылды. Атап айтқанда, корреспонденттік шоттардағы ақша қалдықтары кепілге салынатын банк заемының лимиттері заем айналысы күнгі қалдықтардың көп дегенде 70%-ы және ең төменгі резервтік талаптарды қалыптастырудың соңғы кезеңіндегі орташа қалдықтардың көп дегенде 70%-ы мөлшерінен көп дегенде 50%-ға дейін төмендетілді. 2007 жылдың қарашасында ҚРҰБ, ҚҚА және ЕДБ арасында ҚРҰБ банк заемдарын беру мәселелері жөніндегі ынтымақтастық және өзара іс-әрекет туралы келісім жасалды. Бұл келісімге сәйкес, ЕДБ сыртқы берешекті және активтерді 2007 жылдың 1-қарашасындағы деңгейден көтермей сақтау жөнінде өзіне міндеттеме алды, акционерлік капиталды ұлғайту және консервативтік кредиттік және бірқалыпты депозиттік саясат жүргізу ойы бар.

Ағымдағы жылғы 1 қыркүйекте ЕДБ-нің ҚРҰБ-дағы депозиттері жыл басынан бері едәуір ұлғайып, 208,3 млрд. теңгені құрады (1 қаңтарға – 13,5 млрд. теңге). 2007 – 2008 жылдары осы көрсеткіштің абсолюттік максимумы 2007 жылғы 1-наурызда болып, 309,3 млрд. теңгені құрады, алайда тез арада оның күрт құлдырауы басталып, 2007 жылғы 1 тамызда депозиттер бар болғаны 4,6 млрд. теңгені құрады. Ағымдағы жылы ахуал өзгерді: қаңтардан бастап қоса алғанда депозиттер елеулі өсіп, 2008 жығы 1 тамызда 271,4 млрд. теңгені құрады. Сонымен, банка жүйесі қазіргі уақытта айтарлықтай өтімділік көлеміне ие болды, ҚРҰБ тарапынан қосымша қолдау жасаудың қажеті жоқ (7.2.1 – 7.2.2-графиктер).

ҚРҰБ-ның банк жүйесінің өтімділік деңгейін қолдауы

Дерек көзі: ҚРҰБ

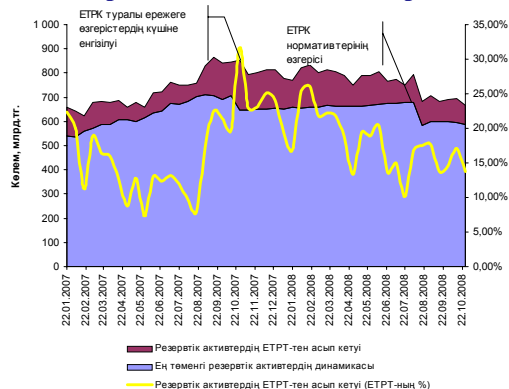
Дерек көзі: ҚРҰБ

2008 жылы ЕДБ қайта қаржыландыру операциялары бойынша кепілмен қамтамасыз ету тізімін екі рет айтарлықтай кеңейтті. Мәселен, 2008 жылдың 4 ақпанында кері РЕПО операцияларын жүргізу кезінде кепілмен қамтамасыз етудің тізбесіне Қазақстан Республикасының қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын реттеу мен қадағалау агенттігінің талаптарына сәйкес ЕДБ-ге сатып алуға рұқсат етілген Қазақстан Республикасының ұлттық компанияларының бағалы қағаздары, шетелдік мемлекеттердің бағалы қағаздары және халықаралық қаржы ұйымдарының бағалы қағаздары кіргізілді. Алайда ағымдағы жылдың ақпаны мен наурызында кері РЕПО операциялары жүргізілмеді және кейінгі айларда олардың көлемін 2007 жылдың тамызындағы көлеммен салыстыруға келмеді. Сонымен, бұл шара негізінен алдын алу сипатында болды: ЕДБ-де теңгемен өтімділікті шұғыл қажет еткен жағдайда оны ұсыну көлемі кепілмен қамтамасыз етудің ескі тізбесін пайдалануға қарағанда жоғары болуы мүмкін. 2008 жылдың 12 мамырында қабылданған, ҚРҰБ қайта қаржыландыру операциялары бойынша қамтамасыз етуге қабылдауға жарамды деп танылған активтер тізімін кеңейту қаржыландыруды кеңейтуге арналған осындай мүмкіндіктерді беруі тиіс. Кері РЕПО операцияларын жүргізу кезінде кепілмен қамтамасыз етудің тізбесіне бірқатар ЕДБ-лердің орналастырылған және 2008 жылғы 1 мамырдағы жағдай бойынша айналыстағы борыштық облигациялары және «Қазақстан ипотекалық компаниясы» АҚ-ның агенттік борыштық бағалы қағаздары кіргізілді.

2007 жылы ҚРҰБ резервтік міндеттемелер базасын қысқартуға және резервтік активтер құрылымын кеңейтуге бағытталған ең төменгі резервтік талаптар туралы ережеге өзгерістер енгізді, мұның өзі, алдын ала бағалау бойынша, ЕДБ-ге қосымша 150 млрд. теңге босатуға мүмкіндік беруге тиіс болды. Бұл өзгерістер 2007 жылдың 9 қазанынан бастап күшіне енді. Өзгерістердің ЕДБ-нің резервтік активтерінің құрылымына, ішкі және өзге де міндеттемелерінің тізбесіне, сондай-ақ Ереженің ЕРТ нормативтерінің орындалуын бақылауға қатысты нормаларына қатысы болды. Алайда өтімділік босату жөнінде нақты берілген мүмкіндіктерді ЕДБ-лер кейінірек пайдаланды және толық көлемде пайдаланбады, мұны резервтік активтер мен ең төменгі резервтік талаптар арасындағы елеулі алшақтық көрсетеді (бағалау бойынша ол 29 қазанда ЕРТ мәнінің 31,7%-ын құрады). Бұл ретте ЕРТ мен резервтік активтер арасындағы ең төменгі алшақтық 2007 жылғы мамырда және тамызда байқалды (28 мамырда –7,3%, 20 тамызда – 7,9%).

Ағымдағы жылдың 29 шілдесінен бастап күшіне енген ЕТРТ нормативтерінің өзгерістеріне (ішкі міндеттемелер бойынша олар 6%-дан 5%-ға дейін, өзге міндеттемелер бойынша 8%-дан 7%-ға дейін төмендеді) келсек, оның әсері айтарлықтай сезілді. 21 шілдеде резервтік активтердің ЕТРТ-ден бағалау бойынша асқан мәні жергілікті минимумына жетіп, 10,1% құрады, ал резервтік активтер ағымдағы жылғы 4 тамыздағы 793,7 млрд. теңгеден 18 тамыздағы 683,8 млрд. теңгеге дейін төмендеді, яғни ЕДБ-лер 109 млрд. теңгеден астам босата алды (7.2.3-график). 2007 жылғы қазанның басынан бастап (1.10.2007) қоса алғанда 2008 жылғы қыркүйектің аяғына (29.09.2008) дейінгі кезеңде ең төменгі резервтік активтердің төмендеуі, яғни қаражаттың босатылуы шамамен 151 млрд. теңгені құрады. Бұл ретте ЕТРТ төмендеуін есептегенде, ақша қаражатының ықтимал босатылуы осы кезеңде 239 млрд. теңгені құра алды. Ағымдағы жылғы 18 қарашадан бері ЕТРТ-нің ішкі міндеттемелер бойынша 5%-дан 2%-ға дейін және сыртқы міндеттемелер бойынша 7%-дан 3%-ға дейін төмендеуі ЕТРТ-нің соңғы өзгерісі болды, бұл, бағалаулар бойынша, шамамен 350 млрд. теңге босатуға мүмкіндік береді.

7.2.3-график
Активтер мен ЕТРТ динамикаларын салыстыру

Дерек көзі: ҚРҰБ

Қазақстан Республикасының қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын реттеу мен қадағалау агенттігі жүзеге асырған пруденциалдық және заңнамалық сипаттағы шаралар

«Жұқпалы әсерін» тигізу нәтижесіндегі жайсыз салдарлардың ықтималдығы қаржы жүйесі тәуекелдерінің деңгейін төмендету мақсатында пруденциалдық нормативтерді өзгерту қажеттігін туғызды. Сол себепті ҚҚА сыртқы экономикалық тәуекелдерді, өтімділік тәуекелдерін және капиталдың жеткіліктілігін азайтуға бағытталған бірқатар шаралар қабылдады (7.2.1-кесте).

7.2.1-кесте

ҚҚА қабылдаған пруденциалдық сипаттағы дағдарысқа қарсы шаралар

Норматив	Нормативтік-құқықтық акт	Қабылданған күні	Өзгерістердің күшіне ену күні	Өзгерістердің мәні
Резервтік капиталдың мөлшері	ҚҚА Басқармасының «Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі Басқармасының 2000 жылғы 26 ақпандағы «Екінші деңгейдегі банктердің резервтік капиталының ең аз мөлшері туралы» № 70 қаулысына өзгеріс пен толықтыру енгізу туралы» № 256 қаулысы	2007 жылғы 30 қараша	2008 жылғы 1 мамыр	Резервтік капиталдың ең төменгі мөлшерін жіктеуге жатпайтын ЕДБ активтері көлемінің 5%-ынан жіктеуге жатпайтын ЕДБ несие портфелінің 20%-ына дейін өзгерту
ЕДБ-нің Қазақстанның өз ішіндегі активтерге міндетті орналастыруға жататын тартылған және меншікті қаражаты базасының мөлшері	ҚҚА Басқармасының «Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі Басқармасының «Банктер қаражатының бір бөлігін ішкі активтерге орналастыру тәртібі туралы нұсқаулықты бекіту туралы» 2000 жылғы 2 маусымдағы № 262 қаулысына толықтырулар мен өзгерістер енгізу туралы» № 8 қаулысы	2008 жылғы 25 қаңтар	2008 жылғы шілде	Банктің Қазақстанның өз ішіндегі активтерге міндетті орналастыруға жататын тартылған және меншікті қаражат базасы кеңейтіледі. Атап айтқанда, банктің тартылған міндеттемелерінің базасы банк шығарған мерзімі белгіленбеген қаржы құралдарымен және борыштық бағалы қағаздармен толықтырылды.

7 күнге дейінгі мерзімді және валюталық өтімділік коэффициенттерін енгізу, сондай-ақ 30 және 90 күнге дейінгі мерзімді және валюталық өтімділік коэффициенттерін есептеу тәсілі өзгерді	Агенттік Басқармасының «Қазақстан Республикасы Қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын реттеу мен қадағалау агенттігі Басқармасының «Екінші деңгейдегі банктер үшін пруденциалдық нормативтер есеп айырысуларының нормативтік мәні мен әдістемесі туралы нұсқаулықты бекіту туралы» 2005 жылғы 30 қыркүйектегі № 358 қаулысына толықтырулар мен өзгерістер енгізу туралы» № 20 қаулысы	2008 жылғы 26 ақпан	2008 жылғы шілде	Жеті күнге дейінгі мерзімді өтімділіктің және мерзімді валюталық өтімділіктің рұқсат етілетін деңгейі 1-ден төмен болмауы, 30 күнге дейінгі - 0,9-дан төмен болмауы, 90 күнге дейінгі - 0,8-ден төмен болмауы тиіс
ЕДБ жарғылық және меншікті капиталдарының ең аз мөлшерлеріне қойылатын талаптарды арттыру	Қазақстан Республикасы Қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын реттеу мен қадағалау агенттігі Басқармасының «Екінші деңгейдегі банктердің жарғылық және меншікті капиталдарының ең аз мөлшерлері туралы» № 140 қаулысы	2008 жылғы 2 қыркүйек	Өзгерістердің сатылап күшіне енгізілуі көзделді	Жанадан құрылатын банктер үшін жарғылық және меншікті капиталдардың мөлшерлеріне қойылатын талаптар 5 млрд. теңгеге дейін ұлғайтылды, ал жұмыс істеп тұрған банктер үшін меншікті капиталдың ең төменгі мөлшерін 2009 жылғы 1 шілдеден бастап 5 млрд. теңгеге дейін, 2011 жылғы 1 шілдеден бастап 10 млрд. теңгеге дейін; Астана және Алматы қалаларынан тысқары орналасқан банктер үшін тиісінше 3 млрд. және 5 млрд. теңгеге дейін сатылап ұлғайту көзделді
Меншікті капитал жеткіліктілігі коэффициенттерін (k1 и k2) өзгерту, k9 капиталдандыру коэффициенті бойынша нормативті төмендету	Агенттік Басқармасының «Қазақстан Республикасы Қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын реттеу мен қадағалау агенттігі Басқармасының «Екінші деңгейдегі банктер үшін пруденциалдық нормативтер есеп айырысуларының нормативтік мәні мен әдістемесі туралы нұсқаулықты бекіту туралы» 2005 жылғы 30 қыркүйектегі № 358 қаулысына толықтырулар мен өзгерістер енгізу туралы» № 146 қаулысы	2008 жылғы 2 қазан	2009 жылғы 1 шілдеден бастап болжанып отыр	Банктің меншікті капитал жеткіліктілігі коэффициенттерінің мәндері кемінде k1-0,06 және k2 – 0,12 болуы тиіс, жеке тұлға ретіндегі ірі қатысушысы жоқ банк үшін коэффициенттердің мәндері кемінде k1- 0,07 және k2 – 0,14 болуы тиіс; қатысушысы заңнама талаптарына сәйкес белгіленген рейтингі бар банк холдингі немесе негізгі банк болып табылатын банк үшін k1 - кемінде 0,05 және k2 – 0,10. Бұл ретте, орналастырылған акцияларының елу пайызынан астамы мемлекетке тиесілі банк үшін осы коэффициенттердің мәндері кемінде k1 – 0,06 және k2 – 0,12. k9 капиталдандыру коэффициентінің нормативтік мәні 4-тен 3-ке дейін төмендетілді.

Дерек көзі: ҚҚА

Бұдан басқа, ағымдағы жылдың 23 қазанында «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне қаржы жүйесінің тұрақтылығы мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының № 72-IV Заңы қабылданды. Бұл Заң қаржы жүйесіндегі тәуекелдерін ертерек диагностикалау тетіктерін жетілдіруге, қаржы ұйымдарының акционерлері қаржы ұйымының жай-күйін жақсарту жөніндегі уәкілетті органның талаптарын орындамаған жағдайда уәкілетті органның құзыретін кеңейтуге; қаржы ұйымының қабылданған міндеттемелерге деген жауапкершілігін арттыру мақсатында басшы қызметкерлерге және қаржы ұйымының ірі қатысушыларына қойылатын талаптарды арттыруға бағытталған. Қаржылық тұрақтылықты қолдауға бағытталған мынадай нормаларды әсіресе бөліп көрсету қажет:

- 2012 жылдың 1 қаңтарына дейін жеке тұлғалардың депозиттері бойынша кепілдік берілген өтемнің сомасын 1 млн. теңгеге дейін және тұрақтандыру шарасы ретінде 5 млн. теңгеге дейін арттыру көзделді.
- жеке тұлғалар ретіндегі ірі қатысушылары не негізгі банкі жоқ ЕДБ-лерге, сондай-ақ рейтингтік агенттіктердің бірінің белгілі бір рейтингі бар, тізбесін және ең төменгі талап етілетін рейтингін уәкілетті орган белгілеген холдинг компаниясына жеке тұлғалардың депозиттерін қабылдауға, жеке тұлғалардың шоттарын ашуға тыйым салу көзделген. Осы тыйымды ендіру 01.01.2010ж бастап көзделіп отыр.

– көрсетілген заңның ресми жарияланған күнінен (24.10.2008ж.) бастап үш жыл қолданыста болатын сыйақы ставкаларын өзгертуге тыйым салу көзделген, яғни жеке тұлғалармен банк заемы (оның ішінде ипотекалық заем) шарттарын жасаған ЕДБ-лер және банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдардың көрсетілген мерзім ішінде сыйақы ставкаларын шарт талаптарында белгіленген мөлшерден артық өзгертуге құқығы жоқ.

– ЕДБ-лерде пруденциалдық нормативтердің және (немесе) сақталуға тиіс басқа нормалар мен лимиттердің айтарлықтай бұзылуынан туындаған проблемаларға ертерек ықпал ету мақсатында Қазақстан Республикасының Үкіметіне уәкілетті органмен келісім бойынша Үкіметтің не ұлттық басқару компаниясының орналастырылған акциялардың жалпы санының он пайызынан кем емес мөлшерде ЕДБ-лердің жарияланған акцияларын сатып алуы туралы шешім қабылдауға құқық беретін норма көзделген. ЕДБ-нің қаржылық жай-күйі жақсарған жағдайда, Үкімет сатып алынған ЕДБ акцияларын сату жөнінде шаралар қабылдайды.

Тұрақтандыру бағдарламаларын бюджеттік қаржыландыру

2007 жылы бюджеттен 122 млрд. теңге бөлінді, 2008 жылдың 1 қазанындағы жағдай бойынша оның шамамен 93,4 млрд. доллары игерілді. 2007 жылы бөлінген барлық қаражат «Қазына» тұрақты даму қоры» АҚ-ның жарғылық капиталын қалыптастыруға бағытталды, ол, өз кезегінде, оларды құрылыс секторын, шағын және орта бизнесті және агроөнеркәсіп кешенін қолдауға пайдаланды.

2008 жылдың 3-тоқсанында елдің экономикалық дамуын тұрақтандыруға барлығы 236,1 млрд. теңге бөлінді, 2008 жылдың 1 қазанына одан 155,2 млрд. теңге игерілді (7.2.2-кесте).

7.2.2-кесте

Үкіметтің 2008 жылғы тұрақтандыру шаралары

Шара	Бөлінген қаражаттың сомасы (млрд. теңге)	Қаражаттың 2008 жылғы 1 қазанда игерілуі (млрд. теңге)
1 қазандағы жағдай бойынша барлық бөлінгені	236,1	155,2
Агроөнеркәсіп кешенін қолдау	41,4	27,9
Азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету (Тағам өнімдерінің мем. резервін құру)	10,3	4,3
Үлесшілерді қорғау мақсатында, елдің құрылыс секторын қолдау және құрылыс объектілерін аяқтау, оның ішінде:	114,5	53,1
<i>Пәтерлер сатып алу үшін Астана қ. әкіміне аударуға арналған мақсатты ағымдағы трансферттер</i>	<i>41,0</i>	<i>14,5</i>
<i>Үлесшілер қатысатын аяқталмаған объектілердің құрылысына қатысу үшін Алматы және Астана қаларының мақсатты трансферттері</i>	<i>27,2</i>	<i>27,2</i>
<i>Жылжымайтын мүлік объектілерінің құрылысын аяқтау үшін «Қазына» ТДҚ» АҚ жарғылық капиталын ұлғайту</i>	<i>46,3</i>	<i>11,4</i>
Шағын және орта бизнесті қолдау, оның ішінде:	70,0	70,0
<i>Шағын және орта бизнес субъектілерін жеңілдікпен қаржыландыру үшін «Қазына» ТДҚ» АҚ жарғылық капиталын ұлғайту</i>	<i>66,0</i>	<i>66,0</i>
<i>АӨК-дегі ШОБ субъектілерін қолдау үшін «Оңтүстік» әлеуметтік-кәсіпкерлік корпорациясы» ұлттық компаниясы» АҚ жарғылық капиталын ұлғайту</i>	<i>4,0</i>	<i>4,0</i>

Дерек көзі: ҚМ

* Игеру деп көп жағдайларда мақсатты жобаларды қаржыландыру жобасы, ал көп жағдайларда қаражаттың аймақтық және муниципалды бағдарламалар бойынша бюджеттерге толық аударылуы түсініледі

Сонымен, агроөнеркәсіп кешені, құрылыс секторы және шағын және орта бизнес қолдау көрсетілетін басым салалар болып табылады. Осы салаларды қолдау ел экономикасын тұрақтандыру мәселесін қысқа мерзімді және орташа мерзімді кезеңде шешуге қабілетті, алайда ол жүйелік макротәуекелдерді азайту мақсатында экономиканы құрылымдық тұрғыдан қайта құруға бағытталмаған және экономиканы дамытудағы теңсіздікті төмендетпейді.

Қазақстанның қаржы тұрақтылығы туралы есеп, 2008 жылғы желтоқсан

103

«Қазына» тұрақты даму қоры» АҚ қатысатын тұрақтандыру шаралары («Самұрық-Қазына» әл-ауқат ұлттық қоры) АҚ⁵⁵

2007 жылы мемлекеттік бюджеттен тұрақтандыру шараларын жүзеге асыруға бөлінген қаражаттың 100 %-ы экономиканы «Қазына» қоры арқылы қолдауға арналды. 2008 жылы қордың қатысуымен жүргізілетін шараларды жүзеге асыру үшін 112,26 млрд. теңге бөлінді, бұл биылғы жылы тұрақтандыру бағдарламаларын жалпы қаржыландырудың 47,5% құрайды⁵⁶. Осылайша, «Қазына» тұрақтандыру бағдарламаларын жүзеге асыруда ең үлкен жауапкершілік атқаратын құрылымға айналды. Көп жағдайда қолдау тетігіне ақша қаражатын ЕДБ-де депозитке орналастыру кіреді, ол содан кейін мақсатты қаржыландыруға бағытталады. «Қазына» қоры қызметінің негізгі бағыттары шағын және орта бизнесті⁵⁷, агроөнеркәсіп кешенін және құрылыс саласын қолдау болып табылады (7.2.3-кесте).

7.2.3-кесте

«Қазына» қорының тұрақтандыру қызметі

<i>Қолдау жасалатын сала</i>	<i>ЕДБ-де орналастырудың болжанып отырған өөлемдері мен мерзімдері</i>	<i>Банктердің мақсатты салалардың субъектілерін қаржыландыру ставкасы</i>	<i>2008 жылғы I қазандағы жағдай бойынша банктердің бөлінген қаражатты игеруі, млрд. теңге</i>	<i>Нәтиже (2008 жылғы I қазанға)</i>
2007 год				
Құрылыс секторы (үлестік қатысу бар объектілерді аяқтау)	6 ЕДБ-де 10,6%-дан 10,85%-ға дейінгі ⁵⁸ ставкалар бойынша 48,8 млрд. теңге	15%-дан 19%-ға дейін ⁵⁹	31,24 (игеру қаржыландыру жоспары бойынша өтеді)	Қаржыландыру 26 объект бойынша жалғасуда, 5-еуі бойынша аяқталды, 6-ауы бойынша қамтамасыз ету үшін кепілдің болмауына байланысты немесе басқа дерек көздерін таңдау үшін тоқтатылды
Шағын және орта бизнес («Даму» қоры арқылы)	7 ЕДБ-де 10,7%-дан 10,85%-ға дейінгі ⁶⁰ ставка бойынша 48,8 млрд. теңге («Қазынаның» 7% ставкасын қосқанда) (1-ші транш)	Банктер бойынша орташа ставкалар 16,3%-дан 18,3%-ға дейін (орташа ставка – 17,7%), кредиттің орташа мерзімі 39 ай.	толық	1989 жобаны іске асыру қаржыландырылды, 2332 жұмыс орны құрылды
Ауыл шаруашылығы және агроөнеркәсіп кешені (АӨК)	14 айлық мерзіммен 10,22% орташа ставка бойынша 24,4 млрд. теңге	Мерзімі 14 айлық ставка 16%-дан жоғары емес (Ауыл шаруашылығы министрлігі сонымен қатар 80%-ға дейін сыйақы төлемдерін е демеу көрсетеді)	13,36	АӨК-нің басым салалардағы 34 субъектісі қаржыландырылды (май, қант, сүт және ет өндіру)
2008 год				
Құрылыс секторы (үлестік қатысу бар объектілерді аяқтау)	6 ЕДБ-де 10,6%-дан 10,85%-ға дейінгі ⁶¹ ставкалар бойынша 46,26 млрд. теңге	15%-дан 19%-ға дейін ⁶²	11,36	Астана: 37 объектіден (15,6 мың пәтер, 8,5 мың үлесші) 6 объект тапсырылды (2,6 мың пәтер, 1,7 мың үлесші) Алматы: 14 объектіден (4 мың пәтер, 1,7 мың үлесші) 2 объект тапсырылды (450 пәтер, 105 үлесші)

⁵⁵ Үкіметтің «Самұрық-Қазына» қорын құру туралы ҚР Президентінің 2008 жылғы 13 қазандағы № 669 Жарлығын іске асыру шаралары туралы» қаулысына сәйкес «Самұрық» ұлттық холдингін және «Қазына» ұлттық басқару компаниясын қосу жүргізілді, соның нәтижесінде «Самұрық-Қазына» ұлттық әл-ауқат қоры» АҚ құрылды

⁵⁶ Қаржы министрлігінің деректері бойынша

⁵⁷ «Даму» кәсіпкерлікті дамыту қоры» АҚ арқылы жүзеге асырылады. Механизмнің мәні кейіннен банктерге орналастыра отырып, «Қазына» қорының «Даму» қорына қаражат беруінде

⁵⁸ 2007 – 2008 жылдары бөлінген қаражатты орналастыру бойынша ставка

⁵⁹ 2007 – 2008 жылдары бөлінген қаражат есебінен кредиттеу бойынша

⁶⁰ 2007 – 2008 жылдары бөлінген қаражатты орналастыру бойынша ставка

Шағын және орта бизнес («Даму» қоры арқылы)	7,5%-бен 50 млрд. теңге («Қазынанын» 6% ставкасын қосқанда) 84 айға. ⁶³ (қаражат тамыздың аяғында бөлінді)	Барлық жобалар бойынша 12,5%, кредиттің орташа сомасы – 30,9 млн. теңге, кредиттің орташа мерзімі – 47,2 ай.	Берілген кредиттердің сомасы 1 қазанға – 3,2 млрд. теңге, қазанда – 9,2 млрд.	1 қазанға 96 жоба қаржыландырылды. Қазанда 306 жоба қаржыландырылды. Қазанның аяғындағы жағдай бойынша 703 жұмыс орны құрылды
Шағын және орта бизнес (жергілікті атқару органдарымен бірлесіп «Даму» қоры арқылы)	Барлығы 28 млрд. теңге орналастыру жоспарланып отыр (1 қазанда «Даму» қорына «Қазына» қорының қаражатынан 9,4 млрд. теңге) берілді. «Даму» қоры банктерде 4,5 млрд теңге орналастырды; жергілікті атқару органдары 4 ЕДБ-де 8,46%-дан 8,51%-ға дейінгі ставка бойынша 6,1 млрд. теңге орналастырды ⁶⁴ (жергілікті органдардың қаражатына – 1,5%) (1 қарашаға)	Орташа ставка - 13,4%, кредиттеудің орташа мерзімі - 13,3 ай.	Берілген кредиттердің сомасы - 1,26 млрд. теңге	66 жоба қаржыландырылды

Дерек көзі: МФ, МЭБП, Қазына, Даму

Қосымша мынадай жобалар қаржыландырылды:

- «Астана-қаржы» АҚ 12,7 млрд. теңге сомаға Астана қаласындағы 4 инфрақұрылымдық жобаның құрылысы (стадион, конгресс-холл, концерт залы, президент паркі) (қаражатты 2009 жылы республикалық бюджет есебінен қайтару)
- шикізат емес секторларда Қазақстан даму банкінің өз қаражаты есебінен 18 ірі жобаны қайта қаржыландыру жүргізілді, соның есебінен 38,2 млрд. теңге сомаға ЕДБ-ге қосымша өтімділік ұсынылды.

Құрылыс секторын қолдауға арналған қаражатты жете игермеу көбінесе, тұтастай алғанда «Самұрық-Қазына» қорының («Қазына» қоры) қазіргі уақытта экономиканы тұрақтандыру және қаржыландырудың төмендеуі жағдайындағы күйзелістердің экономикаға ықпалын азайту жөніндегі қысқа мерзімді міндеттерді біршама табысты шешіп отырғанына байланысты. 2007 жылы экономиканың басым салаларын қаржыландыруға бөлінген қаражатты пайдалану бойынша нәтижелер осыны көрсетіп отыр. Алайда қордың ағымдағы қызметі экономиканы инфрақұрылымдық қайта құру және оның дамуындағы пропорциялардың бұзылу деңгейінің төмендеу проблемаларын шешпейді. Мәселен, ШОБ қолдау үшін 2007 жылдың аяғында жасалған 1-транш бойынша сауда саласында жалпы саны 2005 жобадан (ЕДБ қаражатының шамалы үлесін қосқанда 50,5 млрд. теңге)⁶⁵ 30,5 млрд. теңге сомаға 1200 жоба аржыландырылды.

Жеке тұлғалардың депозиттеріне кепілдік беру

Қазіргі уақытта мемлекет депозиттерге міндетті кепілдік беру жүйесін дамытуға бағытталған бірқатар шараларды жүзеге асырып отыр. Мәселен, 2007 – 2008 жылдары «Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры» АҚ-ның жарғылық капиталы бірнеше рет жоғарылады: 2007 жылғы 29 маусымда ол 6 млрд. теңгені, 2007 жылғы 25 желтоқсанда 16 млрд. теңгені, 2008 жылғы 1 тамызда 30 млрд. теңгені құрады. ЕДБ қазіргі уақытта қордың жарғылық капиталын одан әрі 100 млрд. теңгеге ұлғайту туралы шешім қабылдады. Дегенмен, депозиттер бойынша кепілдік берілген төлемдер сомасын 700 мың теңгеден (шоттардың жиынтық санының 98,6%-ы) 5 млн. теңгеге дейін (шоттардың жиынтық

⁶³ Кредиттеуге арналған қаражат банктермен бірлесіп 1:1 қатынаспен бөлінеді

⁶⁴ 01.11.2008 жағдай бойынша деректерді «Даму» қоры берді

⁶⁵ Ақпаратты «Даму» кәсіпкерлікті дамыту қоры» АҚ ұсынды

санының 99,7%-ы) ұлғайту Қазақстанның банк жүйесіне деген жоғары сенім деңгейін қамтамасыз етуге арналған шара болып табылады.

Алайда қор өтемнің арнайы резерв көлеміне қатысты қиындыққа ұшырап отыр, ол «Қазақстан Республикасының екінші деңгейдегі банктерінде орналастырылған депозиттерге міндетті кепілдік беру туралы» Заңға сәйкес барлық кепілдік берілген депозиттер сомасының кемінде 5% құрауы тиіс. 2008 жылдың 1 қарашасындағы жағдай бойынша өтемнің арнайы резерв сомасы 33,8 млрд. теңгені құрады, бұл кепілдік берілген депозиттік базаның шамамен 2% құрайды. Кепілдік берілген сома жоғарылатылғанға дейін өтемнің арнайы резерві барлық ЕДБ бойынша өтемнің жиынтық сомасының 6,13% жапты, ол 5 млн. теңгеге дейін ұлғайтылғаннан кейін осы жабу 4,1% құрады⁶⁶.

Ипотекалық кредит беру нарығын қолдау

Ипотекалық нарықтың дамуын қолдауды «Қазақстан ипотекалық компаниясы» АҚ жүзеге асырады, ол әріптес банктер арқылы кредиттер беруді жүргізеді. 2007 жылғы қараша – 2008 жылғы наурыз аралығындағы кезеңде ипотекалық кредит беру нарығын дамыту мақсатында компанияның жарғылық капиталы жай акциялар эмиссиялау есебінен 2008 жылғы 1 қазанда 28,9 млрд. теңгені құрап, 11,1 млрд. теңгеге ұлғайды. Бұдан басқа, 2007 – 2008 жылдары 12,5 млрд. теңге сомаға облигациялар орналастыру есебінен қаражат тартылды. Ағымдағы жылғы 1 қазанда компанияның жиынтық активтері 107,1 млрд. теңгені құрады.

2007 жылдың 3-тоқсанынан бастап қоса алғанда 2008 жылғы 3-тоқсанына дейін кредиттік портфель 53,12 млрд. теңгеден 66,2 млрд. теңгеге дейін өсті, бұл ретте ондағы стандартты кредиттердің үлесі 98,4% құрады. Кредиттік портфель көлемінің қамтамасыз ету құнына арақатынасының көрсеткіші аталған кезеңде 53%-дан 47%-ға дейін төмендеп, оның біраз жақсарғанын көрсетеді (7.2.4-график). Бұл азаю 2 ықтимал факторға байланысты болуы мүмкін. Біріншісі мемлекеттік жеңілдікті ипотекалық бағдарламалар бойынша берілген кредиттер үлесінің ұлғаюы (мемлекеттік кредиттер бойынша жылжымайтын мүлік нарық бойынша орташа алғанда әлдеқайда төмен бағамен алынады, ал қамтамасыз ету нарықтық құн бойынша бағаланады) болып табылады, ал екіншісі – Кредиттер сатып алған кезде «Қазақстан ипотекалық компаниясының» артықшылықпен қарауын өзгертуі, яғни неғұрлым қамтамасыз етілген кредиттерді сатып алуы. Салыстыру үшін: ҚҚА деректері бойынша, ағымдағы жылдың 1 қазанында тек тұрғын үй заемдарының 40%-ында ғана LTV 70%-дан аспады.

Қазақстанда ипотекалық кредиттер бойынша төлемдерге кепілдік беретін институт ипотекалық несиелерді ішінара жабуды жүзеге асыратын «Қазақстанның ипотекалық кредиттерге кепілдік беру қоры» АҚ болып табылады. 2008 жылғы 3-тоқсанның аяғында кепілдік берілген ипотекалық заемдардың жиынтық көлемі шамамен 47,7 млрд. теңге, ал кепілдік берілген кредиттердің саны 15196 болды.

Қор республикалық бюджеттен берілген кредиттік қаражат есебінен негізінен Мемлекеттік Бағдарламалар шеңберінде салынған арзан тұрғын үй сатып алу мақсатындағы заемдарға кепілдік береді, 5 модель пайдаланылады:

1. заемның бастапқы сомасының 30%-ы
2. кредитордың талаптары сомасының 40%-ы
3. кредитордың таза шығындары сомасының 50%-ы

Дерек көзі: ҚИК

⁶⁶ Ақпаратты «Қазақстан деозиттерге кепілдік беру қоры» АҚ ұсынды

4. кредитордың таза шығындары сомасының 100%-ы

5. кредит сомасының 40%-ы

Қор құрылған сәттен бастап кепілдік берілген міндеттемелер бойынша әлі бірде-бір төлем жасалмағанын атап айтқан жөн. Мұны қордың қазақстандық ипотекалық нарықта берілетін барлық ипотекалық кредиттерге кепілдік бере бермейтіндігімен түсіндіруге болады. Сөйтіп, заемдар бойынша жаппай дефолт басталған жағдайда, қор ЕДБ-нің және ипотекалық ұйымдардың проблемаларын шешуге қабілетті институт болып табылмайды.

Экономиканы және қаржы секторын тұрақтандыру жөніндегі 2009 – 2010 жылдарға арналған іс-қимыл жоспары

2008 жылғы 25 қарашада Үкіметтің, ЕДБ-нің және Қазақстан Республикасының қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын реттеу мен қадағалау агенттігінің Экономиканы және қаржы секторын тұрақтандыру жөніндегі 2009 – 2010 жылдарға арналған бірлескен іс-қимылдарының жоспары қабылданды. Жоспарды қаржылық қамтамасыз ету үшін Қазақстан Республикасы Ұлттық Қорының 10 млрд. АҚШ долл. көлеміндегі (1 200 млрд. теңге) қаражаты пайдаланылатын болады. Жоспарға қызметтің 5 бағыты кіреді :

- 1) қаржы секторын тұрақтандыру – 4 млрд. АҚШ долл. (480 млрд. теңге);
- 2) тұрғын үй секторын дамыту – 3 млрд. АҚШ долл. (360 млрд. теңге);
- 3) шағын және орта бизнесті қолдау – 1 млрд. АҚШ долл. (120 млрд. теңге);
- 4) агроөнеркәсіп кешенін дамыту – 1 млрд. АҚШ долл. (120 млрд. теңге);
- 5) инфрақұрылымдық және ұтқыр жобаларды іске асыру – 1 млрд. АҚШ долл. (120 млрд. теңге).

Қаржы секторын тұрақтандыру бойынша шараларға, біріншіден, жүйе құрушы 4 ЕДБ-нің 1 млрд. долл. астам сомаға жай дауыс беруші акциялар сатып алуы кіретін болады, тағы да 3 млрд. реттелген борыш нысанында және артықшылықты акциялар сатып алу арқылы ұсынылатын болады. Екіншіден, құруына ағымдағы жылы бюджеттен 52 млрд. теңге бөлінген қордың стресс активтерді капиталдандыруы республикалық бюджет қаражатынан 122 млрд. теңгеге дейін жеткізілетін болады. Үшіншіден, ЕДБ банк секторы өтімділігінің деңгейін қолдауы жалғастырылатын болады. Бұдан басқа, қаржы секторын, оның ішінде жинақтаушы зейнетақы жүйесін мемлекеттік реттеудің тетіктері жетілдірілетін болады.

Жылжымайтын мүлік нарығының және құрылыс секторының проблемаларын қаржыландыруға «Самұрық-Қазына» қоры жинақтаушы зейнетақы қорларынан және Ұлттық қордан қаражат тарту есебінен қалыптастырылатын сомасы 5 млрд. АҚШ долл. жолдайды. Зейнетақы активтерінің үлкен әлеуметтік мәні болуына байланысты олар тәуекелдердің деңгейі мейлінше төмен болғанда пайдаланылуы тиіс екендігін атап айтқан жөн.

ЕДБ арқылы ШОБ және агроөнеркәсіп кешенінің субъектілеріне қаражат ұсыну бағдарламалары жалғастырылатын болады. Және, ең аяғында, шамамен 4 млрд. АҚШ долл. сомаға (1 млрд. – Ұлттық қордың қаражаты және тағы 3 млрд. «Самұрық-Қазына» сыртқы нарықтардан тартуды жоспарлап отыр) ауқымды инфрақұрылымдық жобалар жүзеге асырылатын болады.